



Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

Π ρ α κ τ ι κ ά

Διορθοδόξου Διασκέψεως

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΧΑΝΙΑ 1981

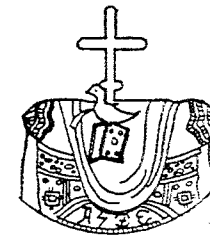
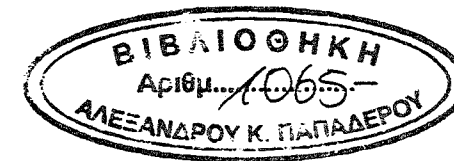
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

*Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ*

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

*Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ*

Πρακτικά Διορθοδόξου Διασκέψεως



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΧΑΝΙΑ 1981

Έξωκλίση: Άλκιβιάδης Σπυρίδης-Παρμενίτη

Φωτοτυπωγραφία-Έκδοση:

«ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ ΑΒΕΕ» Αρδητιού 12, Αθήνα, Τηλ.: 9214820

Έκδοση: Ορθόδοξον Ἀκαδημία Κρήτης

Έκδοτες: Αρ. Αλκιβ. Κ. Παπαδερές



© Copyright: Orthodox Academy of Crete
Chania 1981

Γιάννη Παρμακέλη: Ὁ πάσχων ἄνθρωπος, γλυπτό στην Ἀκαδημία

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΕΔΡΩΝ

D — Έκπαιδευτος Έκκλησίας
 SP — Ορθόδοξη
 C — Σύμφωνος
 ST — Μέλος τοῦ Ἐπιταλείου (ΠΣΕ)
 INT — Μεταφραστής

Sister Nadia Assad (C) Ethiopia	Mrs. T. Evdokimoff (INT) Switzerland
Bishop Athanasios of Beni-Souef (D) Egypt	Mrs. M. C. Evdokimov (C) France
Bishop Augustinos of Elaia [νῦν μητροπολίτης Γερμανίας] (C) Federal Rep. of Germany	Mr. J. Fischer (ST) Switzerland
Mrs. E. Behr-Siegel (C) France	Mr. A. Härkonen (C) Finland
Mrs. M. Byatt (ST) Greece	Metr. Ignatios of Lattakie [νῦν πατριάρχης Ἀντιοχείας] (D) Syria
Mrs. Tassia Christakis (C) Greece	Metr. Irineos of Kydonias and Apokoronou [Πρόεδρος] (D) Crete
Mr. D. Coravu (D) Rumania	Mr. M. C. King (ST) Greece
Mr. J. Couchell (C) USA	Fr. Modest Konioukov (D) USSR
Mrs. E. Dalabira (INT) Greece	Deacon G. Koshy (D) India
Mr. J. Dentant (INT) Switzerland	Miss Connie Kucharczyk (C) USA
Mr. J. M. Droin (C) Switzerland	Fr. S. Sarkissian (D) Lebanon

Rev. Paul McCleary (C)
USA

Mr. M. Mugo (C)
Kenya

Miss Maud Nahas (C)
Lebanon

Mr. N. Nikolaidis (D)
Cyprus

Archbishop Palladios of Jordan (D)
Jerusalem

Dr. A. Papaderos (SP/C)
Greece

Dr. A. Papantoniou (D)
Greece

Metr. Parthenios of Carthage (D)
Libya

Rev. Dr. N. Shivarov (D)
Bulgaria

Miss T. Simonian (C)
Lebanon

Fr. George Tsetsis (ST)
Switzerland

Dr. B. Yioultsis (C)
Greece

Prof. N. Zabolotsky (ST)
Switzerland



Τα Μέλη της Διασκέψεως (τρίτος από δεξιά ο σεβασμ. Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης Τιμόθεος)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

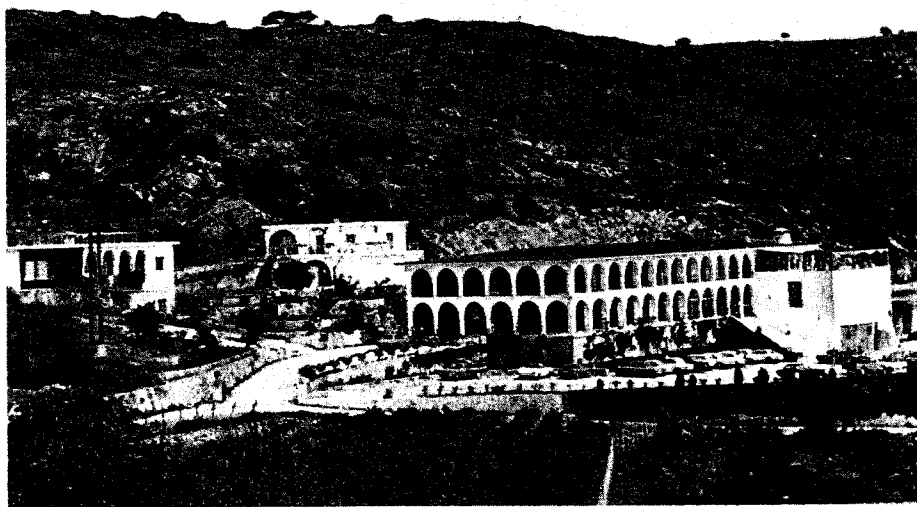
Τὸ 1978 πραγματοποιήθηκε στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης μιὰ σημαντικὴ διορθόδοξη Διάσκεψη, με σκοπὸ νὰ προσεγγίσει ἀπὸ ὀρθόδοξή ἀποψη τὰ θεολογικὰ καὶ πρακτικὰ προβλήματα τῆς χριστιανικῆς διακονίας στὸ σύγχρονο κόσμο. Τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν δημοσίευσε μόλις πρόσφατα τὰ Πρακτικὰ τῆς Διασκέψεως ἐκείνης σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα (*An Orthodox Approach to Diaconia. Consultation on Church and Service, Orthodox Academy of Crete, November 20-25, 1978, World Council of Churches, Geneva 1980*). Τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως εἶχε ὁ Μέγας Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Τσέτσης, Ἀναπληρωτῆς Διευθυντῆς τῆς Ἐπιτροπῆς Διεκκλησιαστικῆς Βοήθειας, Προσφύγων καὶ Παγκόσμιας Ὑπηρεσίας – Commission on Inter-church Aid, Refugee and World Service/CICARWS – τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, στὸν ὁποῖο ὀφείλεται ἐπίσης κατὰ κύριο λόγο ἡ προπαρασκευὴ τῆς Διασκέψεως τῆς Κρήτης.

Ἡ παραπάνω Διάσκεψη βρῆκε μεγάλη ἀπήχηση σ' ὁλόκληρο τὸ χριστιανικὸν κόσμον. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, κατὰ τὴ συνεδρία τοῦ τῆς 13ης Ὀκτωβρίου 1980 ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου κ. Εἰρηναίου, ἐκπροσώπου τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης στὸ Συμβούλιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας καὶ Πρόεδρου τῆς Διασκέψεως, ἔκρινε χρήσιμη τὴ δημοσίευση τῶν παραπάνω Πρακτικῶν σὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὸ κείμενο τῆς εἰσήγησής μας δημοσιεύεται σὲ μετάφραση ἀπὸ τὸ γερμανικόν, τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ τὸ ἀγγλικόν πρωτότυπο. Ἀπὸ αὐτά, ἡ Εἰσαγωγή τῆς ἀγγλικῆς ἐκδόσεως, ἡ Ἐκθεση τῆς Διασκέψεως, ἡ εἰσήγησή μας καὶ ἡ παρέμβαση τοῦ Καθηγητοῦ Ν. Zabolotsky δημοσιεύονται χωρὶς περικοπές, ἐνῶ ἀπὸ τίς λοιπὰς παρεμβάσεις δίδεται μόνο μιὰ περιεκτικὴ σύνοψη. Τὴν εὐθύνη γιὰ τὴ μετάφραση

ἀπὸ τὰ ἀγγλικά καὶ τὰ γερμανικά, καθὼς καὶ γιὰ τὴ σύννοψη ἔχει ὁ γράφων. Δημοσιεύεται ἀκόμη προλογικὸ σημείωμα —γιὰ τὴν ἔκδοση αὐτὴ— τοῦ αἰδесиμολ. Μ. Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Τσέτση, πρὸς τὸν ὅποιο ἐκφράζονται καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ θερμὲς εὐχαριστίες γιὰ τὴν ὅλη συμπαράστασή του.

Ἐλπίζομε ὅτι τὸ τεῦχος αὐτὸ θὰ παρακινήσει τὴν ἐκκλησιαστικὴν μας ἡγεσία, τὸν ἱερὸ κλῆρο καὶ τοὺς ζηλωτὲς λαϊκοὺς ἐργάτες τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου νὰ ἐπανεξετάσουν τίς θεολογικὰς βάσεις, τίς μεθόδους καὶ τίς προτεραιότητες μιᾶς πραγματικῆς κατὰ Χριστὸν Διακονίας στὸ σύγχρονο κόσμο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Κ. ΠΑΠΑΔΕΡΟΣ



Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Μὲ πρόσκληση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης ἔλαβε χώρα στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης, ἀπὸ 20-25 Νοεμβρίου 1978, Διάσκεψη μὲ θέμα «Ἐκκλησία καὶ Ὑπηρεσία: μιὰ ὀρθόδοξη προσέγγιση τῆς Διακονίας». Ἡ Διάσκεψη ὁργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Διεκκλησιαστικῆς Βοήθειας, Προσφύγων καὶ Παγκόσμιας Ὑπηρεσίας (CICARWS) τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καὶ πραγματοποιήθηκε ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου (Χανίων) κ. Εἰρηναίου.

Ὑστερ' ἀπὸ τὴ θείαν Λειτουργίαν, ποὺ τέλεσε στὴν παρακείμενη ἱερὰ Μονὴ Γωνιάς ὁ ἐπίσκοπος τῆς περιοχῆς, Σεβ. Μητροπολίτης Κισάμου καὶ Σελίνου κ. Κύριλλος, ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης κ. Τιμόθεος κήρυξε τὴν ἐναρξὴ τῶν ἐργασιῶν τῆς Διασκέψεως καὶ χαιρέτησε τοὺς συνέδρους ἐξ ὀνόματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης. Τὴ σὺναξιν χαιρέτησαν ἐπίσης ὁ Μητροπολίτης Κύριλλος καὶ ὁ Δρ. Ἀλέξανδρος Παπαδερὸς, Πρόεδρος καὶ Γεν. Διευθυντής, ἀντίστοιχα, τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῶν πολιτικῶν καὶ δημοτικῶν Ἀρχῶν τῶν Χανίων.

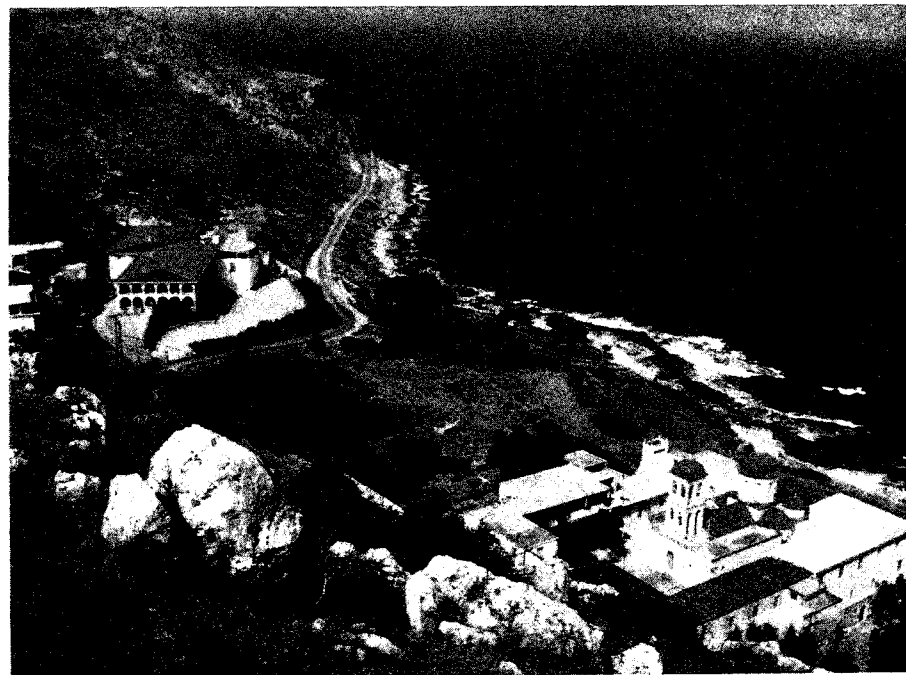
Ἀκολούθησε μιὰ γενικὴ ἐνημέρωση ἀπὸ τὸν πατέρα Γεώργιον Τσέτση καὶ στὴ συνέχεια ὁ Δρ. Ἀλέξανδρος Παπαδερὸς παρουσίασε τὴν εἰσήγησιν - κλειδί (τὴν κυρίως εἰσήγησιν — Keynote Address). Τὸ οὐσιαστικὸ καὶ ἐμπεριστατωμένον κείμενό του, μαζί μὲ τίς παρεμβάσεις τοῦ Καθηγητοῦ Nikolai Zabolotsky, τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Beni-Souef Ἀθανασίου, τοῦ κ. James Couchell, τοῦ αἰδесиμ. Sebouh Sarkissian καὶ τοῦ δρος Ἀντωνίου Παπαντωνίου βοήθησαν τὰ μέγιστα τοὺς συνέδρους νὰ συνδέσουν τίς σκέψεις τους μὲ μιὰ βαθύτερη κατανόησιν τοῦ θέματος τῆς διακονίας.

Ὑστερ' ἀπὸ τίς ὁμιλίας στὴν ὁλομέλεια, οἱ σύνεδροι χωρίστηκαν σὲ δύο ομάδας ἐργασίας. Ἡ μιὰ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θεολογικὸν νόημα τῆς χρι-

στιανικής διακονίας και ή άλλη με πρακτικά βήματα, που πρέπει να κάνουν το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν και ή Ἐπιτροπή CICARWS, καθώς επίσης και οι Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, για να αποδείξουν πόσο πλήρης νοήματος και πόσο ἐλκυστική είναι ή χριστιανική διακονία. Ἡ ἐκθεση τῆς Διασκέψεως είναι καρπὸς τῶν συζητήσεων στὶς δυὸ αὐτὲς ομάδες.

Τοὺς συνέδρους, που ἐκπροσωποῦσαν σχεδὸν ὅλες τὶς Ἀνατολικὲς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, πλούτιζε ή καθημερινή συμμετοχή στη λειτουργική ζωή τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς Γωνιάς. Μπόρεσαν ἐπίσης να ἐκτιμήσουν τὶς πρωτοποριακὲς προσπάθειες τῶν Κρητῶν ἐπισκόπων στὸ Καστέλλι, στὰ Χανιά, στὸ Ρέθυμνο, στὴν Καλυβιανή και στὸ Ἡράκλειο, ιδίως στὸν ποιμαντικό, στὸν κοινωνικό και στὸν ἀναπτυξιακό τομέα.

Ἀποκορύφωμα τῆς ἐβδομαδιαίας παραμονῆς στη φιλόξενη γῆ τῆς Κρήτης ὑπῆρξε ή τέλεση τῆς θείας Λειτουργίας στὸν καθεδρικό Ναὸ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ Ἡρακλείου, προεξάρχοντος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κ. Τιμοθέου και συλλειτουργούντων τῶν Τεραρχῶν και ἱερέων, που πῆραν μέρος στη Διάσκεψη.



Ἱερά Μονή Γωνιάς· ἀριστερά ή Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία (φωτογρ. Πολυχρόνη Παπαδεροῦ)

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ Μ. ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΕΤΣΗ ΓΓ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ

Ἡ Ἐπιτροπή Διεκκλησιαστικῆς Βοήθειας, Προσφύγων και Παγκόσμιας Ὑπηρεσίας (ΕΔΒΠΠΥ) τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (ΠΣΕ), παράλληλα με τὴν προσπάθειά της να ἀνταποκριθεῖ στὶς πολυδιάστατες ἀνάγκες Ἐκκλησιῶν, με τὴν παροχή ὑλικῆς βοήθειας, ἐπιχείρησε, περιοδικά, να διατυπώσει και τὴ χριστιανική ἀντίληψη περὶ διακονίας.

Σ' ἐφαρμογή τῆς ἐκκλήσεως που ἔκαμε ή Ε' Γενική Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ στη Ναϊρόμπι (1975), για εὐαισθητοποίηση τῶν Ἐκκλησιῶν σὲ ἀναπτυξιακά προβλήματα με τὴ σύγκληση οἰκουμενικῶν συμποσίων, ή ΕΔΒΠΠΥ ἔδωσε πολλὲς φορές σὲ Ἐκκλησίες - Μέλη τοῦ ΠΣΕ και σὲ διάφορες ἐκκλησιαστικὲς οργανώσεις τὴν εὐκαιρία να συζητήσουν τὸ θέμα τῆς διακονίας και να ὑπογραμμίσουν τὰ ιδιαίτερα ἐκεῖνα χαρακτηριστικά, που κάνουν τὴ χριστιανική διακονία να ξεχωρίζει ἀπὸ κάθε ἄλλη μορφή ὑπηρεσίας.

Στὰ πλαίσια λοιπὸν μιᾶς τέτοιας προσπάθειας και σὲ μιὰ διαρκή φροντίδα να καταστήσει τοὺς Ὁρθόδοξους πλήρως μετόχους τῆς ζωῆς και δράσης τοῦ ΠΣΕ, ή ΕΔΒΠΠΥ, σὲ συνεργασία με τὴν «Ὁρθόδοξη Ἐπιτροπή Ἑργασίας» τοῦ ΠΣΕ, συνεκάλεσε, ἀπὸ 20-25 Νοεμβρίου 1978, στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης ἓνα συμπόσιο, με τὸ γενικὸ θέμα «Ἐκκλησία και Διακονία» και με τὴ συμμετοχή 30 περίπου ὀρθόδοξων θεολόγων, κοινωνιολόγων και κοινωνικῶν λειτουργῶν.

Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη να τονισθεῖ ή σημασία τῆς ἐπιλογῆς τοῦ χώρου, στὸν ὁποῖο συνῆλθε τὸ συμπόσιο αὐτό, γιατί τόσο ή Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία, ὅσο και ή Ἐκκλησία τῆς Κρήτης, μετουσίωσαν τὴ διακονία, στὴν εὐρύτερή της διάσταση, σὲ μέρος ἀναπόσπαστο τῆς ἐκκλησιαστικῆς μαρτυρίας.

Τὸ φυλλάδιο αὐτὸ περιέχει και ἐκθεση - πόρισμα τοῦ συμποσίου, που κατὰ κάποιον τρόπο προσπαθεῖ να δώσει μιὰ ὀρθόδοξη ἐρμηνεία στὸ θέμα

τῆς διακονίας. Ἐπίσης περιέχει τὴ βασικὴ ὁμιλία καὶ τὶς παρουσιάσεις μιᾶς «στρογγυλῆς τράπεζας», πάνω στὶς ὁποῖες βασίσθηκαν οἱ συζητήσεις.

Ἡ ἔκθεση - πόρισμα περιλαμβάνει μιὰ σειρά προτάσεων ποὺ ἀπευθύνονται τόσο στὸ ΠΣΕ, ὅσο καὶ στὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Ἐλπίζεται ὅτι ἡ ἔκθεση αὐτὴ θὰ γίνῃ εὐμενῶς δεκτὴ καὶ ὅτι θὰ καταβληθοῦν προσπάθειες γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων τοῦ συμποσίου, ἐν ὑπακοῇ πρὸς τὸ παράδειγμα τοῦ κατ' ἐξοχὴν Διακόνου, τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Μέγας Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Τσέτσης
Διευθυντὴς - Ἀναπληρωτὴς ΕΔΒΠΠΥ/ΠΣΕ



Ὁ Πρόεδρος τῆς Διασκέψεως Σεβ. Μητροπολίτης Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ καὶ ὁ Μ. Πρωτοπρεσβύτερος Γ. Τσέτσης στὸ βῆμα

ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΕΩΣ*

Εἰσαγωγή

1) Ἡ Ἐπιτροπὴ Διεκκλησιαστικῆς Βοήθειας, Προσφύγων καὶ Παγκόσμιας Ὑπηρεσίας (CICARWS) καὶ ἡ «Ὁρθόδοξη Ἐπιτροπὴ Ἐργασίας» τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἀνταποκρίθηκαν εὐνοϊκὰ στὴν ἐκκλησιὴ τῆς Διάσκεψης τοῦ New Valamo γιὰ διεξοδικότερη διερεύνηση ἀπὸ τοὺς Ὁρθόδοξους τῆς ὀρθόδοξης ἀντίληψης τῆς διακονίας καὶ ὁργάνωσαν ἀπὸ 20-25 Νοεμβρίου 1978 στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης Διάσκεψη μὲ θέμα: «Ἐκκλησία καὶ διακονία». Οἱ σύεδροι ἀντιπροσώπευαν τὶς Ὁρθόδοξες καὶ τὶς Ἀνατολικὲς Ἐκκλησίες. Ἡ ἔκθεση ποὺ ἀκολουθεῖ ἀντικατοπτρίζει τὴ συζήτηση ποὺ ἐγίνε στὶς δύο ομάδες ἐργασίας. Γιὰ καμιά ἀπὸ τὶς ἀπόψεις ποὺ διατυπώνονται ἐδῶ δὲν προβάλλεται κατὰ κανένα τρόπο ἡ ἀξίωση ὅτι ἐξαντλεῖ τὸ θέμα. Πρόκειται μόνο γιὰ ἓνα πρῶτο βῆμα στὴν προσπάθεια ποὺ πρέπει νὰ συνεχισθεῖ, γιὰ τὴ διερεύνηση τῆς διακονίας ἀπὸ ὀρθόδοξη ἄποψη.

Θεολογικὲς προϋποθέσεις

2) Ἡ χριστιανικὴ διακονία ἔχει τὶς ρίζες της στὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὸν πλησίον εἶναι μιὰ ἄμεση συνέπεια τῆς πίστεως. Ἡ διακονικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ὑποχρέωση κάθε μέλους της νὰ διακονεῖ εἶναι στενὰ συνυφασμένη μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἰδίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ πηγάζει ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου μας, τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως

* Ἡ Διάσκεψη ὁλοκλήρωσε τὶς ἐργασίες της μὲ τὴ σύνταξη Ἐκθέσεως, τὸ κείμενο τῆς ὁποίας μεταφέρομε ἐδῶ σὲ μετάφραση ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ πρωτότυπο.

μας, ό όποίος, σύμφωνα μέ τό θέλημα του Πατρός, «ούκ ήλθε διακονη-
θῆναι, ἀλλά διακονῆσαι καί δοῦναι τήν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντί πολ-
λῶν» (Ματθ. 20, 28).

3) Ἡ χριστιανική διακονία ἀπορρέει ἐπίσης ἀπό τή θεία Λειτουργία, στήν όποία καθαγιαζόνται οἱ προσφορές μας μέ τήν προσφορά του Χριστοῦ, πού ἐπιζητεῖ τήν ἐνεργό σύμπραξή μας μέ τό Θεό (συνέργεια) κατὰ τήν ἄσκηση τῆς ἐλεύθερης βούλησής μας, πού θεμελιώνεται στήν κοινή συμφωνία μας (Ματθ. 18, 19).

4) Γιά τό λόγο αὐτό ἡ διακονία εἶναι ἐκφραση τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ. Ἡ Εὐχαριστία, σέ κάθε τόπο πού ἐπιτελεῖται, εἶναι πλήρης καί καθολική. Ἐμπεριέχει τήν ὅλη Δημιουργία καί προσφέρεται ὑπέρ τῶν ὕλικῶν καί πνευματικῶν ἀναγκῶν του σύμπαντος κόσμου.

5) Ἡ χριστιανική διακονία δέν εἶναι μιᾶ προαιρετική πράξη, ἕνα καθῆκον ἢ μιᾶ ἠθική στάση ἀπέναντι στοὺς ἐμπερίστατους, πού ἔρχεται νά προστεθεῖ στήν κοινωνία μας ἐν Χριστῷ, ἀλλά μιᾶ ἀναγκαῖα ἐκφραση αὐτῆς τῆς κοινωνίας, πού ἔχει τήν πηγὴ τῆς στήν εὐχαριστιακή καί λειτουργική ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι μιᾶ «λειτουργία μετὰ τῆς Λειτουργίας» καί μέ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐννοια ἡ διακονία περιγράφεται στήν περικοπὴ γιά τὴ Μέλλουσα Κρίση (Ματθ. 25, 31-46) ὡς τό κριτή-
ριο μέ τό όποιο θά κριθεῖ ἡ Ἱστορία μας.

6) Στήν εὐχαριστιακή καί ἀγαπητική αὐτὴ διακονία ἡ ἔμφαση δέν βρίσκεται κυρίως στήν ποσότητα, στὰ χρήματα, στήν ὕλικὴ ἀρωγή, ἀλλὰ στήν ποιότητα καί στήν προαίρεση. Τό «δίλεπτον» τῆς χήρας (Λουκ. 21, 2-3) ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο, πού διαθέτομε ἐμεῖς ἀπὸ τὴν ἀφθονία μας. Τό νά προσφέρουμε κάτι ἀπὸ τό λίγο πού ἔχομε ἀποτελεῖ δείγμα τῆς ἀνάγκης μας νά διακονήσουμε.

7) Στις λογίες καί στις ἀγάπες τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους μέχρι σήμερα, ἡ Ὁρθόδοξία θεώρησε τὴ διακονία ὡς προσφο-
ρά θυσίας γιά τὸν ὅλον ἄνθρωπο, γιά ὅλες τίς πνευματικές καί ὕλικές του ἀνάγκες. Τελικὸς προορισμὸς τῆς διακονίας εἶναι ἡ σωτηρία του ἀνθρώπου. Συχνὰ ὅμως ἡ πενία, ἡ καταπίεση καί ἡ ὕλικὴ στέρηση συ-
νιστοῦν ἕνα ἐμπόδιο, πού προκαλεῖ παρακινδύνευση γιά τὴ σωτηρία του ἀνθρώπου, ὅπως ὑπογραμμίζεται στὴ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων καί τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν ἐννοια τῆς διακονίας ἐμπεριέ-
χεται λοιπὸν καί ἡ ἀνάγκη νά ἀπελευθερωθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα ἀπὸ ὅλα ὅσα τὴν καταπιέζουν, τὴν ὑποδουλώνουν καί παραμορφώνουν τὴν εἰ-
κόνα του Θεοῦ· ἔτσι ἀνοίγεται ὁ δρόμος πρὸς τὴ σωτηρία. Μὲ αὐτὴ τὴν ἐννοια ἡ διακονία εἶναι ἀπελευθέρωση πρὸς λύτρωση.

8) Ἡ χριστιανική διακονία σήμερα ἀπαιτεῖ ἕνα ἀνανεωμένο πνεῦμα

ἀσκητισμοῦ, δηλαδή αὐταπάρνηση καί μέριμνα γιά τό συνάνθρωπο καί πορεία πρὸς ἀπλούστερο τρόπο ζωῆς. Ἡ μαρτυρία τῶν μοναστικῶν κοινοτήτων, πού βρίσκονται ἀνάμεσά μας —ἡ νηστεία, ἡ προσευχή, ἡ μετάνοια, ὁ θεωρητικὸς βίος, ἀλλὰ καί ἡ ἀλληλεγγύη πρὸς τοὺς φτω-
χοὺς καί καταπιεζόμενους καί ἡ ἐνεργὸς διακονία τους— μᾶς παρέχουν τό πρότυπο συνοικοδομῆς μας σὲ μιᾶ γνήσια χριστιανική κοινωνία.

9) Ἀπαιτεῖ λοιπὸν ἀπὸ μᾶς ἡ διακονία θυσία, αὐταπάρνηση, καμιά φορά μάλιστα καί μαρτύριο. Δέν γνωρίζει ὄρια. Δέν εἶναι ἐκεῖνο πού κάνομε εὐκαιριακά, γιά νά ἀπαλύνουμε κάποιες ἀνάγκες καί θλίψεις πού ἐμφανίζονται, ἀλλ' εἶναι ἀναπόσπαστο συστατικὸ στοιχεῖο τῆς ποι-
μαντικῆς φροντίδας μιᾶς χριστιανικῆς κοινότητος, πού μεριμνᾷ τόσο γιά τὰ μέλη τῆς, ὅσο καί γιά ὅλους ἐκεῖνους, τίς ἀνάγκες τῶν ὁποίων γνωρίζει καί ἐπιθυμεῖ νά τοὺς συντρέξει ἐν ἀγάπῃ.

10) Σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς διακονίας εἶναι ἡ ὑπερνίκηση του κα-
κοῦ. Ὁδηγεῖ σὲ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴν ἀδικία καί τὴν καταπίεση. Ὁ-
ταν ἡ Ἐκκλησία παραλείπει νά καταθέτει τὴ μαρτυρία τῆς καί νά εἶναι προφητική, ἡ ἀντίδραση του κόσμου εἶναι ἡ ἀδιαφορία καί ἀπάθεια. Γι' αὐτό ἡ διακονία εἶναι ἕνα οὐσιαστικὸ στοιχεῖο γιά τὴ ζωὴ καί τὴν ἀνά-
πτυξη τῆς Ἐκκλησίας.

11) Ἐξαιτίας τῶν διαφόρων δυσμενῶν ἱστορικῶν περιστάσεων καί συνθηκῶν, κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες ἦταν ὑποχρεωμένη νά παλέψει καί ἐξα-
κολουθεῖ ἀκόμη καί σήμερα νά παλεύει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία γιά νά ἐπιβιώσει, ἡ διακονία τῆς δέν μπόρεσε νά προσλάβει πάντοτε ὁρατὲς μορφές συστηματικῆς ὀργάνωσης. Μπροστὰ στις ραγδαῖες κοινωνικὲς ἀλλαγές, τὸν ἐκμοντερνισμό, τὴν ἐκκοσμίκευση, τὴν ἐκβιομηχάνιση κλπ., ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκη νά παραμείνει ἀνοιχτὴ καί εὐέλικτη, ὥστε νά εἶναι σὲ θέση νά προσφέρει διάφορες μορ-
φές διακονίας κάτω ἀπὸ διάφορες περίπλοκες συνθήκες. Μερικὲς μορ-
φές τῆς διακονίας τῆς θὰ ἀφοροῦν σὲ ἄτομα, ἄλλες σὲ ὁμάδες καί ἰδρύ-
ματα. Ὁρισμένες μορφές τῆς διακονίας ἀπαιτοῦνται πρὸς ἀντιμετώπιση τοπικῶν ἀναγκῶν, ἄλλες χρειάζεται νά ἀνταποκριθοῦν σὲ περιφερειακὲς καί διεθνεῖς καταστάσεις ἀνάγκης, μερικὲς θὰ εἶναι πνευματικοῦ εἶδους, ὅταν πρόκειται γιά συμπαραστάση πρὸς μοναχικοὺς καί ἀπελπισμένους. Ἄλλες θὰ προσφέρουν ὕλικὴ βοήθεια, θὰ θρέψουν πεινασμένους καί θὰ ἀπελευθερώσουν δεσμίους.

12) Εἶναι λοιπὸν φανερό πὺς δέν ἀρκοῦν τὰ χρήματα, γιά τὴν ἐκ-
πλήρωση τῆς διακονικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας καί ὅτι ἡ *προλη-
πτικὴ διακονία* εἶναι τό ἴδιο οὐσιαστικὸ ὅσο καί ἡ *θεραπευτικὴ διακο-
νία*.

Προτάσεις προς τις Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες

13) Για νά προσλάβει ἔμπρακτη ἔκφραση σέ περισσότερο ἀποτελεσματική διακονική ἐργασία ἡ ὀρθόδοξος πίστη καί πνευματικότητά μας προτείνονται πρὸς ἐξέταση ἀπὸ τις Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες τὰ ἑξῆς:

α) Πρὸς ἐνδυνάμωση τοῦ διακονικοῦ ἔργου τους οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ὀφείλουν νά ἀνανεώσουν τὸ ρόλο τῶν διακόνων καί τῶν διακονισσῶν στὴν ὅλη ζωὴ καί μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας καί νά κάμουν δυνατὴ τὴν ἐντονότερη συμμετοχὴ λαϊκῶν καί τῶν δύο φύλων στὴ διακονία, ἡ ὁποία νοεῖται ὡς λειτουργία καί προέκταση τῆς θείας Εὐχαριστίας.

β) Ἀφοῦ βάση τῆς διακονίας μας εἶναι ἡ διακονία ποὺ πρόσφερε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ποὺ θυσιάστηκε γιὰ τὴ σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων, οἱ Ἐκκλησίες μας ὀφείλουν νά ἀναπτύξουν μορφές ἐπικοινωνίας γιὰ νά μεταδώσουν στὰ μέλη τους εὐκρινέστερα καί πιὸ ἐλκυστικὰ τὴ βιβλικὴ προσταγὴ γιὰ διακονία τοῦ πλησίον, ὅποιος κι ἂν εἶναι αὐτός, ὥστε κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο νά φθάσουμε, μέσῳ τῆς διακονίας, στὸν τελικὸ σκοπὸ τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης, δηλαδὴ στὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν καί, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου μας, στὴν ἔνωση ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας. Γι' αὐτὸ οἱ Ἐκκλησίες μας ὀφείλουν νά ἀσχοληθοῦν διεξοδικότερα μὲ τις προσπάθειες τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν γιὰ μακροδιακονία στὴν περιοχὴ τῆς εἰρήνης, τοῦ ἀφοπλισμοῦ, τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τῶν φυλετικῶν διακρίσεων, τῆς ἀνάπτυξης, τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος κλπ.

γ) Μὲ τὴ διακονία τῆς προσευχῆς καί τὴ διάθεση τοῦ ὕλικου καί ἀνθρώπινου δυναμικοῦ τους, οἱ Ἐκκλησίες μας ὀφείλουν νά συμβάλλουν παντοῦ, σὲ τοπικές, περιφερειακές καί παγκόσμιες προσπάθειες, ποὺ ἀποβλέπουν στὸ νά ἀποκαταστήσουν τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια καί νά διακονήσουν τὴν ἀνθρωπότητα.

Προτάσεις πρὸς τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν καί τὴν CICARWS

14) Οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, ὡς ἀναπόσπαστο συστατικὸ στοιχεῖο τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, βρῆκαν στὰ πλαίσιά του ἓνα τόπο συνάντησης καί συνεργασίας. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ἐπιθυμοῦμε νά διατυπώσουμε τις ἀκόλουθες προτάσεις πρὸς προαγωγὴ μιᾶς ἀποτελεσματικῆς σύμπραξης τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴ ζωὴ καί στὴν ἐργασία τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν:

α) Ὑποστηρίζουμε τὴν παράκληση τῶν ὀρθοδόξων μελῶν τῆς Κεν-

τρικῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ἡγεσία καί τὸ ἐπιτελεῖο τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, νά ἐπανεξετάσουν τοὺς δρους συμμετοχῆς, τὴν πολιτικὴ ὡς πρὸς τὸ προσωπικὸ καί τὴ σύμπραξη στὰ Τμήματα, ὥστε νά διευκολυνθεῖ μεγαλύτερη συμμετοχὴ Ὁρθοδόξων στὴ ζωὴ καί τὴ δράση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

β) Συνιστοῦμε μιὰ τακτικὴ ἀναθεώρηση τῶν δομῶν, τοῦ στυλ, τῶν δημοσιευμάτων καί τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, μὲ σκοπὸ νά παρέχεται μιὰ πληρέστερη εἰκόνα τῶν ἀπόψεων καί νά δημιουργηθοῦν ἔτσι οἱ προϋποθέσεις γιὰ μιὰ σύμμετρη παρουσίαση τῶν ὀρθοδόξων ἐνδιαφερόντων.

15) Ὅσον ἀφορᾷ στὴ CICARWS προτείνουμε:

α) Νά λαμβάνεται περισσότερο ὑπόψη ἡ ὀρθόδοξη ἄποψη γιὰ τις προτεραιότητες τῆς Ἐπιτροπῆς (CICARWS) καί γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῆς διακονικῆς ἀνάγκης σὲ κάθε περίσταση.

β) Νά βοηθηθοῦν οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες στὶς προσπάθειές τους γιὰ μακροδιακονία.

γ) Νά ἀναπτυχθοῦν καλύτερες μορφές ἐπικοινωνίας, ὥστε νά διαμορφωθοῦν νέοι, βελτιωμένοι τρόποι διακονίας.

δ) Νά προαχθοῦν οἱ σχέσεις καί οἱ δυνατότητες ἀνταλλαγῶν ἀνάμεσα στὶς ὀρθόδοξες καί τις ἄλλες χριστιανικὲς Κοινότητες.

ε) Μὲ τὸν κατάλογο τῶν προγραμμάτων της γιὰ βοήθεια σὲ περιπτώσεις ἑκτακτῆς ἀνάγκης, ἡ Ἐπιτροπὴ (CICARWS) ὀφείλει νά εἶναι τὸ ὄργανο συμμετοχῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὴ διακονικὴ προσφορά πρὸς ἄλλες χριστιανικὲς Κοινότητες.

ζ) Ἡ προσοχὴ τῆς CICARWS ὀφείλει νά στραφεῖ στὸ γεγονός, πὼς ἡ ἐντολὴ ποὺ ἔχουν λάβει οἱ ὑπάρχουσες σήμερα Ὑπηρεσίες Βοήθειας εἶναι δυνατόν νά παρεμποδίζουν τὴν ἱκανοποίηση τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐχομε βέβαια συναίσθηση τῆς ἀνάγκης νά προάγονται οἱ ἀπ' εὐθείας σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς δίδοντες καί στοὺς λαμβάνοντες τὴ βοήθεια καί σεβόμαστε πλήρως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν γιὰ ὀρισμένες περιστάσεις, πιστεύομε ὅμως ὅτι προσφορές, ποὺ δὲν εἶναι δεσμευμένες ὡς πρὸς τὸ σκοπὸ τους, θὰ συμβάλλουν στὸ νά διατυπώνουν οἱ Ἐκκλησίες τις πραγματικὲς τους ἀνάγκες, ἀντὶ νά προσπαθοῦν ἀπλῶς καί μόνο νά ἐκπληρώσουν τις ἀξιώσεις τῶν Ὁργανώσεων ποὺ προσφέρουν τὴ βοήθεια.

η) Θέλουμε ἡ CICARWS νά δώσει μεγαλύτερη ἐμφαση στὴν πνευματικὴ διάσταση τῆς διακονίας: προσευχὴ γιὰ τὸ συνάνθρωπο, ἐτοιμότητα γιὰ ἀποδοχὴ φωτισμοῦ καί καθοδήγησης ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, φροντίδα γιὰ τὰ μὴ σωματικὰ πάθη, γιὰ ὅσους βρίσκονται σὲ ἀπόγνωση, καί εὐαισθησία γιὰ τὴν ἔκφραση ἀγάπης στὴ σχέση «Εγώ, Ἐσύ, Θεός».

Ἀνάμεσα στὰ θέματα, πού συζητήθηκαν ἐπίσης κατὰ τὴ διάσκεψη περὶ «Ἐκκλησία καὶ Διακονία» καὶ κρίθηκαν ὡς σημαντικὰ καὶ ἄξια νὰ ἀπασχολήσουν τὸ ἐπιτελεῖο τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καὶ τὰ περιφερειακὰ ἐκκλησιαστικὰ συμβούλια ἢ ἄλλα συνέδρια, περιλαμβάνονται καὶ τὰ ἑξῆς:

1) Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους στὴν περιοχή τῆς διακονίας, καθὼς καὶ διασυνδέσεις ἀνάμεσα σὲ ἐκκλησιαστικὲς καὶ ἄλλες, μὴ κρατικές Ὄργανώσεις καὶ πολυεθνικὲς ἐταιρεῖες.

2) Τὸ πρόβλημα τῆς βίας.

3) Ἡ ἀνάγκη νὰ ἀναπτυχθοῦν καινούριες καὶ καλύτερες μορφὲς ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στίς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες καὶ στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν καὶ ἀνάμεσα σὲ Ὄργανώσεις προσφορᾶς καὶ Ὄργανώσεις λήψεως.

4) Ἡ ἀνάγκη γιὰ ἱστορικὴ καὶ θεολογικὴ ἀνάλυση τῆς διακονίας καὶ γιὰ μελέτη γύρω ἀπὸ τίς σύγχρονες προσπάθειες γιὰ ἀξιολόγηση τῆς ὀρθόδοξης διακονίας.

5) Ἡ δυνατότητα νὰ ἐπισκεφθεῖ μιὰ ἀντιπροσωπεῖα τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τίς ὑπὸ κατοχὴν περιοχὰς τῆς Κύπρου, γιὰ νὰ ἐνημερωθεῖ γιὰ τὴ μοῖρα τῶν χριστιανῶν, πού ζοῦν ἐκεῖ.

ὑπὸ Δρος Ἀλεξάνδρου Κ. Παπαδεροῦ
Γεν. Διευθυντοῦ Ὀρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης

Ὅλοι ἐμεῖς, πού ἐργαζόμαστε στὴν Ὀρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης, χαιρόμαστε γι' αὐτὴ τὴ συνάντηση, σὰς καλωσορίζουμε καὶ σὰς ἀπευθύνομε τὸν ἐγκάρδιο χαιρετισμὸ μας. Ἐπιθυμοῦμε νὰ εὐχαριστήσουμε καὶ ἀπὸ τὴν πλευρά μας τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν (ΠΣΕ) γιὰ τὴ σύγκληση αὐτῆς τῆς τόσο σημαντικῆς Διασκέψεως. Θεωροῦμε ἐξαιρετικὸ προνόμιο τὴν εὐκαιρία πού δόθηκε στὴν Ὀρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης νὰ συνεργαστεῖ κατὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς συνάξεως καὶ νὰ τὴ φιλοξενήσει στὴν ὁμορφὴ αὐτὴ γωνιά τοῦ Νησιοῦ μας. Ἐρμηνεύομε μάλιστα ὡς ἰδιαίτερη εὐλογία τοῦ Θεοῦ τὸ γεγονὸς, πὼς, καθὼς εἰσερχόμαστε στὴ δευτέρη δεκαετία τῆς ζωῆς αὐτοῦ τοῦ Ἰδρύματος, μπορούμε σήμερα νὰ χαιρετήσουμε ἀνάμεσά μας τόσοις πατέρες καὶ ἀδελφοὺς ἀπὸ τὴν Οἰκουμένη καὶ μάλιστα, κατὰ κύριο λόγο, ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξον κοινότητά μας, καὶ νὰ μιλήσουμε γιὰ ἓνα θέμα, πού βρίσκεται ἀκριβῶς στὰ πλαίσια τῆς ἀποστολῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἀκαδημίας.

Ἡ χαρὰ γιὰ τὴ σύναξη αὐτὴ ὑπῆρξε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τόσο μεγάλη, ὥστε δὲν μπορούσα νὰ ἀρνηθῶ στὸ ΠΣΕ τὴν ἀποδοχὴ τῆς πρότασής του νὰ ἀναλάβω τὴ διακονία τῆς βασικῆς εἰσήγησης. Αὐτὴ ἡ τόσο τιμητικὴ, ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνη ἀποστολή, χρειάστηκε νὰ ἐκπληρωθεῖ κάτω ἀπὸ δυὸ σοβαρὰς δυσκολίες: Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἦταν ἐλάχιστος ὁ χρόνος πού εἶχα στὴ διάθεσή μου. Στάθηκε λοιπὸν ἀδύνατο νὰ γράψω τὸ κείμενο ἔστω καὶ μόνο μιὰ δευτέρη φορὰ καὶ νὰ τὸ ἀπαλλάξω τουλάχιστον ἀπὸ τυχόν περιττὰ καὶ ἀδιάφορα στοιχεῖα¹. Ἔτσι, τὸ κείμενο αὐτὸ

1. Τὸ κείμενο δημοσιεύεται ἑδῶ σὲ μετάφραση τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὴ γερμανικὴ γλῶσσα, στὴν ὁποία εἶχε συνταχθεῖ ἀρχικὰ καὶ ἐκφωνηθεῖ ἡ εἰσήγηση. Τὸ πρωτότυπο δημοσιεύτηκε σὲ αὐτοτελὲς τεῦχος: ALEXANDROS PAPADEROS, *Die Liturgische Diakonie*, Otterbach 1979. Μέρος τοῦ κειμένου σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση δημοσιεύτηκε

διατηρεί όλους τους κινδύνους που αναλαμβάνει όποιος γράφει βιαστικά και πολλά! Από την άλλη μεριά βρέθηκαν πολύ γρήγορα στην ανάγκη να διαπιστώσω πόσο αγέωργητο παραμένει ακόμη το έδαφος, στο οποίο καλείται να εργαστεί αυτή η Διάσκεψη. Όχι βέβαια επειδή λείπουν από την παράδοση της Ορθοδοξίας οι θεολογικές προϋποθέσεις για την προσέγγιση των σύγχρονων κοινωνικών φαινομένων, αλλά επειδή ο ειδικός προβληματισμός, όπως έχει διαμορφωθεί στα πλαίσια του ΠΣΕ, δεν έχει επισύρει ακόμη, στο βαθμό που έπρεπε, την προσοχή μας². Επιτρέψτε, ωστόσο, να ελπίζω, πως από την πολύχρωμη δέσμη των σκέψεων που ακολουθούν θα μπορέσουμε να κρατήσουμε κάτι χρήσιμο για τις συζητήσεις που θα γίνουν στη συνέχεια.

Από τη Διάσκεψη αυτή αναμένεται:

- α) Να δώσει μια θεολογική έρμηνεία της χριστιανικής διακονίας,
- β) Να δώσει ευκαιρία επικοινωνίας και γνωριμίας με διάφορες

στο γνωστό περιοδικό *Mid-Stream*, vol. XVIII, No 2 (April, 1979) 134-141, υπό τον τίτλο: *Liturgical Diaconia*. Ολόκληρο το κείμενο σε αγγλική μετάφραση υπό τον τίτλο «*Liturgical Diaconia*» περιλαμβάνεται στην αφιερωμένη στη Διάσκεψη της Κρήτης έκδοση του ΠΣΕ, που μνημονεύσαμε στο εισαγωγικό σημείωμα (*An Orthodox Approach to Diaconia...* σελ. 17-46). Τη γαλλική μετάφραση (*La Diaconie Liturgique*) κυκλοφόρησαν οι Ορθόδοξοι της Γαλλίας σε πολυγραφημένη έκδοση. Η δημοσιευμένη εδώ ελληνική μετάφραση εμπλουτίζεται με σημειώσεις, στις οποίες παρακολουθείται, στο μέτρο του δυνατού, και η νεώτερη σχετική βιβλιογραφία. Ο αναγνώστης θα διαπιστώσει ασφαλώς, πως ο ειδικός χαρακτήρας της εισήγησης επιτρέπει ή καλύτερα επιβάλλει να είναι σε πολλά σημεία προκλητική. Δεν διατυπώνονται εδώ θέσφατα και δόγματα. Αποτολμάται κατάθεση εμπειριών και προσωπικής αγωνίας. Η φιλοδοξία του κειμένου περιορίζεται στην πρόκληση διαλόγου!

2. Σχετικά με το ειδικό αντικείμενο της Διασκέψεως της Κρήτης είναι μερικά από τα κείμενα, που προήλθαν από Διασκέψεις με κατά κύριο λόγο Ορθόδοξους αντιπροσώπους και περιέχονται σε δύο τεύχη, που εκδόθηκαν από το ΠΣΕ:

α) *Orthodox Contributions to Nairobi* (Geneva 1975). Βλπ. ιδίως τα κείμενα - ανακοινώσεις: της Διασκέψεως στο Διορθόδοξο Κέντρο Πεντέλης (23-27 Μαΐου 1972) υπό τον τίτλο *Salvation in Orthodox Theology*, της Διασκέψεως στη Μονή Cernica Ρουμανίας (4-8 Ιουνίου 1974) υπό τον τίτλο *Confessing Jesus Christ Today*, και μάλιστα της Διασκέψεως στην Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης (7-14 Μαρτίου 1975) υπό τον τίτλο *The struggle for Justice and the Unity of the Church*.

β) *The New Valamo Consultation* (1977), όπου περιλαμβάνονται ενδιαφέροντα σχόλια Ορθόδοξων θεολόγων και εισηγήσεις του *Metrop. JOHN of Helsinki, The Ecumenical Nature of the Orthodox Witness*, του *JOHN MEYENDORFF, Eucharistic Ecclesiology and the Structure of the Church*, του *C. YIANNARAS, Proclamation and Articulation of the Christian Faith*, και του *NICOL. ZABOLOTSKY, The Churches' Responsibility in the World Today*. Πρβλ. επίσης την Έκθεση Διασκέψεως στην Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης (8-15 Απριλίου 1978): *Bericht eines Workshops über den Gottesdienst in der Gemeinde* (έκδ. ΠΣΕ).

μορφές διακονικής υπηρεσίας των Ορθόδοξων Εκκλησιών στις επί μέρους κοινωνίες τους, και

γ) Να υποδείξει δρόμους και μέσα για στενότερη συνεργασία μεταξύ των Ορθόδοξων Εκκλησιών και της CICARWS³ στο χώρο της διακονίας· ή διακονία εδώ νοείται στη βιβλική έννοια του δούλου, δηλ. ως διακονία προς την ανθρωπότητα⁴.

Αποστολή της εισαγωγικής αυτής όμιλίας, επομένως, είναι να συνεξετάσει και τα τρία αυτά σημεία, που συνδέονται, άλλωστε, στενά μεταξύ τους. Θα επιθυμούσαμε να διερευνήσουμε τους δύο πρώτους στόχους κάτω από το πρίσμα μιας σύντομης βιβλικής και ιστορικής ανάλυσης. Η ανάλυση αυτή θα μας βοηθήσει να επισημάνουμε δρόμους, με τους οποίους θα ήταν δυνατόν να συμπράξει πιο δραστήρια και αποτελεσματικά η Ορθόδοξη στις διακονικές προσπάθειες του ΠΣΕ. Ταυτόχρονα και με άφετηρία τη σύγχρονη κατάσταση του κόσμου, θα συνεξετάσουμε και την παγκόσμια διάσταση της χριστιανικής διακονίας σήμερα, ως «διακονίας προς την ανθρωπότητα». Είναι βέβαια φανερό, ότι, στα πλαίσια μιας απλής εισαγωγικής όμιλίας, είμαστε υποχρεωμένοι να περιοριστούμε στα σημεία εκείνα του θέματος, που αναφέρονται άμεσα στις σημερινές προτεραιότητες του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών (όπως έχουν καθορισθεί από την τελευταία Γεν. Συνέλευση στο Ναϊρόμπι⁵, με πανορθόδοξη σύμπραξη) και μάλιστα στην εργασία της CICARWS, όπως διαγράφεται στο υπ' αρ. 1 κείμενο της συνεδρίας της Επιτροπής στο Στρασβούργο (Ιούλιος 1978)⁶. Στα πλαίσια του δυνατού θα γίνει αναφορά και στη σχετική βιβλιογραφία.

Μπροστά στην κρίση

Το από 16 Αυγούστου 1973 «Διάγγελμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου επί τη Εικοσιπενταετηρίδι του Παγκοσμίου Συμβουλίου

3. Συντομογραφία της *Commission on Inter-Church Aid, Refugee and World Service* του ΠΣΕ, που είναι υπεύθυνη για τα προγράμματα διεκκλησιαστικής βοήθειας, για τους πρόσφυγες και τα ανά τον κόσμο έκτακτα κοινωνικά προβλήματα, που απαιτούν άμεση αντιμετώπιση.

4. Έτσι είχε προσδιορισθεί ο σκοπός της Διασκέψεως στο από 21 Αυγούστου 1978 προσκλητήριο έγγραφο του ΠΣΕ, υπογραφόμενο από τον Μ. Πρωτοπρεσβύτερο ΓΕΩΡΓΙΟ ΤΣΕΤΣΗ.

5. Βλπ. τα Πρακτικά της Γεν. Συνελεύσεως στον τόμο: *Bericht aus Nairobi 75, Verlag Otto Lembeck, Frankfurt/ Main 1976*.

6. «Be Doers of the World, and not Hearers only», εισήγηση του Διευθυντού της CICARWS, J. FISCHER (έκδ. ΠΣΕ).

Ἐκκλησιῶν»⁷ ὁμιλεῖ γιὰ μιὰ «κρίση» στὴ ζωὴ καὶ στὴ δράση τοῦ ΠΣΕ (§ 12). πού ἔχει μάλιστα ὀδηγήσει σὲ μιὰν «εὐρέως συζητουμένην πόλωση» (§ 13). Τὸ Διάγγελμα διαπιστώνει ὅτι τὸ ΠΣΕ «τείνει, ὡς γνωστόν, ἵνα ἐπεκταθῇ πρὸς νέους χώρους. Κληθὲν ἀρχήθεν, ὅπως ὑπηρετήσῃ τὰς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀπὸ μέρους αὐτῶν προσφορᾷ μαρτυρίας καὶ διακονίας πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τὴν κοινωνίαν καὶ τὸν κόσμον πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν, ζῇ, ὡς εἰκός, καὶ κινεῖται ἐντὸς πολυδιαστάτου καὶ ἀγχώδους πραγματικότητος. Προβλήματα τῆς νοσοῦσης κοινωνίας εἶναι, φυσικῶς, καὶ προβλήματα αὐτοῦ, ὡς προβλήματα αὐτῶν τούτων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν» (§ 10).

Καὶ ὅμως! Ἡ μονόπλευρη μετατόπιση τοῦ κέντρου βάρους τῆς οἰκουμενικῆς στράτευσης πρὸς τὰ προβλήματα αὐτά, προκάλεσε τὴν «κρίση», «τὴν συγκλονίζουσαν σήμερον τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν καθ' ἑαυτό» (§ 12), «κρίση», πού ὀδηγεῖ, ὅπως λέγεται, στὴν πόλωση. Κι αὐτὸ ἐπειδὴ μερικοὶ θεωροῦν τὸ ΠΣΕ «ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἰδεολογικὸν προσκῆνιον διὰ θεολογικὰς συζητήσεις καὶ διὰ δεδοκιμασμένα ἤδη παλαιὰ σχήματα δογματικῶν ἀναμετρήσεων, αἵτινες διαιωνίζουν τὰς διαφορὰς καὶ εὐρύνουν τὴν διαίρεσιν τῶν Ἐκκλησιῶν», ἐνῶ ἄλλοι «ἀποβλέπουν πρὸς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν ὡς πρὸς Ὀργανισμὸν πολιτικο - κοινωνικῶν διὰ τὰς Ἐκκλησίας προσανατολισμῶν» καὶ τοῦ ἀποδίδουν μάλιστα μιὰν ἀμφίβολη μέθοδο ἐργασίας· λέγουν δηλαδὴ ὅτι προβαίνει a posteriori «εἰς τὴν ἐκθεολόγησιν τῶν προβλημάτων, καὶ τοῦτο πρὸς τὸν σκοπὸν μόνον τῆς θεολογικῆς δικαιολογήσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκάστοτε ἀναλαμβανομένων ἐπ' αὐτῶν θέσεων» (§ 13).

Ἐξάλλου, τὸ ἀπὸ 7 Αὐγούστου 1973 Μήνυμα τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας πρὸς τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ΠΣΕ⁸ μὲ τὴν ἴδια εὐκαιρία, ἀναφερόμενο εἰδικότερα στὸ συνέδριο τοῦ Bangkok καὶ μάλιστα στὴν «Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν», πού ἔστειλε τὸ Συνέδριο ἐκεῖνο⁹, ἐντοπίζει ἀκριβέστερα τὴν ἐστία τῆς κρίσεως σὲ μιὰ «συνειδητὴ τά-

7. Βλπ. τὸ κείμενο στὸ περιοδικὸ «ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ» (26-8-1973) 4-10. Μετάφραση στὰ Ἀγγλικά δημοσιεύτηκε στὸν τόμο: *The Orthodox Church in the Ecumenical Movement, Documents and Statements 1902-1975*, ed. CONSTANTIN PATELOS, WCC Geneva, 1978, σελ. 59 - 65 (στὸ ἐξῆς: PATELOS). Γερμανικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου βλπ. στὸ περιοδικὸ *Ökumenische Rundschau*, 4 (1973) 524-529.

8. PATELOS, 47-52. Βλπ. στὸν ἴδιο τόμο (σελ. 66 ἐξ. καὶ 53 ἐξ.) τὶς ἀπαντήσεις τοῦ ΠΣΕ στὰ ἔγγραφα τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως καὶ Μόσχας. Γερμανικὴ μετάφραση τῶν δύο ἐγγράφων δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ *Ökumenische Rundschau*, 2 (1974) 235-242.

9. *Das Heil der Welt heute*, hrsg. von PHILIP POTTER, Kreuz Verlag, Stuttgart

ση πρὸς μιὰ μονόπλευρη καὶ ἀρνητικὴ ἀντίληψη τῆς σωτηρίας ὑπὸ τὴν ἔννοια ἑνὸς ἀπεριόριστου «Horizontalismus», ἔτσι, ὥστε «νὰ μὴ μένει καθόλου χώρος γιὰ τὴν κάθετη, δηλ. τὴν κύρια διάσταση».

Μπροστὰ στὴ μεγάλη αὐτὴ κρίση τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο «φρονεῖ ὅτι τὸ ἀδιέξοδον τῆς πολώσεως καὶ ἡ λύσις τῆς κρίσεως ταύτης ἐντὸς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπερπηδηθῶσι μόνον ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον θὰ ἐπετυγχάνετο ἐξισορρόπησης μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀκραίων ἐκδοχῶν ὡς πρὸς τοὺς στόχους, τὰς ἐπιδιώξεις καὶ τελικῶς ὡς πρὸς ταύτην τὴν φύσιν καὶ τοὺς λόγους ὑπάρξεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν» (§ 14).

Εἶναι φανερό πὼς αὐτὴ ἡ ἐριδα γιὰ τὶς διαστάσεις, τὴν ὀριζόντια καὶ τὴν κάθετη, δὲν ἀφορᾷ μόνον στὸ ΠΣΕ καθ' ἑαυτό καὶ στίς σχέσεις του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν - Μέλη. Ἡ ἐριδα (Μάρθα καὶ Μαρία!) εἶναι, ὅπως γνωρίζομε, πολὺ παλιά. Ἐκφράζεται ὅμως σήμερα σὲ νέα καὶ ὀξύτερη διατύπωση κάτω ἀπὸ τὴ σύγχρονη προβληματικὴ καὶ συνταράσσει κατὰ ποικίλους τρόπους ὄχι μόνον ὁλόκληρο τὸ Χριστιανισμό, ἀλλὰ καὶ τὸν κόσμο τῶν θρησκειῶν γενικά. Μὲ τὴν «κάθετη διάσταση» (Verticalismus) δὲν γνωρίζουν μερικοὶ νὰ συνδέουν τίποτε ἄλλο, ἀπὸ ἓνα «ἄλλοθι» (Alibi) γιὰ τὴ φυγὴ ἀπὸ τὴν κοινωνικο-πολιτικὴ εὐθύνη καὶ μιὰ προσπάθεια γιὰ τὴ διάσωση ἑνὸς προβληματικοῦ status quo, ἐνῶ ἄλλοι δὲν φαίνεται νὰ ἀναγνωρίζουν στὴν «ὀριζόντια διάσταση» (Horizontalismus) τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰν ἀπεριόριστη, ἰδεολογικὰ φορτισμένη ἐκκοσμίκευση.

Ἄν καὶ ἔχουν περάσει κιόλας πέντε χρόνια ἀπὸ τὸ Διάγγελμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ κρίση, ὅπως νομίζουν πολλοί, ὄχι μόνον δὲν ἔχει ξεπεραστεῖ, ἀλλ' ἀντίθετα ἔχει ὀξυνθεῖ ἀκόμη περισσότερο. Τὸ ΠΣΕ βλέπει τὸν ἑαυτό του νὰ βάλλεται ἀπὸ μιὰ αὐστηρὴ καὶ διαρκῶς ὀξύτερη κριτικὴ, πού δὲν ἀσκεῖται μάλιστα μόνον ἀπὸ Ἐκκλησίες - Μέλη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικοὺς καὶ πολιτικοὺς κύκλους, καθὼς καὶ ἀπὸ ἓνα μέρος τῆς κοινῆς γνώμης γενικότερα.

Ἡ Ὁρθοδοξία στὸ μεταξύ, ὡς μέλος τοῦ ΠΣΕ, μετέχει φυσικὰ στίς διακονικὰς ἀποφάσεις καὶ ἐνέργειές του, πού ἐκτείνονται σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Ἐτσι ἐμπλέκεται καὶ ἡ Ὁρθοδοξία στὴ σχετικὴ ἔνταση. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἦταν ἀπὸ καιρὸ ἀναγκαῖα μιὰ Διάσκεψη ὅπως ἡ σημερινή. Ἡ σοβαρότητα καὶ τὸ μέγεθος τῆς κρίσεως προσδιορίζει καὶ τὴν εὐθύνη τόσο τῆς εἰσαγωγικῆς αὐτῆς ὁμιλίας, ὅσο καὶ κυρίως τῆς ἴδιας τῆς Διασκέψεώς μας. Εἶναι λοιπὸν φανερό, πὼς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προχωρή-

- Berlin 1973, σελ. 261-263. Στὸν ἴδιο τόμο, σελ. 265-270, καὶ ὑπὸ τὸν τίτλο «*Das Heil in der Orthodoxen Theologie*» δημοσιεύεται σὲ γερμανικὴ γλώσσα τὸ κείμενο τῆς Διασκέψεως στὸ Διορθόδοξο Κέντρο Πεντέλης, πού μνημονεύομε παραπάνω (σημ. 2).

σουμε οὔτε ἓνα βῆμα με τίς σκέψεις μας πάνω στο πρόβλημα πού μᾶς ἀπασχολεῖ. πρὶν θέσουμε τὸ θέμα μας κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Λόγου Του. ὅπως ἔχει ἀποκαλυφθεῖ στὴν Ἀγία Γραφή καὶ ἔχει ἐρμηνευθεῖ αὐθεντικά στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ διακονία ἀπὸ βιβλικὴ - θεολογικὴ ἄποψη

Στὴν ἐξέλιξη τοῦ ὁρου «διακονία» γίνεται μεῖς ιδιαίτερα σαφὴ τρόπο φανερό, πῶς με τὸν Χριστιανισμό ἀνατρέπεται ἡ τάξη τοῦ ἀρχαίου κόσμου ὅσον ἀφορᾷ στὶς ἀξίες καὶ στὴ στρωμάτωση τῆς κοινωνίας, στὴν ἀντίληψη γιὰ τὸ προβάδισμα, πῶς προσδιορίζονται ριζικὰ καινούριοι σκοποὶ τῆς ζωῆς.

Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμός συνδέει τὸ *διακονεῖν* (ὕπηρεσία στὸ τραπέζι καί, με εὐρύτερη ἔννοια, μέριμνα γιὰ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς συντήρηση) με μιὰ δραστηριότητα ὑποτιμητικὴ, πού δὲν ταιριάζει στὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο¹⁰. Σὲ σχέση, ὡστόσο, με τὴν *Πόλη* (διακονία τῆς Πατρίδας, τῆς Πόλης ἢ τῆς Πολιτείας, με τὴν ἔννοια τῆς ἄσκησης δημόσιου λειτουργήματος, ὄχι κυριαρχικά, ἀλλὰ πρὸς ἐκπλήρωση ὀρισμένης ἀποστολῆς)¹¹, τὸν *κόσμο* (με τὴν ἔννοια ὅλων ἐκείνων πού πρέπει νὰ πράττει ὁ ἄνθρωπος, ὁ μικρόκοσμος, γιὰ νὰ διατηρεῖται ἁρμονικὰ ἢ συνοχὴ τοῦ σύμπαντος, τοῦ μακρόκοσμου)¹² καὶ τὸ *Θεὸ* (ὁ σοφὸς ὡς διάκονος, ὄργανο καὶ μάρτυς τοῦ Θεοῦ στὸν Ἀριστοτέλη καὶ στὴν ἐλληνιστικὴ περίοδο)¹³, παίρνει ὁ ὁρος μιὰν εὐρύτερη σημασία, πού εἶναι αἰσθητὴ καὶ στὴ μεταγενέστερη, πρωτοχριστιανικὴ καὶ πατερικὴ φιλολογία. Ἡ διακονία ὁμῶς, ὡς παραίτηση καὶ αὐτοπροσφορά χάριν τοῦ ἄλλου, παραμένει ἀκόμη σκέψη μακρινή: Στὸν ἄξιο ἄνδρα ταιριάζει νὰ κυβερνᾷ καὶ ὄχι νὰ διακονεῖ. Πῶς θὰ μπορούσε νά'ναι εὐτυχὴς ἓνας ἄνθρωπος, πού εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διακονεῖ κάποιον ἄλλο, ρωτοῦσαν οἱ Σοφιστές¹⁴.

Στὸν Ἰουδαϊσμό, ἀντίθετα, τὸ διακονεῖν ἀξιολογεῖται με τὰ κριτήρια

10. ΠΛΑΤ., *Γοργίας* 492b.

11. ΠΛΑΤ., *Νόμοι* XII, 955cd: «τοὺς τῇ πατρίδι διακονοῦντάς τι δῶρων χωρὶς χρὴ διακονεῖν». Πρβλ. ΠΛΑΤ., *Πολιτεία* II, 371a ἐξ.

12. ΠΛΑΤ., *Γοργίας* 492 a: «Φασὶ δ' οἱ σοφοί, καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θεοὺς καὶ ἄνθρώπους τὴν κοινωνίαν συνέχειν καὶ φιλίαν καὶ κοσμιότητα καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην, καὶ τὸ ὅλον τοῦτο διὰ ταῦτα κόσμον καλοῦσιν».

13. ΕΠΙΚΤ., *Διατρ.* III 22, 69, III 24, 65.

14. ΠΛΑΤ., *Γοργίας* 491e: «πῶς ἂν εὐδαίμων γένοιτο ἄνθρωπος δουλεύων ὀτφοῦν;».

τῆς ἀνατολικῆς σκέψης, σύμφωνα με τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀναξιοπρέπεια νὰ ὑπηρετεῖς κάποιον, μάλιστα ὅταν εἶναι ἓνας μεγάλος ἄρχοντας ἢ αὐτὸς ὁ Θεός. Οἱ Ο' δὲν χρησιμοποιοῦν τὸ ρῆμα «διακονεῖν», ἀλλὰ τὸ «δουλεύειν» ἢ —γιὰ τὴ δήλωση σχέσεων πρὸς τὸ Θεὸ καὶ μάλιστα λατρευτικῶν— τὰ ρήματα «λειτουργεῖν» καὶ «λατρεύειν». Ἡ Π.Δ. περιέχει πάμπολλα δείγματα φιλικῆς διάθεσης πρὸς τὸν πλησίον. Ἀντίθετα, στὸν ὄψιμο Ἰουδαϊσμό ὑποχωρεῖ ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον (Λευϊτ. 19, 18), γιὰ νὰ ἐξαφανιστεῖ σχεδὸν τελείως με τὴ φαρισαϊκὴ διάκριση ἀνάμεσα στοὺς δίκαιους καὶ τοὺς ἄδικους ἢ ἁμαρτωλοὺς. Ὅταν προσφέρεται τώρα κάποια διακονία, νοεῖται ὡς ἀξιόμισθο ἔργο καὶ ὄχι πιά ὡς αὐτοπροσφορά, ὑπαγορευόμενη ἀπὸ τὴν ἀγάπη.

Σὲ κεῖνο τὸν ἀνελεῆμονα κόσμο εἰσέρχεται λοιπὸν τὸ Εὐαγγέλιο. ὡς τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα γιὰ τὴ μεγάλη ἀγάπη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἦταν γι' αὐτὸ φυσικὸ, ὡς πρῶτιστη ἀποστολὴ τῆς χριστιανικῆς διακονίας νὰ θεωρηθεῖ ἡ ἐξαγγελία καὶ ἡ προσφορά σὲ ὅλους τοὺς ἄνθρώπους αὐτῆς τῆς θείας ἀγάπης!

Καὶ στὴν Κ.Δ. τὸ ρῆμα *διακονεῖν* διατηρεῖ βέβαια τὴν ἀρχικὴ σημασία τῆς προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν κατὰ τὴν ὥρα τοῦ γεύματος. Ταυτόχρονα ὁμῶς παρατηρεῖται καὶ μιὰ οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ στὸ περιεχόμενο τοῦ ὁρου. Πρὶν ἀπ' ὅλα ἀνατρέπονται, ὅπως εἶπαμε, οἱ ἀξιολογήσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὡς πρὸς τὸ διακονεῖν καὶ τὸ διακονεῖσθαι: Σύμφωνα με τοὺς «φυσικοὺς» θεσμοὺς, ὁ ὑπηρετούμενος, ὁ «ἀνακείμενος», θεωρεῖται «μειζων» καὶ ἔχει περισσότερο γόητρο ἀπὸ τὸν ὑπηρετῆ, τὸν «διακονοῦντα». Στὸ νέο κόσμο τῆς χάριτος, ἀντίθετα: «ἐγὼ δὲ ἐν μέσφ ὑμῶν εἰμι ὡς ὁ διακονῶν» (Λουκ. 22, 26 ἐξ.), ὡς ἐκεῖνος, πού, ἂν καὶ Κύριος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ (στ. 29), ἀναλαμβάνει ἐθελοντικὰ τὸ ρόλο τοῦ διακόνου, ἀνατρέπει τὴν ἀνθρώπινη «τάξη» καὶ ἀξιολόγηση καὶ δείχνει τὸ δρόμο πρὸς τὸ ἀληθινὸ μεγαλεῖο. Αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ δρόμος τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἰσχυρῶν τούτου τοῦ κόσμου (Μάρκ. 10, 42, Ματθ. 20, 25), ἀλλ' ὁ δρόμος ὁ δικός Του, ὁ δρόμος τοῦ Σταυροῦ: «Ἄλλ' ὅς ἂν θέλῃ μέγας γενέσθαι ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὅς ἂν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Μάρκ. 10, 43-45 πρβλ. καὶ τὴ νήψη τῶν ποδῶν, Ἰωάν. 13, 4 ἐξ.). Ἐπιδίωξη τοῦ Χριστοῦ ἐδῶ δὲν εἶναι φυσικὰ ἡ σύσταση μιᾶς νέας τάξεως ἠθικῆς συμπεριφορᾶς, ἡ προβολὴ ἐνὸς νέου «Νόμου», ἡ ἐκπλήρωση τοῦ ὁποῖου δὲν θὰ ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ μιὰ ἠθικὴ δούλων, μιὰ «διακονία τοῦ θανάτου», μιὰ «διακονία τῆς κατακρίσεως». Ὁ Κύριος θέλει κάτι πολὺ πιὸ οὐσιαστικό: θέλει τὴ «διακονία τοῦ πνεύματος», τὴ «διακονία τῆς δι-

καιοσύνης». πού «περισσεύει» ως πρὸς τὴ δόξα καὶ ὑπερβάλλει κάθε μεγαλεῖο πού ἐγνώρισαν ποτὲ οἱ ἄνθρωποι (Β' Κορ. 3, 7-9)¹⁵.

Ἔτσι λοιπὸν ὁ δρὸς διακονία παίρνει τὴ θέση ἑνὸς βασικοῦ δρὸς τῆς Κ.Δ., μὲ τριαδολογικό, χριστολογικό, ἐκκλησιολογικό καὶ ἐσχατολογικό περιεχόμενο. Ὡς ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ἡ διακονία εἶναι καρπὸς τῆς θείας ἀγάπης:

- τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπο ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτει ἐν Χριστῷ, μὲ τὴν κένωση καὶ τὸ σταυρὸ Του, τὸν τύπο τοῦ ἀληθινοῦ Διακόνου¹⁶, καὶ
- τῆς ἀγάπης τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό, πού μετράται καὶ ἐπιβεβαιώνεται μὲ τὴν πρὸς τὸν πλησίον διακονία.

Ἀληθινὴ διακονία κατανοεῖται λοιπὸν μόνο σὲ σχέση μὲ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ μόνο μὲ τὸ ἔλεός Του μπορεῖ νὰ ἀσκηθεῖ σωστά¹⁷. Πρώτη

15. Πρβλ. καὶ τὴ μελέτη τοῦ ΠΑΝ. ΝΕΛΛΑ, *Ἡ ἐν Χριστῷ δικαίωση τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον*, στὸν τόμο «ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ εἰς τιμὴν τοῦ Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος Μελίτωνος», Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 379 ἐξ. Βλπ. ἐπίσης Γ. ΓΙΟΥΛΤΣΗ, *Ἐλευθερία καὶ ὑπακοή στὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ ἠθική*, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, 60 (1977) 251-262, ΠΑΠΑΔΕΡΟΥ ΑΛΕΞ., *Ὑπακοή καὶ ἔλευθερία κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον*, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 41 (1958) 246-265 καὶ κυρίως τὴν ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ ΒΑΣΙΛ. ΣΤΟΓΙΑΝΝΟΥ, *Ἐλευθερία. Ἡ περὶ ἔλευθερίας διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τῶν πνευματικῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς του*, Θεσσαλονίκη 1970.

16. «Κατὰ τὸ πρῶτον Κυριακὸν λόγιον, ὁ πρῶτος Διάκονος τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς καινῆς κτίσεως, τῆς καινῆς ἐποχῆς, τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι ὁ Πρωτομάρτυς Στέφανος, ἀλλ' ὁ Χριστός. Αὐτὸς ὁ Θεὸς εἶναι ὁ εἰσάγων, ἀλλὰ καὶ ὁ τελεσιουργῶν τὸ καινὸν τοῦτο στοιχεῖον τῆς διακονίας, εἰς τὴν δημιουργίαν, εἰς τὸ δράμα τῆς Ἰσορίας. Στοιχεῖον θεμελιακόν, τοῦτ' αὐτὸ ὑπαρξιακόν, πρὸς τὸ ὁποῖον συνάπτεται ἡ ἀποστολικὴ καὶ ἡ εἰς Χριστὸν ἐπιστροφή καὶ ἡ ἐν αὐτῷ ἀναγέννησις καὶ ἡ οἰκοδομὴ τῆς ἀνθρωπότητος εἰς Σῶμα Χριστοῦ, εἰς Ἐκκλησίαν, εἰς Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀναλογίσθητι τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ταπεινώσεως, τὸ ὕψος τῆς διακονίας. Ὁ Θεός, διάκονος τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διακονία, λειτουργία τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τοῦτο μυστήριον ὄντως παράδοξον, ὡς πᾶν ἄλλο μυστήριον. Τὸ μυστήριον τοῦτο τῆς διακονίας ἐβίωσε κατ' ἐξοχὴν ἡ καθ' ἡμᾶς Ὁρθόδοξος Ἀνατολή, προεξάρχωντος τοῦ ἁγιωτάτου τούτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, Ὅστις, ἐν τῇ διαδρομῇ τῆς ἱστορίας καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀναλύσει αὐτοῦ, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἡ διακονίας καθέδρα, ἡ δὲ πάνσεπτος τῆς πατριαρχείας ἀξία,... διακονίας σύμβολον καὶ λειτουργία, μέχρι τοῦ σημείου ὧστε, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡσάκις ἡ πατριαρχικὴ ἀξία ἀφίσταται τοῦ ιδεώδους τῆς διακονίας καὶ προσεγγίζει τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἐξουσίας, νὰ σημειοῦται πνευματικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ παρακμή, ὡσάκις δὲ βιοῖ τὴν διακονίαν ἐν τῇ πληρότητι αὐτῆς, νὰ παρατηρῆται ἀναγέννησις καὶ ἄνοδος τῆς Ἐκκλησίας». *Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος ΜΕΛΙΤΩΝΟΣ, Τὸ ὕψος τῆς διακονίας, ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ*, σελ. 63. Βλπ. γενικὰ ΓΑΛΙΤΗ Γ., *Μαρτυρία καὶ Διακονία ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ*, Ἀθῆναι 1967.

17. Πολλοὶ ἄνθρωποι, θεωρώντας τὴν ἱστορίαν ὡς πεδίο ἀστοχίας καὶ ἀδυναμίας

ἀποστολῆς τῆς εἶναι νὰ μεριμνᾷ γιὰ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἐλέους σ' ἕναν. ὅπως εἶπαμε, ἀνελεήμονα κόσμον. Μιὰν ἀτμόσφαιρα, ὅπως ἐκείνη πού βιώνουμε στὴ λειτουργικὴ μας ζωὴ. Τὸ «Κύριε, ἐλέησον» τῆς κοινότητος τῶν πιστῶν, πού συνοδεύει, ὡς κυριαρχικὸ στοιχεῖο, κάθε πράξη χριστιανικῆς λατρείας, ἐπιβεβαιώνει τὴν πεποίθησιν γιὰ τὴν ἀνεκλάλητη εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴ χάρι καὶ τὴν καλωσύνη Του, τὴν ἀγαθότητα καὶ πιστότητα Του, τὴ συμπάθεια καὶ τὴν εὐεργεσία καὶ τὴ φιλανθρωπία πού δεχτήκαμε σὲ ὄλο τὸ «πλήρωμα» τῆς ἀγάπης Του καὶ ὀφείλομε νὰ μεταδίδουμε καὶ στοὺς ἄλλους. Ὅπως ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι καὶ ἡ ἀποκατάστασις, ἡ παλιγγενεσία καὶ ἡ σωτηρία, ἡ λύτρωσις, ὁλόκληρη ἡ σωτηριώδης οἰκονομία, ὀφείλεται στὸ μέγα ἔλεος τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖο κατευθύνεται καὶ ἡ χριστιανικὴ κοινότητα ἐσχατολογικά, προσδεχόμενη τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου τῆς (Ἰουδ. 21). Ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἡ «ἡλεμένη»¹⁸, δέεται ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς (διώκτες τῆς!) Ἰουδαίους, νὰ τοὺς ἐλεήσει ὁ Θεός¹⁹. Οἱ Χριστιανοί, λέγει πάλι ὁ Ἰουστίνος, «οὐ μόνον οὐ μισοῦμεν» τοὺς ἐθνικοὺς, ἀλλ' «ἐλεοῦντες μεταθέσθαι πείσαι βουλόμεθα»²⁰. Ἀργότερα θὰ

τῆς ἀγάπης νὰ μεταμορφώσει τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ οἰκοδομήσῃ ἕνα κόσμον πραγματικῆς δικαιοσύνης καὶ ἀδελφότητος, ἰσχυρίζονται, ἀντίθετα, πὼς θὰ εἶναι ἀτελέσφορη, ἂν ὄχι καὶ παραπλανητικὴ ἡ ἐμμονὴ στὴν ἐπὶ κλήσιν τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἀγάπης σ' ἕνα κόσμον, πού ἐπιβάλλει πολὺ περισσότερο μαχητικὴ στράτευσις, πρὸς διεκδίκηση καὶ τήρησιν τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου (βλ. χαρακτηριστικὰ ΜΑΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ, *Entmenslichende Strukturen und Kräfte in der Spannung zwischen Nord und Süd in Europa*, *INFORMATIONSBRIEF VIII*. (März 1979) τῆς *Ökumenische Vereinigung der Akademien und Laieninstitute in Europa*, σελ. 11 ἐξ. Βλπ. στὸ αὐτὸ τεῦχος ΠΑΠΑΔΕΡΟΣ ΑΛΕΞ., *Auf dem Weg zu einer europäischen Sozialpolitik im Horizont unserer Schau des Reiches Gottes* (σελ. 27-31). Παρὰ τὴ συχνὰ δικαιολογημένη ἀπογοήτευσιν τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, οἱ χριστιανοὶ δὲν μποροῦν νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὴν πεποίθησιν, πὼς ἡ κόλασις ἐπισκιάζει τὴ ζωὴ καὶ τὸν κόσμον, ὅπου καὶ ὅταν ἐγκαταλείπεται ἡ ἀγάπη: ὅταν «ψυγῆσετε ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν», «τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρμηώσεως» θὰ σημάνει τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους (Ματθ. 24, 12-15). Ἐννοεῖται βέβαια πὼς γιὰ τὸ χριστιανὸ ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι ἕνα ἀπλὸ βιολογικὸ γεγονὸς, μιὰ ψυχολογικὰ μόνον ἐρμηνευόμενη διάθεσις ἢ μιὰ ἐπιταγὴ τῆς αὐτόνομης ἠθικῆς συνείδησις, ἀλλ' ὅτι ἔχει τὴν προέλευσιν, τὴν ἰσχύ καὶ τὴν δικαίωσιν τῆς στήν κοινωνία μὲ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Βλπ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Ἡ μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 5 ἐξ.

18. *ΙΓΝΑΤΙΟΥ, Πρὸς Ρωμ., Προοίμιον*, PG 5, 685: «Ἰγνάτιος... τῇ ἡλεμένη... Ἐκκλησίᾳ... ἥτις καὶ προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ρωμαίων». Τοῦ αὐτοῦ, *Πρὸς Φίλαδελφ.*, PG 5, 697: «Ἰγνάτιος... Ἐκκλησίᾳ... ἡλεμένη καὶ ἡδρασμένη ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ».

19. *ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ, Διάλογ.* πρὸς Τρύφωνα 93,3, PG 6, 704B.

20. *ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ, Α'*, Ἀπολ. 57, 1, PG 6, 413C.

πεὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος: Ἐλεημοσύνη εἶναι ἡ «καὺσις τῆς καρδίας» γιὰ τὴ δημιουργία, γιὰ τὰ ζῶα, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ διάβολο²¹. Αὐτὸ τὸ ἄκρατο, ἀληθινὸ κρασί πρέπει νὰ πιοῦν οἱ ἄνθρωποι, νὰ ζαλιστοῦν, νὰ ζήσουν ἀληθινά!

Σ' αὐτὴ τὴν καθολικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἀγάπης δὲν εἶναι βέβαια δυνατό νὰ νοηθεῖ ἡ διακονία ὡς ἀπλὴ διανομὴ ἐλεημοσυνῶν ἢ ὡς ἰδρυματικὴ μόνο μέριμνα, ἀν καὶ συνιστᾶται φυσικὰ στὴν Κ.Δ. καὶ αὐτὴ ἡ μορφή τῆς διακονίας, ὡς «σημεῖον» τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης. Ὁ ὁδὸς διακονία διευρύνεται, ὥστόσο, καὶ συνοψίζει τὸ σύνολο τῶν ἐκδηλωμάτων καὶ ἐνεργημάτων τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης γενικὰ (διακονία ὅλων τῶν ἀναγκῶν τοῦ συνανθρώπου). Γίνεται χαρακτηριστικὸ γνώρισμα γνήσιας ἀκολουθίας τοῦ Χριστοῦ (ἐνότητα διακονίας, ὑπακοῆς καὶ μαρτυρίας). Τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πρῶτοι διάκονοι δὲν ἐγκαταλείπουν πλήρως τὸ «εὐαγγελίζεσθαι» χάριν τοῦ «διακονεῖν» (π.χ. Στέφανος) καὶ ὅτι, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ Ἀποστόλοι συνεχίζουν νὰ θεωροῦν καὶ τὴν ἀγαθοεργία ὡς μέρος τῆς ἀποστολῆς τους (συλλογὴ καὶ μεταφορὰ τῆς «λογίας», Β' Κορ. 8, 19-20), μαρτυρεῖ τὴν ἐνότητα λόγου καὶ διακονίας καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ἀντιστοιχία καὶ συνάφεια τῶν λειτουργημάτων στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Διανομὴ τοῦ ἐπιούσιου ἄρτου καὶ προσφορὰ τοῦ λόγου, ὡς τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς, ἀποτελοῦν ἀδιαίρετο σύνολο.

Μὲ αὐτὴ τὴν ἐννοια ἐνεργεῖται ἡ διακονία στὴν Ἐκκλησία καὶ μὲ δική της ἐντολὴ στὸν κόσμο. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐκείνη, στὴ ζωὴ τῆς ὁποίας τὸ ἕν Πνεῦμα διανέμει τὰ χαρίσματα καὶ τὰ διακονήματα (Α' Κορ. 12), ὥστε νὰ μεριμνοῦν ὁμόψυχα τὰ μέλη «ὕπὲρ ἀλλήλων», νὰ βαστάζουν ἀμοιβαῖα τὴ θλίψη καὶ τὴ χαρά, πρὸς οἰκοδομὴ τοῦ σώματος. Κάθε χάρισμα χορηγεῖται γιὰ τὴν ἐκτέλεση ὁρισμένης διακονίας, ποὺ ἀναθέτει ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς Χάριτός Του καὶ ἐπιτελεῖται μόνο «τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος» καὶ στὸ ὄνομα τοῦ ἐνὸς Κυρίου. Ὅπως κανένα μέλος ἔτσι καὶ κανένα χάρισμα, καμιὰ διακονία δὲν ἔχει αὐτοδύναμη ὑπαρξὴ καὶ αὐτόνομη λειτουργικότητα. Ὅπως κανένα μέλος, ἔτσι καὶ καμιὰ διακονία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοεῖ τὸ σύνολο ἢ νὰ ἰσχυ-

21. Οἱ ἀσκητικοὶ Λόγοι Ἀββᾶ Ἰσαάκ τοῦ Σύρου, ἐκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Ἀθῆναι 1961, σελ. 270: «Καρδία ἐλεήμων εἶναι καὺσις καρδίας ὑπὲρ πάσης τῆς κτίσεως, ἡγοῦν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὀρνέων, καὶ τῶν ζώων, καὶ τῶν δαιμόνων, καὶ ὑπὲρ παντὸς κτίσματος, ἐκ τῆς ἐνθυμήσεως καὶ τῆς θεωρίας τῶν ὁποίων ρέουσιν οἱ ὀφθαλμοὶ δάκρυα, καὶ ἐκ τῆς πολλῆς συμπαθείας καὶ ἐλεημοσύνης σμικρύνεται ἡ καρδία τοῦ ἐλεήμονος, καὶ δὲν δύναται νὰ ὑποφέρῃ ἢ νὰ ἴδῃ, ἢ ν' ἀκούσῃ βλάβην τινά, ἢ λυπηρόν τι γινόμενον εἰς τὴν κτίσιν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑπὲρ τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας, καὶ ὑπὲρ τῶν βλαπτόντων αὐτὸν εὐχεται καὶ ὑπὲρ τῶν ἐρπετῶν ὡς ἐκ τῆς πολλῆς αὐτοῦ ἐλεημοσύνης, ἥτις κινεῖται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀμέτρως, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ».

ρίζεται, ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὸ ὅλον ἢ ὅτι μπορεῖ νὰ κατευθύνει τὸ σῶμα μόνῃ αὐτῇ. Ἀλλὰ καὶ καμιὰ διακονία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρεῖται ὑποδεέστερη καὶ νὰ ἀπωθεῖται στὸ περιθώριο. Ἐξάλλου οἱ διαφορὲς διακονίες δὲν πρέπει νὰ ἀσκοῦνται μὲ τὴ σκοπιμότητα κάποιας ἀξιομισθίας ἢ πρὸς αὐτοεγκωμιασμὸ καὶ αὐτοδιαφήμιση, ἀλλ' «ἵνα ἐν πᾶσιν δοξάζεται ὁ Θεὸς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Α' Πέτρ. 4, 10-11). Ὅταν ἡ ἐσχατολογικὴ αὐτὴ διάσταση δὲν εἶναι διαρκῶς φανερὴ, διατρέχει ὁ διάκονος τοῦ Θεοῦ μέγιστο κίνδυνος νὰ καταντήσῃ διάκονος τοῦ σατανᾶ (Β' Κορ. 11, 14) καὶ τῆς ἁμαρτίας (Γαλ. 2, 17)²².

Ἐνα τελευταῖο σημεῖο, ποὺ θὰ θέλαμε νὰ μνημονεύσουμε ἐδῶ, ἀναφέρεται στὴν ἐκλογὴ τῶν πρώτων διακόνων (Πράξ. 6). Ὅταν μιλοῦμε γιὰ τὴν ἐκλογὴ ἐκείνη, τονίζομε συνήθως μόνο τὴ σημασία της γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν Ἀποστόλων ἀπὸ καθημερινὲς μέριμνες, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ἀφοσιωθοῦν στὸ κήρυγμα τῆς καινούριας ἀλήθειας. Μιὰ ὀψη τῆς ἐκλογῆς ἐκείνης, ὥστόσο, νομίζομε πὼς εἶναι ἰδιαίτερα ἐπίκαιρη γιὰ μᾶς σήμερα. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὴν πρώτη χριστιανικὴ Κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων προκλήθηκε γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν, ἐπειδὴ «παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν» (Πράξ. 6, 1). Ἀσφαλῶς κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ φαρισαϊσμοῦ (ἀπαγόρευση στὸν Ἰουδαῖο νὰ συντρώγῃ μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν τηροῦν τὸ Νόμο καὶ ἐπομένως εἶναι «ἁμαρτωλοί»), ἐμφανίστηκαν στὴν πρώτη κιόλας Κοινότητα διακρίσεις καὶ ἀπώθηση ἐνὸς μέρους τῶν μελῶν στὸ περιθώριο²³. Ἀξιζει λοιπὸν νὰ ἐκτιμήσουμε σωστὰ τὴν κρίση καὶ τὴν ἀπόφαση τῆς Κοινότητος ἐκείνης: ὅλες, καὶ τὶς ἐπτὰ «θέσεις», τὶς ἔδωσε σὲ μαθητὲς ἀπὸ τὴ μερίδα τῶν Ἑλληνιστῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν καταπιεσμένη μειονότητα! Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰν ἀπόφαση ριζοσπαστικὴ: «Ἡ ἀνάθεση τῆς διακονίας τῶν τραπεζῶν στοὺς ἐπτὰ Ἑλληνιστὲς σημαίνει πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ μόνο διάκριση ἀρμοδιοτήτων ἀνάμεσα στοὺς ἡγέτες τῆς Κοινότητος²⁴.

Ἡ ἔτσι νοούμενη διακονία ἀναδεικνύεται σὲ τελικὸ καὶ μοναδικὸ

22. Βλπ. ἀναλυτικότερα: ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΔΕΡΟΥ, Ἡ Σύνοδος σὲ σχέση μὲ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν κόσμος, Χανιά 1978, σελ. 12 ἐξ. Πρβλ. ΙΩΑΝ. ΚΟΡΝΑΡΑΚΗ, Τὰ «καλὰ» ἔργα ὡς προσωπεῖον, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ, 26 (1977) 225-226. ΤΗ. STYLIANOPOULOS, Historical and eschatological aspects of the life of the Church according to the New Testament, στὸ The Greek Orthodox Theological Review, XXII (1977) 181-213.

23. Πρόκειται γιὰ χαρακτηριστικὴ περίπτωση τοῦ φαινομένου ἐκείνου, ποὺ ἡ σύγχρονη Κοινωνιολογία ὀνομάζει «Marginalisation» - περιθωριοποίηση.

24. Βλπ. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, htsq. von G. KITTEL, Bd. 2, σελ. 84.

κριτήριο για την πρόσληψη στη Βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ στὴν κοινωνία μετὰ τὸ Θεὸ (παραβολὴ τῆς Μελλούσης Κρίσεως, Ματθ. 25, 31-46): Ὁ Χριστὸς ταυτίζει τὸν ἑαυτὸ Του μετὰ τὸν πεινασμένο, τὸ διψασμένο, τὸν ξένο, τὸ γυμνὸ, τὸν ἄρρωστο, τὸ φυλακισμένο²⁵.

«Λαοὶ ἀκούσατε· Χριστιανοί, ἐνωτίσασθε· ὅτι τάδε λέγει Κύριος, οὐ δημηγορῶν αὐτοφώνως, τοῖς δὲ τῶν δούλων στόμασιν ἐνηχῶν ὡς ὀργάνοις»²⁶.

Φυσικὰ δὲν εἶναι δυνατό νὰ παρακολουθήσουμε ἐδῶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ διακονικοῦ λειτουργήματος καὶ τὴ μετάθεση τοῦ κέντρου βάρους ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ στὸ λατρευτικὸ χῶρο. Γιὰ τὸ λειτουργήμα τῶν διακονισσῶν θὰ γίνῃ λόγος παρακάτω.

25. Δὲν μᾶς διαφεύγει τὸ γεγονὸς, πὼς ἡ κατηγορηματικότητα, μετὰ τὴν ὁποία ἐκφραζόμαστε ὅχι μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ-σκόπιμα!- καὶ στὸ σύνολο σχεδὸν τῆς ὁμιλίας μας, εἶναι πιθανὸ νὰ θεωρηθεῖ πὼς εἰσάγει καὶ εἰσηγείται μερικὰ ἐνοχλητικὰ «καινὰ δαιμόνια» (ποὺ εὐχόμαστε, ὡστόσο, νὰ προκαλέσουν εὐρύτερη συζήτηση, ὅπως τονίστηκε καὶ παραπάνω, ὅποτε καὶ θὰ ἔχουν ἐκπληρώσει τὴν ἀποστολὴ τους!). Μία τέτοια κατηγορηματικὴ διατύπωση εἶναι τὰ λεγόμενα ἐδῶ γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ Χριστοῦ με τοὺς «ἐλάχιστους» ἀδελφούς Του. Ταύτιση σημαίνει ἐδῶ ἀναγνώριση στὸ πρόσωπο τῶν «ἐλαχίστων» αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Πρβλ. καὶ ΓΕΩΡΓ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΑΟΥ, *Ἡθικὴ καὶ Ἀποκάλυψις, Θεσσαλονίκη 1969*, σελ. 60 ἐξ. Στὴν περισπούδαστη μελέτη τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλο *Nizāa heute (ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ...*, σελ. 401 ἐξ.), ὁ Μητροπολίτης Τραυνοπόλεως ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, ἐνῶ διατυπώνει (ἰδίως ἀπὸ τὴ σελ. 412 ἐξ.) σκέψεις καὶ θέσεις, μερικὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες ὑπερακοντίζουν σὲ ριζοσπαστικότητα δικές μας διαπιστώσεις, ἀμφισβητεῖ τὴν παραπάνω ταύτιση: Εἶναι ἀλήθεια, γράφει, πὼς ὁ Ἰησοῦς δείχνει μὴ ἐντελῶς ξεχωριστὴ ἀγάπη γιὰ κείνους, ποὺ βρίσκονται στὸ περιθώριο τῆς κοινωνίας καὶ παίρνει τὸ μέρος ἐκείνων, ποὺ ἔχουν ὄλους ἐναντίον τους. Σημαίνει ὁμως τοῦτο, ἐρωτᾷ, «πὼς πρέπει νὰ ταυτίζει κανεὶς τὸ Θεὸ με τοὺς καταπιεσμένους...;» (σελ. 417). Εἶναι φανερό πὼς (ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθέρου ἐναλλαγῆς τῶν ὄρων «Θεός» καὶ «Χριστός» σ' αὐτὸ τὸ συσχετισμὸ), βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ ἓνα ἐρώτημα, ποὺ, ἐπειδὴ εἶναι θεμελιακὸ γιὰ τὴ στάση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὰ καυτὰ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας, ἐπιβάλλει συστηματικὴ ἔρευνα, περισυλλογὴ καὶ ὑπεύθυνο διάλογο. Πόσο ἀναγκαῖο καὶ ἐπιτακτικὸ εἶναι αὐτὸ δείχνει π.χ. ἡ μελέτη τοῦ Θ. ΖΗΣΗ, *Ἡ κοινωνικὴ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, ποὺ δημοσιεύεται στὸν ἴδιο τόμο (σ. 273 ἐξ.) καὶ ποὺ στὸ σύνολό της ἐκφράζει ἀπόψεις διαφορετικὲς καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα διαμετρικὰ ἀντίθετες ἀπὸ τίς παραπάνω. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι, ὅπως δείχνουν καὶ ἄλλες θέσεις καὶ μελέτες ὀρθοδόξων Ἱεραρχῶν καὶ θεολόγων, βρισκόμαστε στὸ δρόμο μιᾶς κοινῆς ἀναζήτησης. Ὑπάρχει ἄραγε προοπτικὴ νὰ συναντηθοῦμε σὲ κάποιο σημεῖο, ἀπὸ ὅπου, ἔχοντας ὁλοκληρώσει καὶ μὴ πορεία «Ἀπὸ τὸ προσωπεῖον εἰς τὸ πρόσωπον» (τίτλος μελέτης τοῦ ΙΩΑΝ. ΖΗΖΙΟΥΛΑ στὸν ἴδιο τόμο, σελ. 287 ἐξ.), ἔχοντας δηλαδὴ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ κάθε εἶδους ἀλλότρια ἐπιθήματα, θὰ μπορέσουμε νὰ καταθέσουμε μὴ πανορθόδοξα ἀποδεκτὴ μαρτυρία καὶ πράξη, ἱκανὴ νὰ συνεπηρεάσει ἀποτελεσματικὰ τὴ «στρατηγικὴ» τοῦ ΠΣΕ, καὶ τίς ἐπιλογές τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου γενικότερα;

26. ΜΕΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ὁμιλία ρηθεῖσα ἐν λιμῶ καὶ αὐχμῶ*, PG 31, 324C.

Συνοψίζοντας τὴ σύντομη αὐτὴ ἀνασκόπηση θὰ θέλαμε νὰ κλείσουμε μετὰ τελευταία διαπίστωση: χριστιανικὴ διακονία, ὡς ἀκολουθία τοῦ Χριστοῦ, σημαίνει παρέμβαση ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν Του τῶν ἐλαχίστων τούτης τῆς γῆς, παρέμβαση ποὺ φτάνει ὡς τὴν αὐτοθυσία. «Διακονία πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς τὸ Χριστὸ καὶ τὸ Θεό, εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό. Ἡ κοινωνία ποὺ δημιουργεῖται ἔτσι μετὰ τὸ Θεό, εἶναι ἡ ἀμοιβὴ μιᾶς τέτοιας διακονίας, ἐτοιμῆς γιὰ κάθε θυσία»²⁷.

Ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῆς Ἱστορίας

Στὴν ἐπιθυμία μας νὰ βροῦμε ἓνα δρόμο, ποὺ μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει τὴν Ὁρθοδοξία σὲ μὴ δημιουργικὴ συνεργασία πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς σημερινῆς κρίσης στὸ ΠΣΕ καὶ στὴν προαγωγή τῶν διακονικῶν δραστηριοτήτων του, ὀφείλομε νὰ ρωτήσουμε πρῶτα τὴν Ἱστορία τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας μας, γιὰ νὰ πληροφορηθοῦμε, πὼς προσπάθησαν οἱ Πατέρες μᾶς στὴ διαδρομὴ τῶν αἰώνων νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἐντολὴ τῆς διακονίας. Ἡ ἀνασκόπηση αὐτὴ εἶναι καὶ γιὰ ἓνα πρόσθετο λόγο ἀναγκαῖα· ἐπειδὴ ἡ κρίση στὸ ΠΣΕ τουλάχιστον ὡς ἓνα βαθμὸ, ὀφείλεται, κατὰ τὴ γνώμη μας στὸ ὅτι τὸ ΠΣΕ, κατὰ τὸν προγραμματισμὸ καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν κοινωνικοδιακονικῶν δραστηριοτήτων του ξεκινᾷ, ὅπως εἶναι φανερό, ἀπὸ τὴν προϋπόθεση, πὼς ὅλες οἱ Ἐκκλησίες-Μέλη εἶναι σὲ θέση νὰ τοποθετηθοῦν μπροστὰ στὰ ἐκάστοτε προβλήματα ἀπὸ κοινὸ καὶ ὁμόφωνα, δίνοντας μὴν ἐνιαία, παγχριστιανικὴ ἀπάντηση. Ἡ προϋπόθεση αὐτὴ εἶναι σίγουρα λαθεμένη. Διαθέτομε σ' ἀλήθεια μὴ κοινὴ βάση ζωῆς, ἀνάλογη πρὸς τὴν κοινὴ βάση πίστεως, ποὺ ἔχομε προσπαθήσει νὰ διατυπώσουμε;

Καὶ μόνο ἡ πολιτιστικὴ διαφοροποίηση τῶν ὀρθοδόξων λαῶν κάνει δύσκολη τὴν ἀπάντηση ἀκόμη καὶ στὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσο καὶ ἡ ἴδια ἡ Ὁρθοδοξία, στὸ σύνολό της, εἶναι σήμερα σὲ θέση νὰ δώσει μὴ, ἐνιαία ἀπάντηση στὰ καινούρια κοινωνικὰ προβλήματα. Τὸ μόνο ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε με σιγουριά εἶναι ὅτι, παρὰ τίς ὁποιες διαφοροποιήσεις, ὁλόκληρο τὸ σῶμα τῆς Ὁρθοδοξίας διατρέχει μὴ μορφοποιὸς (εἰδοποιὸς) ἀρχή, ὡς συντελεστής ἐνότητος, ποὺ συγκροτεῖ καὶ συγκρατεῖ τὴν ὀρθόδοξη κοινωνία ὡς μὴ κλειστὴ ἐνότητα νοήματος καὶ ζωῆς²⁸.

Αὐτὴ τὴν εἰδοποιὸ ἀρχὴ εἶχαμε χαρακτηρίσει σὲ ἄλλη εὐκαιρία ὡς

27. *Theologisches Wörterbuch*, δ.π., σελ. 86. Πρβλ. *Εἰρην. κατὰ αἵρεσ.* 3. 12, 7.

28. Μετὰ τὸν ὁρο μορφοποιὸς-εἰδοποιὸς ἀρχὴ ἐννοοῦμε τίς κυριαρχικὲς πνευματικὲς δυνάμεις, ποὺ διαφοροποιοῦν τοὺς πολιτισμούς. Βλπ. σχετικὰ ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΔΕΟΥ,

τὸ λειτουργικὸ πνεῦμα καὶ ἦθος τῆς Ὁρθοδοξίας²⁹. Μὲ τὴν πεποίθησιν πὼς αὐτὸς ὁ ὁρος ἐκφράζει τὴν πεμπουσία τῆς ὁρθόδοξης αὐτογνωσίας, ἀνθρωπογνωσίας καὶ κοσμογνωσίας, ἐπιθυμοῦμε νὰ διατηρήσουμε καὶ ἐδῶ αὐτὸ τὸν ὁρο. Φυσικὰ δὲν παραβλέπομε τὸ πόσο παραπλανητικοὶ γίνονται πολλὰς φορές μερικοὶ ὁροι, καθὼς ἀποκόπτονται ἀπὸ τὸ σύνολο καὶ καταντοῦν ἔννοιες-κλισσέ, τῆς μόδας (ὅπως οἱ ὁροι

Πολιτισμός, στὴ Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμ. 10, στ. 507-514. Τοῦ αὐτοῦ, Χριστιανισμός καὶ πολιτισμός, στὴν ἴδια Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμ. 12, στ. 187-190. Θεωροῦμε χρήσιμο νὰ καταχωρήσουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴν παρακάτω «πραγματιστική», τὴ χωρὶς ἀνεδαφικοὺς συναισθηματισμοὺς καὶ προκαταλήψεις ἀληθινὴ εἰκόνα τῆς σύγχρονης Ὁρθοδοξίας: «Ἡ Ὁρθοδοξία, ἐν πρώτοις, δὲν εἶναι πλέον Μεσαιῶν, δὲν εἶναι μόνον Βυζάντιον, δὲν εἶναι μονοκρατορία ὑπὸ τὴν γνωστὴν δομὴν τοῦ θεοκρατικοῦ καθεστώτος. Ἡ Ὁρθοδοξία σήμερον, μία, ἀδιαίρετος καὶ συμπαγὴς οὐσα, ἔχει ἐν τούτοις τὰς διαφοροποιήσεις της. Δὲν εἶναι μονόπλευρον καὶ ὁλοκληρωτικὸν δικαιοδοσιακὸν σύστημα, δὲν εἶναι μονοεθνικὴ, δὲν εἶναι κεντρομόλον συγκεντρωτικὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξουσιῶν συγκρότημα. Εἶναι τι τὸ πολὺ πέραν τούτων. Μὲ ἀμετακινήτους τὰς ἐκκλησιολογικὰς προϋποθέσεις της, ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει ἀποκτήσει εὐρείας, εὐρύτατας διαστάσεις. Πέραν τοῦ πληθυσμικοῦ ὅγκου της καὶ τῶν ἑκατομμυρίων τῶν πιστῶν, τοὺς ὁποίους ἐκπροσωπεῖ, πέραν τῆς πολυμερότητος τῶν πολιτισμῶν καὶ τῶν παραδόσεων ποὺ περικλείει, πέραν τῶν κανονικῶν σχημάτων ἐκκλησιαστικῆς δομῆς, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει ὑπὸ τὸ γνωστὸν σύστημα τοῦ Αὐτοκεφαλισμοῦ της, εἶναι μία νέα, ζῶσα καὶ σφριγῶσα πραγματικότης, μία πολυεδρική δύναμις, ἓνα σύστημα κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν μέσα εἰς τὴν μίαν Ὁρθοδόξιαν, μὲ πλήρη αὐτοσυνειδησίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς συγκροτήσεώς της.

Εἶναι αὐτό, ὅπερ ἡ Ἱστορία τὴν κατέστησεν. Ἐλέχθη προσφῶς διὰ τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι εἶναι 'Βυζάντιον μετὰ τὸ Βυζάντιον'. Θὰ ἔλεγον ἀνεπιφυλάκτως, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία τῆς σήμερον εἶναι ἡ ἀνασυντεταγμένη μορφή τῆς Ὁρθοδοξίας τῆς χθές. Καὶ ὅ,τι καλὸν —ὅ,τι ἀμετακινήτως καλὸν— ἔχει κληροδοτηθῇ ἀπὸ τὴν χθές, τοῦτο ἔχει ἀμοιωθῇ ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τῶν συγχρόνων ἐκκλησιολογικῶν καὶ ἐκ παραδόσεως διαστάσεων τῆς Ὁρθοδοξίας, ἡ ὁποία καὶ εἶναι, αὕτη πλέον ὥς εἶναι σήμερον, ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης τῶν νῦν καιρῶν ἐντὸς τοῦ συστήματος τοῦ συγχρόνου Χριστιανισμοῦ. Ὁ μετ' αὐτῆς ἐπομένως Διάλογος πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει του τὰ νέα αὐτὰ ἱστορικὰ καὶ πραγματιστικὰ δεδομένα περὶ τὴν Ὁρθοδόξιαν». (Μητροπολ. Μύρων ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Τὰ ρεαλιστικὰ ὁρθόδοξα πλαίσια τοῦ διαλόγου, ΕΚΚΛΗΣΙΑ, 17-18, 1980, σελ. 341).

29. ALEX. PAPADEROS, *Das Liturgische Selbst - und Weltbewußtsein des byzantinischen Menschen*, KYRIOS IV. (1964) 205-218. Γιά τὸ ρόλο τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἡθους τούτου κατὰ τὴ διαμόρφωση καὶ ἐξέλιξη τοῦ ὁρθόδοξου πολιτιστικοῦ χώρου καὶ ἰδίως τῆς Οἰκονομίας τοῦ χώρου τούτου, βλπ. PAPADEROS ALEX., *Orthodoxy and Economy: A Dialogue with Alfred Müller-Armack*, SOCIAL COM-PASS, XXII (1975/1) 36-63. Τὸ αὐτὸ σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση: Ὁρθοδοξία καὶ Οἰκονομία· Διάλογος μὲ τὸν Alfred Müller-Armack, στὸ συλλογικὸ τόμο: Θέματα Κοινωνιολογίας τῆς Ὁρθοδοξίας, Ἐπιμέλεια Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΟΥ, Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 83-165. Βλπ. καὶ ΦΙΛ. ΦΑΡΟΥ, Ἡ Ὁρθοδοξία σὰν πολιτιστικὴ ἐκφρασις, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 60 (1977) 150-161, 228-239.

εὐχαριστία, πνευματικότητα, πλήρωμα, δοξολογία κλπ. καὶ τώρα τελευταῖα ὁ ὁρος συνοδικότητα). Ἐλπίζομε, ὥστόσο, πὼς μὲ τὸν παραπάνω ὁρο (τὸ «λειτουργικὸ») θὰ μπορέσουμε νὰ δείξουμε γιατί καὶ μὲ ποιά ἔννοια κάθε χριστιανικὴ διακονία ποὺ προσφέρεται στὸν κόσμον, στὸν πολιτισμό, στὴν πολιτικὴ —στὸν ἄνθρωπο!— ὀφείλει νὰ εἶναι μιὰ λειτουργικὴ διακονία.

Μὲ τὸν ὁρο «Λειτουργία» δὲν ἐννοοῦμε φυσικὰ ἐδῶ μόνον μιὰ συγκεκριμένη λατρευτικὴ πράξη, ἀλλὰ, πολὺ περισσότερο, μιὰ ὁρισμένη *στάση ζωῆς*, ποὺ ἔχει τὴν προέλευσιν καὶ τὸ κέντρο της στὴν εὐχαριστιακὴ Λειτουργία καὶ νοεῖται ὡς περικύρση τῆς καθολικῆς ὑπαρξὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Μὲ αὕτη τὴν ἔννοια, Λειτουργία γιὰ τὸν Ὁρθόδοξο πιστὸ σημαίνει «τὴν εἰσροὴ τοῦ οὐράνιου στοῦ ἐπίγειο, ὅπως ἐρμηνεύει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ποὺ διαισθάνεται στὴ Λειτουργία τὴν ψαλμωδίαν τοῦ χοροῦ τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν ἁρμονίαν ἐνὸς αἰώνιου ὕμνου μέσα στὴν παροδικότητα τοῦ χρόνου»³⁰. Λειτουργία ὁμῶς εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἡ μετάστασις, ἡ ἀνάληψις τοῦ ἐπίγειου στοῦ ἐπουράνιου, ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ «τέλους», ποὺ ἐνυπάρχει σὲ κάθε κτίσμα καὶ τὸ κατευθύνει πρὸς τὸν ἀνακαινισμό καὶ τὴν μεταμόρφωση μὲ τὴ δύναμιν τῆς χάριτος. Μὲ τὴν κένωση καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου ἐνεργοποιεῖται σ' αὕτη τὴν εὐχαριστιακὴ Λειτουργία ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου πρὸς ἁγιασμό («θέωση») καὶ ἐπομένως πρὸς τελείωση καὶ κοινωνία μὲ τὸ Θεό, σὲ μιὰ πρόληψιν καὶ πρόγευσιν τῆς ἑσχατολογικῆς προσδοκίας.

Ἡ Λειτουργία, ποὺ κατανοεῖται καὶ βιώνεται μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἔχει ὡς κύριον χαρακτηριστικὸ τὴν *καθολικότητα*. Ὁ ἐκκλησιολογικὸς αὐτὸς ὁρος (καθολικότητα) εἶναι, στὴν οὐσία του, ἓνας ὁρος χριστολογικός. Ὅταν λέγει ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ θεοφόρος, πὼς «ὅπου ἂν ᾖ ἡ Χριστὸς Ἰησοῦς ἐκεῖ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία»³¹, ἐννοεῖ χωρὶς ἀμφιβολία τὴν ὑποστατικὴ ἔνωση τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ σῶμα Του, τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ ἄφθαρτον πλήρωμά της.

Χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπεκταθοῦμε ἐδῶ σὲ μιὰ συζήτηση γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ *πλήρωμα*, ἐπιθυμοῦμε νὰ διατυπώσουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴ βασικὴ *θέση* τῆς ὁμιλίας μας:

Στὰ πλαίσια τῆς λειτουργικῆς ἀντίληψης τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸν ἄνθρωπον, τὸν κόσμον, τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν Ἱστορίαν, καθὲ διάκριση (διαχωρισμός) ἀνάμεσα στὴν κάθετη καὶ στὴν

30. LOUVARIS N., *Die Kirche Griechenlands und die Wirklichkeit der Welt*, UNIVERSITAS, Heft 3 (März 1961) 235.

31. Πρὸς Σμυρν. 8,2, PG 5, 713B.

δριζόντια διάσταση, είναι όχι μόνο χωρίς νόημα, αλλά και αίρετική!

Τόσο παρανοϊκή και αίρετική, όσο και η διάκριση (με την έννοια του διαχωρισμού) ανάμεσα στην Ίστορία της σωτηρίας και στην Ίστορία του κόσμου, ανάμεσα στο Σταυρό και στην Ανάσταση, στην ανθρώπινη και στη θεία φύση του Χριστού ή της Εκκλησίας, ανάμεσα στην ενσάρκωση του Θεού και στη θέωση του ανθρώπου, ανάμεσα στην πίστη και στα έργα. Το παιχνίδι της αντιθέσεως του ενός προς το άλλο είναι θανατηφόρο και πρέπει, επί τέλους, να το εγκαταλείψουμε όριστικά!

Μιά από τις μεγαλύτερες προσφορές των Πατέρων της Εκκλησίας, ιδίως των Καππαδοκών, υπήρξε το γεγονός, ότι ξεπέρασαν ακριβώς αυτή τη διαρχία και οικόδομησαν για μας μια βάση ασφαλή, ικανή να σηκώσει και το βάρος της σημερινής προβληματικής μας. Με άφετηρία τη βιβλική Θεολογία της Δημιουργίας, της ενανθρωπήσεως, του Σταυρού και της Αναστάσεως του Χριστού και με τη βεβαιότητα για τον ανακαινισμό της κτίσεως και τη μεταμόρφωση των πάντων «τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος», κατόρθωσαν να αποδαιμονοποιήσουν την παλιά αντίληψη για τον κόσμο, που είχε υποστεί τις διαρκικές αλλοιώσεις και παραθορές. Έτσι πέτυχαν να περατώσουν νικηφόρα τη σύγκρουσή τους με αρχαίες κοσμολογίες, με τη Στοά και το Γνωστικισμό και να όπλισουν και μας με τα πνευματικά εκείνα όπλα, που θα μας ενισχύσουν στον αγώνα κατά της σύγχρονης διαρχίας, του δεισμοῦ, του πανθεϊσμοῦ, του υλισμοῦ.

Αυτή την αντίληψη των Πατέρων για τον κόσμο και την Ίστορία συνόψισε άριστα ο έκ των μελῶν της Διασκέψεώς μας Σεβασμ. Μητροπολίτης Λαοδικείας Ἰγνάτιος στην ὁμιλία του κατά τη Γεν. Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ στην Οὐψάλα (1968), τονίζοντας ότι:

- Ἡ δομὴ τοῦ κόσμου εἶναι διαλογικὴ μετὰ τὴν ἀληθινὴν θεολογικὴν ἔννοιαν τοῦ Λόγου,
- Ἡ δομὴ τοῦ κόσμου εἶναι διαβολικὴ μετὰ τὴν ἀληθινὴν θεολογικὴν ἔννοιαν τοῦ Διαβόλου,
- Ἡ δομὴ τῆς Ἱστορίας εἶναι μελλοντικὰ προσδιορισμένη ἀπὸ τὸ Πάσχα, μετὰ τὴν ἀληθινὴν θεολογικὴν ἔννοιαν τῆς «διαβάσεως» τοῦ κόσμου τούτου σὲ μιὰ καινὴ Δημιουργία, καὶ
- Ἡ σημερινὴ δομὴ τῆς Ἱστορίας εἶναι ἤδη «παρουσιακὴ» μετὰ τὴν ἀληθινὴν θεολογικὴν ἔννοιαν τῆς Παρουσίας τοῦ Θεοῦ (τοῦ Θεανθρώπου) ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους³².

32. IGNATIUS HAZIM, *Metropolit von Latakia* [σημερινὸς Πατριάρχης Ἀντιο-

πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ἐπανερχόμαστε σὲ παλιὲς καὶ νεώτερες αἱρέσεις, νὰ υἱοθετοῦμε δηλαδὴ τὶς παραπάνω διακρίσεις καὶ νὰ ἰσχυρίζομαστε π.χ. ὅτι τὸ «κοσμικὸ» εἶναι ὁ ἄδιαιτο καὶ ἄσχετο γιὰ τὴ σωτηρία, συγκαταλέγοντας μάλιστα στὸ «κοσμικὸ» αὐτὸ καὶ τὴν πείνα, τὸν ἀναλφαβητισμὸ, τὴν ἀδικία, τὸν ἀνειρήνευτο καὶ ἀνελεύθερο βίον; Μήπως πρέπει νὰ λησμονήσουμε τὶς τριαδολογικὲς-χριστολογικὲς καὶ ἐπομένως καὶ ἀπὸ σωτηριολογικὴ-κοινωνικοθηκτικὴ ἀποψη θεμελιακὲς ἀποφάσεις τῶν πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων; Θὰ πρέπει μήπως νὰ παραπλανηθοῦμε σήμερα ἀπὸ τὴ διαρχία τῶν Νεστοριανῶν (διάκριση τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου) ἢ ἀπὸ τὸν μονισμό τῶν Μονοφυσιτῶν (ἀπόψη-ἀπορρόφηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ θεῖο)³³; Κάθε ἄλλο! Ἡ

χείρας]. *Siehe, ich mache alles neu*, στὸν τόμο: *Bericht aus Uppsala 68, Genf 1968*, σελ. 309 ἑξ.

33. Κατὰ τὴ συζήτηση ποὺ ἀκολούθησε μετὰ τὴν εἰσήγησίν μας, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Beni-Souéf Ἀθανάσιος, λαμπρὸς Ἱεράρχης τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας τῆς Αἰγύπτου, ὑποστήριξε τὴν παρήγορη ἀποψη, πὼς στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν ὑπάρχει σήμερα πιά διαφορά στὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθόδοξης καὶ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας καὶ πὼς οἱ ἀντιθέσεις προήλθαν ἀπὸ γλωσσικὲς καὶ ἄλλες παρεξηγήσεις κατὰ τὸν 4ο-5ο αἰῶνα. Στὴ σύντομη ἀπάντησή μας τονίσαμε πὼς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς εἰσήγησός μας σημασία ἔχει κυρίως ὁ μετασχηματισμὸς ἰδεῶν καὶ διδασκαλιῶν σὲ ἀξίες καὶ δομὲς ἐκκλησιαστικοῦ ἡθους καὶ κοινωνικοῦ βίου. Ὅτι, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἀξιολογεῖται ὁ ἀγὼνας τοῦ Βυζαντίου, ποὺ, παλεύοντας μετὰ τὰ διαρκικὰ στοιχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ὑποστήριξε τὴ θεανδρικότητα τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ διάσωσε τὴν πίστη στὴ συνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ποὺ σημαίνει ἐπίσης πίστη στὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία καὶ εὐθύνη. Ὅτι, γιὰ τὸ λόγο αὐτό, τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνας, τὸ σχετικὸ μετὰ τὴν πλήρη καὶ τελεία, ἀσύγχυτη καὶ ἀχώριστη ἔνωση τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶχε τεράστιες συνέπειες ὅχι μόνο γιὰ τὴ Χριστολογία, τὴν Ἐκκλησιολογία, τὴν Ἀνθρωπολογία καὶ τὴ Σωτηριολογία («Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ μυστηριώδη ἀνταλλαγὴ τῶν ιδιωμάτων ἔχει τὴν προέλευσή της ἡ θέωσις, ὁρος ὑπέρτατος τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητος», Π. ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, *Ἡ Ὁρθοδοξία, Θεσσαλονίκη 1972*, σελ. 19 ἑξ.), ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν κοινωνικὸ βίον καὶ τὴν ἀντίληψη τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸν κόσμο. Καί, τέλος, ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ δογματικὴ παράδοση τοῦ καθενός, γιὰ ὅλους τοὺς χριστιανούς, γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἐνδεχόμενος ὁ κίνδυνος μιᾶς διαρκικῆς, νεστοριανῆς ἢ μονοφυστικῆς ἀντίληψης τῶν πραγμάτων, μάλιστα δταν θέλουν νὰ δικαιολογήσουν, θεολογικὰ ὁρθῶς, τὴν ἀποφυγὴ συγκεκριμένων ὑποχρεώσεων, τὶς ὁποῖες ἀπαξιῶνουν μετὰ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ «κοσμικοῦ».

Τὴν τελευταία αὐτὴ διευκρίνηση ὑποσχέθηκαμε νὰ προσθέσουμε κατὰ τὴν ἐκδοσὴ τῆς Εἰσήτησής μας. Λίγο ἀργότερα πήραμε μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου, τὴν ὁποία θεωροῦμε σημαντικὴ γιὰ τὸ διάλογό μας μετὰ τοὺς ἀδελφούς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, παρὰ τὸ ὅτι τὰ πράγματα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ συμμεριστοῦμε τὴν αἰσιοδοξία τοῦ εὐσεβοῦς ἐπισκόπου μόνον ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀναμφισβήτητη κοινὴ πρόθεση γιὰ ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν μας, ὅχι ὁμως δυστυχῶς ἀκόμη καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἴδια τὰ προβλήματα, γιὰ τὴν πρόοδο στὴν ἐπίλυση τῶν ὁποίων οἱ ἀρμοδιότεροι δὲν φαίνονται καὶ τόσο αἰσιόδοξοι. Βλπ. *Μητροπολίτου Μύρων ΧΡΥΣΟ-*

Ἐκκλησία στάθηκε ἀκλόνητη στὴν πεποίθηση γιὰ τὴ θεανδρική φύση τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπομένως γιὰ τὴ δική μας θεανθρώπινη φύση καὶ

ΣΤΟΜΟΥ Κωνσταντινίδου, Ἀξιολογήσεις καὶ προοπτικαὶ τοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, 51, τεύχη 1-2 (1980) σελ. 22-48 καὶ 222-247, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὕτῃ θὰ θέλαμε νὰ θέσουμε τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον εἶναι δικαιολογημένος ὁ ἀπὸ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων χαρακτηρισμὸς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ὡς «Προχαλκηδονεῖων», μὲ λογικὴ συνέπεια, ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ «Μεταχαλκηδονεῖου» νὰ ἀποδίδεται στὸν ὑπόλοιπο χριστιανικὸ κόσμο. Τί προέκυψε ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος, ὡς νέο γεγονὸς, στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας; Φυσικὰ ἡ ἀπόσπαση μέρους τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος. Σ' αὐτὸ τὸ τμήμα λοιπὸν ἀρμόζει τὸ «μετὰ-» καὶ ὄχι τὸ «πρό-», ἀφοῦ ἀπὸ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος καὶ ἐξῆς ὑπάρχει ὡς νέο καὶ αὐτοτελὲς ἐκκλησιαστικὸ σῶμα, ἀνύπαρκτο καὶ ἀγνωστο προηγουμένως. Θὰ προτείναμε γι' αὐτὸ ἐγκατάλειψη τῶν ὀρων «Προχαλκηδόνειοι» καὶ «Μεταχαλκηδόνειοι» καὶ χρῆση μόνο τῶν ὀρων «Χαλκηδόνειοι» καὶ «Ἀντιχαλκηδόνειοι», ἢ «μὴ Χαλκηδόνειοι», ὅταν κρίνεται ἀναγκαῖα ἡ ἀναφορὰ στὴ Χαλκηδόνα.

Καὶ τώρα ἡ χειρόγραφη ἐπιστολὴ τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἀθανασίου, Ἐπισκόπου τοῦ Beni-Souef τῆς Αἰγύπτου, ποῦ ἀπευθύνεται στὸ Σεβ. Μητροπολίτη Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου Εἰρηναῖο καὶ κυρίως στὸν Ἀλέξ. Παπαδερὸν:

...I noticed that your idea of the doctrine of the Oriental Orthodox non-Chalcedonian Churches in Christology is different from the fact as well as different from what Orthodox theologians who are informed on the subject at present hold.

Our churches —The Syrian, The Armenian, The Ethiopian, The Indian and the Coptic never held the Eutychean belief that Our Lord's Divinity— as it were, absorbed His Humanity. We believe that His Human Nature was not in any way different from human beings' nature except in its complete freedom from sin. We always professed His incarnation to be complete from the first to the last moment.

We hold The Nicean Creed which professes The Logos «For our sake, and for the sake of our salvation, descended from Heaven, was incarnated from the Holy Spirit and the Virgin Mary, became man, was crucified, rose from the Dead on the third day...». We always recite with the Creed, the Introduction dealing with Our Lady: «We hold you great, O mother of the Real Light, and glorify you Sacred Mary, for you have given birth for us the Savior of the World. He came and saved our souls. Glory be to you, Our Master and King The Christ, the pride of the Apostles, the crown of martyrs, the joy of the Just, the steadfastness of the churches, the forgiveness of sins...».

In the Confession at the end of the Mass we say; rather the priest says: «...I believe, I believe and confess till the last breath of my life that this is the Body which gives life, which is Your Only Son's, Our Lord and Savior Jesus Christ, which he took from Our Mistress and Queen the Mother of God. He made it One with His Divinity without mixture, without mingling, without change. Which confessed the Good Confession before Pilate Pontius, and gave Himself up on the holy, wooden cross with His own will for us all. I believe that His Divinity never parted from His Humanity even for one second or the twinkling of an eye...».

Our Trisagion which is ever recited in the Liturgical Offices is «Holy is God, Holy is

ἐμαρτύρησε ποικιλότροπα ὅτι ὅπως κάθε σύγχυση, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ κάθε διαχωρισμὸς ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴν αἵρεση!

the Powerful, Holy is the Ever-Living, who was born for us from the Virgin Mary. Have mercy upon us. Holy is God, Holy is the Powerful, Holy is the Ever-Living, who was crucified for us on the Cross. Have mercy on us. Holy is God, Holy is the Powerful, Holy is the Ever-Living who rose from the Dead and ascended to Heaven. Have mercy on us...».

«We hold our Lady the Theotokos. Mother of God...».

I can go on quoting from our prayers and Liturgies pages and pages of the same meaning.

I trust that the views that you have still held about us in this respect are *only* taken from writings of people who have always misunderstood us, *never from the writing or the confessions of any of our fathers or our theologians*. Scientific research in our doctrines as they really are!

The Gospel portion of every Matins in our Church is John 1, 1-17, «...He came to his own... And the Word became flesh and dwelt among us...». We fully and firmly know that «Nobody rose to Heaven, except Him who descended from Heaven. The Son of Man who is in Heaven». We believe in Him (God-Man) who was from the beginning, whom we heard, whom we have seen with our eyes, whom we have looked upon and touched with our hands...». We believe in the Scriptures which are full of texts of this meaning.

To understand the unfortunate results of Chalcedon, it is good to bring into light two points: one doctrinal and one historical.

There had been two heresies: of Nestorios and Eutyches. The first separated the Divinity of Our Lord from His Humanity. He almost emphasised His Humanity, and still spoke of two natures in Him. The latter took the opposite view and denied the human element. The former was excommunicated for good. The latter after being excommunicated, pretended to deny his heresy and confessed himself wrong, which pretence Dioscoros trusted and declared him innocent.

In the previous Ecumenical Councils, the Bishops of the Orient, Alexandria and Antioch became famous and were held high throughout Christendom. The Schools of Alexandria and Antioch were also forward. The monks of Egypt and Syria were masters of monasticism. The people of the Colonies must have gained prestige through the Church which they never had through world authority.

At Chalcedon, the Churches of the East were one side while Rome and Constantinople another side!!

The Bishop of Rome Leo the Great, issued a tome which was the gem of the division that resulted from irrational hot-tempered discussions.

Leo's tome says something like «there came down to the earth Christ God and Man at the same time, the first undertook miracles, the latter forbore affliction». The exact words of the tome may not be what is here, but they are almost these. Oriental bishops viewed this as if it were Nestorian belief.

The answer was the following. Divinity and Humanity are never separate in the Lord. He is God-Man with the full natures, fully united to make one Person, God-Man. We cannot speak of two natures otherwise we speak of three. For the human

Ἡ συνείδηση αὐτὴ τῆς καθολικότητος καὶ τῆς ἐνότητος ἔχει, κατὰ τὴ γνώμη μας, θεμελιακὴ σημασία γιὰ τὴν προβληματικὴ τῆς Διασκέψεώς μας. Γιατὶ μόνο μὲ μιὰ τέτοια συνείδηση:

- θὰ παραμείνει ἡ διακονία προσηλωμένη στὸν ὅλον ἄνθρωπο, στὸ σύνολο τῶν συντελεστῶν καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἐπίγειας ὑπαρξῆς του, καὶ μόνο ἔτσι ἐπομένως
- μπορεῖ νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἰσορροπία καὶ ἡ ἐσωτερικὴ συστοιχία κατὰ τὴν ἐνεργοποίηση τῶν λειτουργημάτων καὶ τῶν χαρισμάτων στὴ χριστιανικὴ Κοινότητα (π.χ. στὴν Ἑνορία) γιὰ τὴ ζωὴ, τὴν οἰκοδομὴ καὶ τὴν αὔξησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου.

nature itself consists of two elements —body and spirit— forming one nature — the human. Our Savior is one Person, one nature of the two —human and divine— without mixture, mingling or transformation. Hence they were called Monophysites. They were excommunicated for being Eutychians which they never were. The imperial power supported the decision, respect disappeared and full misunderstanding followed with all the confusion of using power, excommunication by both sides to each other, persecution, revolutions, imprisonment, affliction and all the rest of it.

Our books describe you and the Catholics as Duophysicists meaning pro-Nestorians. You call us Monophysites or pro-Eutychians. For fifteen centuries the Churches on each side have only listened to their own voices.

Thank heavens in the last decade wise voices have risen on various levels to reconsider the facts.

Theologians have declared that the faith of both families are the same on this point which is the only point of official difference between the Chalcedonian and the non-Chalcedonian Orthodox. Many individuals have declared this and have allowed members of the other side to take communion in their churches. Measures have been taken to bring about the official solution of the problem.

When Pope Paul VI and Pope Shenouda met in Rome they issued a Common Declaration that contained a common confession on this point, i.e. the belief in Christ having two natures without fusion, transformation, mixture or separation.

Dear friends, I was very surprised to read on p. 6 of Dr. Papaderos' paper his statement about the Monophysites to hold the ideas that the human nature was suppressed by the divine. Through the discussion in the sessions and outside with you both I realized that a short note on the point is necessary.

With full respect and love, I address this quick message for fear that I may not respond from Egypt due to the complexity of my work there.

You will certainly follow up the point your own way and will be more convinced. We fully believe the perfection of your faith as well as ours. We hope you will quickly realize the truth about this point.

May we all join the efforts which have been made and nourished by the faithful persons on both sides. The Lord grant that the fact which individuals have realized be declared officially by the authorities».

Μικροδιάστατη καὶ μακροδιάστατη διακονία

Ὅλα τὰ μέτρα ποὺ παίρνονται σὲ ὀρισμένο τόπο καὶ χρόνο, μὲ σκοπὸ τὴν περίθαλψιν ἐπὶ μέρους ἀτόμων ἢ ομάδων σὲ συγκεκριμένη κατάσταση ἀνάγκης καὶ μὲ συγκεκριμένα μέσα, συνιστοῦν ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζομε ἐδῶ *μικροδιάστατη διακονία*. Σ' αὐτὴν ἀνήκουν κυρίως τὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καὶ «καταστήματα», ποὺ ἄρχισε νὰ συγκροτεῖ ἀπὸ νωρὶς, ὅπως γνωρίζομε, ἡ Ἐκκλησία, μὲ σκοπὸ νὰ ἀντιμετωπίσει ἀποτελεσματικὰ διάφορες μορφές ἀνθρώπινης δυστυχίας. Σ' αὐτὴ τὴν πολὺ γνωστὴ σὲ ὅλους φιλανθρωπικὴ δραστηριότητα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφερθοῦμε ἐδῶ διεξοδικά. Τρία δεδομένα θὰ ἴσπευε, ὡστόσο, νὰ κρατήσουμε γιὰ τὴ συζήτησή μας.

α) *Πρῶτον*, ὅτι τὰ φιλανθρωπικὰ ἐκεῖνα ἰδρύματα ὑπῆρχε συνήθεια νὰ ἀνεγείρονται στὸν περίγυρο τῶν ναῶν —ὡς ἐπέκτασις τῆς Ἀγίας Τράπεζας, τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας, πάνω στὴν ἀνθρώπινη ἀνάγκη—, καὶ στὸ κέντρο τῆς Ἑνορίας, ἀφοῦ *δικό* τῆς ἔργο ἦταν ἡ φιλανθρωπία καὶ ὄχι μέριμνα (μονοπώλιο!) τοῦ ἐπισκόπου μόνο ἢ τοῦ κλήρου.

β) *Δεύτερον*, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐδειξε πάντοτε μιὰν ἀξιοθαύμαστη *εὐελιξία*, μιὰ μεγάλῃ ἐλευθερία, προθυμία καὶ ἐφευρετικότητα ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐγκατάλειψιν παλαιῶν καὶ στὴν ἐφαρμογὴ νέων μεθόδων καὶ δομῶν διακονικῆς δραστηριότητος, σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες καὶ τὶς συνθῆκες καιρῶν καὶ τόπων, καὶ

γ) *Τρίτον*, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐθεώρησε τὴ φιλανθρωπία ὡς ἀποκλειστικὸ τῆς προνόμιου καὶ ὡς χῶρο ἀνταγωνισμοῦ μὲ τὸ Κράτος καὶ τὴν κοινωνία, ἀλλ' ἀντίθετα, προσπάθησε νὰ παρακινήσει καὶ τὴν κοινωνία καὶ τὸ Κράτος νὰ ἀναλάβουν τὶς εὐθύνες τοὺς γιὰ τοὺς πάσχοντες. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας εἶχε στραφεῖ μάλιστα στὴν προσπάθεια νὰ ἐπηρεασθεῖ θετικὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐλέους καὶ τῆς φιλανθρωπίας ὁλόκληρο τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας καὶ τῆς Πολιτείας (διοίκηση, δίκαιο, δικαστήρια, ἀστυνομία, φυλακὲς καὶ κρατητήρια, κοινωνικὲς ὁργανώσεις).

Αὕτῃ ἀκριβῶς ἡ τελευταία προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ μέρος τῆς δραστηριότητός τῆς ἐκείνης, ποὺ ἀποκαλοῦμε ἐδῶ *μακροδιάστατη διακονία*. Ἡ Ἐκκλησία μπόρεσε νὰ διαπιστώσει ἀπὸ νωρὶς, πῶς ἡ μικροδιάστατη διακονία, ὅσο ἀπαραίτητη καὶ ἐντυπωσιακὴ καὶ ἂν ἦταν, οὔτε ὡς ἀσφαλὲς τεκμήριο γιὰ τὴ ζωτικότητα τῆς Ἑνορίας, τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ, οὔτε καὶ θὰ ἦταν ποτὲ σὲ

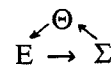
θέση να ανταποκριθεί, έστω και κατά προσέγγιση, στο μέγεθος της κοινωνικής αθλιότητας, που πρέπει να αντιμετωπισθεί κάθε φορά! Άνεξάρτητα όμως από αυτό, η Έκκλησία είδε από την αρχή κιόλας τη διακονική αποστολή της σε πολύ ευρύτερα πλαίσια, δηλαδή ως μακροδιάστατη διακονία, προς τρεις κύριες κατευθύνσεις:

- Ός οίκοδόμηση μιᾶς κοινότητας ἀλληλεγγύης,
- Ός διακονική Ίεραποστολή, και
- Ός στράτευση για κοινωνική δικαιοσύνη και ἀπελευθέρωση.

Ἡ οίκοδόμηση μιᾶς κοινότητας ἀλληλεγγύης

Στή λειτουργική ζωή βιώνει ο πιστός με έντελως ιδιαίτερο τρόπο την προσωπική μετοχή του στην κοινωνία του σώματος του Χριστού (Α΄ Κορ. 12). Αισθάνεται πως έχει κληθεί όχι απλώς να οργανώσει τη ζωή του κάτω από ένα «Νόμο» και να εκπληρώσει κάποιες «έντολές», αλλά για κάτι πολύ πιο σημαντικό: για να ύψωθεί στο ριζικά νέο τρόπο ύπαρξέως εν Χριστῷ: «συσταύρωση» (Γαλ. 2, 19) και «συνέγερση» εν Χριστῷ (Έφες. 2, 6), ἀποδοχή του Χριστού ως «ἐνδύματος» του ἀνθρώπινου εἶναι (Γαλ. 3, 27), μετοχή στην υἱοθεσία και στην κληρονομία (Έφες. 1, 5, Ρωμ. 8, 15, Έφες. 1, 14-18, Κολ. 3, 24, Α΄ Πέτρ. 1, 4). Έτσι ο χριστιανός γνωρίζει πως έχει ἐνσωματωθεῖ σε μιὰ παγκόσμια ἀδελφότητα. Από το λειτουργικό αυτό βίωμα της καθολικότητας και της ἐνότητας ἀναβλύζουν όλα ἐκεῖνα τὰ ζωφόρα νάματα, που διαποτίζουν αἰῶνες τώρα τη γῆ, μεταμορφώνοντας πολιτισμούς και οἰκοδομώντας τη νέα κοινότητα τῶν ἀδελφῶν του Χριστού.

Στή Λειτουργία, ἐξάλλου, κερδίζει ο Ὁρθόδοξος τὴν ἐμπειρία, πὼς δὲν στέκεται μπροστά στο Θεό ως ἄτομο, φλεγόμενο ἀπὸ τὴν ἀγωνία γιὰ τὴ δική του μόνο δικαίωση (τὸ ἄγχος τοῦ ἀνθρώπου τῆς αὐγουστίνειας και τῆς προτεσταντικῆς αὐτοσυνειδησίας), ἀλλ' ὡς πρόσωπο, σὲ διαπροσωπική ἀγαπητική κοινωνία με τὸ συνάνθρωπο καὶ μέσῳ αὐτοῦ καὶ με τὸ Θεό, σύμφωνα με βασική ἀρχή τῆς ὀρθόδοξης σωτηριολογίας καὶ Κοινωνικῆς Ἠθικῆς, πὼς ἐκφράζομε παραστατικά στο σχῆμα:



Ἡ ἀγαπητική κίνησή μου (E = Ἐγώ) πρὸς τὸ συνάνθρωπο (Σ) (Σ) εἶναι βέβαια δυνατή, ἐπεὶ ὁ Θεός (Θ) ἔχει κάμει ἤδη τὴν πρώτη κίνηση τῆς ἀγάπης πρὸς ἐμένα· στήν κίνηση ὅμως αὐτὴ τῆς θείας ἀγάπης μπορῶ νὰ ἀπαντήσω μόνο μέσῳ τοῦ συνανθρώπινου (Σ): «Πρῶτον

διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου καὶ τότε ἔλθων πρόσφερε τὸ δῶρον σου» (Ματθ. 5, 23-24, πρβλ. Α΄ Ἰωάν. 4, 20)³⁴.

«Μελετώντας τὸ ἅγιον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον... εὗρον καὶ τοῦτον τὸν λόγον ὅπου λέγει ὁ Χριστὸς μας, πὼς δὲν πρέπει κανένας Χριστιανός, ἄνδρας ἢ γυναῖκα, νὰ φροντίζει διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ μόνου, πὼς θὰ σωθῇ, ἀλλὰ νὰ φροντίζει καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς του νὰ μὴ κολασθοῦν»³⁵.

Ὅχι λοιπὸν ἡ μακαριότητα ἢ ἡ καταδίκη τοῦ ἀτόμου, ἀλλ' ἡ μεταμόρφωση τῆς κτίσεως καὶ ἡ «θέωση» ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ὁ πνευματικός χώρος, στὸν ὁποῖο αἰσθάνεται ὁ ὀρθόδοξος πιστὸς ἀποδοχή καὶ θαλπωρὴ καὶ ἀσφάλεια:

«Πάντες γὰρ ἡμεν ἐν Χριστῷ, καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς αὐτὸν ἀναβιοῖ πρόσωπον»³⁶.

Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἀσφαλὴς θαλπωρὴ μέσα στὴν εὐχαριστιακὴ κοινότητα τῆς πανανθρώπινης ἀδελφότητας ἔχει ποικίλες κοινωνικὲς καὶ διακονικὲς συνέπειες, πὼς φανερώνονται βέβαια μόνο σὲ ὅποιον δὲν ἐννοεῖ με τὸν ὄρο «διακονία» μόνο τὴν ἄσκηση τῆς ἐλεημοσύνης στή μορφὴ χρηματικῶν ἢ ἄλλων παροχῶν. Ἀκόμη καὶ μιὰ καθαρὰ ἐμπειρικὴ κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ἀποκαλύψει εὐκολὰ τὴ σοφία, με τὴν ὁποία μπόρεσε ἡ Έκκλησία νὰ παραλάβει παλιὲς μορφὲς καὶ δομὲς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, νὰ τὶς πληρώσει με νέο περιεχόμενο καὶ νὰ δημιουργήσει παράλληλα καινούριες δομὲς (πὼς ἔχουν συνήθως τὴν ἀφετηρία τους στο λειτουργικὸ γεγονός), ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσει ἀποτελεσματικὰ τὶς διάφορες ἀτομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀνάγκες. Βασικὸ χαρακτηριστικὸ ὅλων αὐτῶν τῶν δομῶν εἶναι ὅτι λειτουργοῦν με τὸν

34. Γιὰ τὸ πόσο ἐπηρέασε τὸ ἥθος τοῦτο τὴν ἑλληνορθόδοξη κοινωνικὴ σκέψη καὶ ζωὴ, βλπ. PAPADEROS ALEX., *METAKENOSIS - Griechenlands kulturelle Herausforderung durch die Aufklärung in der Sicht des Korais und des Oikonomos, Meissenheim am Glan, 1970*, σελ. 14 ἑξ. Ὅσον ἀφορᾷ στο γενικότερο πρόβλημα τῶν σχέσεων Έκκλησίας καὶ κόσμου, βλπ. NIK. NISSIOTIS, *Die Theologie der Ostkirche im ökumenischen Dialog, Stuttgart 1968* (ἰδίως τὸ δεύτερο μέρος, σελ. 159 ἑξ.).

35. Ἀγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, *Πρώτη Διδαχή*, στὸ ἔργο τοῦ ΓΚΙΟΛΙΑ ΜΑΡΚΟΥ, Ὁ Κοσμᾶς Αἰτωλὸς καὶ ἡ ἐποχή του, Ἀθήνα 1972, σελ. 332. Βλπ. ἐπίσης ΚΑΝΕΛΑΟΠΟΥΛΟΥ ΑΘΑΝ., *Διαλογισμοὶ γιὰ τὸν Ἑλληνισμό καὶ τὴν Ὁρθοδοξία. Διακόσια χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ*, Ἀθήνα 1979 (διάλεξη στήν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης κατὰ τὸ συμπόσιο πὼς ὀργάνωσε τὸ Ἰδρυμα τὸν Αὐγουστο 1979 με τὴν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης 200 χρόνων ἀπὸ τὸ μαρτύριο τοῦ Ἀγίου, με θέμα «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἡ σύγχρονη πορεία τοῦ Γένους»). Πρβλ. ΠΑΠΑΘΕΜΕΛΗ ΣΤ., *Ἡ κοινωνικὴ διάσταση τῶν διδασκῶν τοῦ Πατροκοσμᾶ*, ΜΕΛΕΤΕΣ, 6 (Θεσσαλονίκη, Σεπτ. 1979) 179-184 (παρέμβαση κατὰ τὸ παραπάνω συμπόσιο).

36. ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Υπόμνημα εἰς τὸ Ἰωάν. 1,14*, PG 73, 161C.

παλμό ενός ελεύθερου και αυθόρμητου κοινοβιακού πνεύματος, στην ατμόσφαιρα μιας πολυδιάστατης αλληλεγγύης, που κατορθώνει μάλιστα να επιβιώνει ακόμη και στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις του ορθόδοξου χώρου, παρά τις διαλυτικές συνέπειες της αστικοποίησης και της υπαγωγής της ζωής στον έλεγχο και τις αξιώσεις του στυγνού ορθολογισμού. Αναφέρουμε, ενδεικτικά μόνο, μερικά παραδείγματα, που φωτίζουν τις δυνατότητες και τη σημασία μιας τέτοιας μακροδιάστατης διακονίας.

Το αναστάσιμο πάθος

Στη θαλπωρή της ευχαριστιακής κοινότητας της αλληλεγγύης δεν χρειάζεται ο άνθρωπος να υπομένει μόνος τη χαρά και τον πόνο! Η λειτουργία έχει διατηρήσει, όπως γνωρίζουμε, όρισμένα μορφολογικά στοιχεία του αρχαίου δράματος. Ό,τι όμως εκφράζεται εκεί, όπως και στις μυστηριακές θρησκείες, ως νοσταλγία και έσωτερική ένταση του «πολύπλακτου» ανθρώπου, αποκαλύπτεται στο λειτουργικό γεγονός ως η πραγματικότητα του ανακαινισμού του παντός, ως θρίαμβος του Σταυρού πάνω στο θάνατο, ως βίωμα της Αναστάσεως. Μια θεολογία του μεταμορφωμένου αναστάσιμου πάθους, που διαπνέει το λόγο-ποίηση, τη μουσική και την αρχιτεκτονική δόμηση προς απεικόνιση της όλης οικονομίας της σωτηρίας, ικανώνει τον πιστό να αναγνωρίζει στα παθήματά του ένα βαθύτερο νόημα και να υπομένει την προσωπική και την ομαδική δοκιμασία καρτερικά και με ταπείνωση, κάτω από το ιλαρόν φως του Σταυρού, της Αναστάσεως και της έσχατολογικής αποκαρδοκίας. Έδω αναγνωρίζεις το μέγα έλεος του Χριστού, ό οποίος «έγένετο όπερ ής σύ, ίνα γίνης σύ, όπερ ούκ ής· τοúτο έλέους»³⁷.

Έδω «βλέπομεν Ίησούν διά τó πάθημα του θανάτου δόξη και τιμή έστεφανωμένον» (Έβρ. 2, 9), όμοιο «κατά πάντα τοίς άδελφοίς» (17), κοινωνόν «αίματος και σαρκός», να καταργεί με τó θάνατό Του «τόν τó κράτος έχοντα του θανάτου, τουτ' έστιν τόν διάβολον» (14) και να απαλλάσσει όσους «φόβω θανάτου διά παντός του ζήν ένοχοι ήσαν δουλείας» (15), ως «έλεήμων... και πιστός άρχιερέυς» του λαού του Θεού (17) ως μέγας «της έλεημοσύνης τεχνίτης»³⁸.

Έτσι, ό δρόμος τών παθημάτων, τó μαρτύριο του Χριστού και τών

37. ΙΩΑΝ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Όμιλία στον Ν΄ Ψαλμό, 3.2.

38. ΙΩΑΝ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Όμιλία στο κατά Ματθ. 71,3: «Τίς ό της έλεημοσύνης τεχνίτης έστίν; Ό τó πράγμα καταδείξας, Θεός δηλονότι». Πρβλ. και Π. ΝΕΛΛΑ, ό.π. σελ. 396 έξ.

Άγιών Του, παραμένει για την κοινότητα τών χριστιανών τó «σημαίον» της χωρίς όριο θείας αλληλεγγύης, που φανερώνει πώς συνοδεύει ό Θεός τó λαό Του μέσα στον πόνο και στην ανάγκη με τó Άγιο Πνεύμα Του, στο όποιο αναγνωρίζουν οι χριστιανοί τόν κατ' έξοχήν Παράκλητο τών θλίψεών τους. Χωρίς αυτή τη θαλπωρή και τη βεβαιότητα της θείας συναγωγής θά ήταν ανερμήνευτη ή έγκαρτέρηση και ή αταλάντευτη στάση τών περισσότερων ή, για την ακρίβεια, όλων τών ορθόδοξων λαών κατά τις συνήθως φρικιαστικές δοκιμασίες της Ίστορίας τους.

Στα πλαίσια της αλληλεγγύας αυτής κοινότητας άσκούνται ακόμη οι άδελφοί να βαστάζουν αλλήλων τά βάρη (Γαλ. 6, 2), να φέρουν οι δυνατόι τά ασθενήματα τών αδυνάτων (Ρωμ. 15, 1). Γιατί γνωρίζουν οι χριστιανοί ότι χρωστούν τó «ζήν» στο γεγονός της προσλήψεώς τους από τó Χριστό και ότι έπομένως όφείλουν υπακοή στην παραινεση «προσλαμβάνεσθε αλλήλους» (Ρωμ. 15, 7) χωρίς διάκριση, χωρίς όρους και όρια, ώστε και αυτά τά «έθνη» να δοξάζουν τó Θεό για τó έλεός Του (στ. 9). Με τη βοήθεια του νέου αυτού ήθους δημιουργήθηκαν ποικίλες μορφές αυθόρμητης αλληλεγγύης και άμοιβαίας βοήθειας, που προσφέρουν ανακούφιση σε κάθε περίπτωση ανάγκης, που δεν είναι, άλλωστε, μόνο υλικής μορφής: «Τό σπεύδειν σωφρονείν τούς άδελφούς, τοúτο πρώτη έλεημοσύνη»³⁹!

Ποιά ιδρύματα θά ήταν ποτέ σε θέση να σκεπάσουν, να διακονήσουν και να θεραπεύσουν τις ψυχικές, τις σωματικές και τις όποιες άλλες ανάγκες τών έμπερίστατων ανθρώπων, αν τó πνεύμα του έλέους δεν είχε συντελέσει στη συγκρότηση μιας τέτοιας κοινότητας αλληλεγγύης και θαλπωρής, ικανής να περιθάλπει τά μέλη της χωρίς προσφυγή στην ιδρυματική διακονία!

Τό ίδιο σημαντική όμως, όπως ή διακονία του πόνου, είναι και ή διακονία της χαράς του ανθρώπου (Α΄ Κορ. 12, 26, Ρωμ. 12, 15). Ό άνθρωπος υπομένει ίσως εύκολότερα τόν πόνο, παρά τη χαρά του μόνος! Στην κοινότητα της αλληλεγγύης, ωστόσο, δεν χρειάζεται να αυτοπεριοριστεί ό άνθρωπος σε μια κλειστή ιδιωτική σφαίρα. Δεν είναι, άλλωστε, ούτε καν δυνατό κάτι τέτοιο, αφού σε μια τέτοια κοινότητα τó προσωπικό είναι ταυτόχρονα υπερπροσωπικό ή, ακριβέστερα, διαπροσωπικό - κοινωνικό.

Έδω πρέπει να τονιστεί με κάθε έμφαση ή σημασία του γεγονότος, πώς ακριβώς στον πνευματικό χώρο της ευχαριστιακής κοινότητας διασώζεται και ή διάθεση, ή ευαισθησία για έορτή. Η Όρθοδοξία μάλι-

39. HOMIL. CLEMENT, 3,68.

στα βρήκε τρόπο να εμπνεύσει και να ικανοποιήσει την έορταστική αυτή διάθεση στα πλαίσια ενός μεγάλου αριθμού πανηγύρεων και άλλων τελετών με λειτουργικό περιεχόμενο, που αγιάζουν το χρόνο και πλουτίζουν τη ζωή με πλήρωμα χαράς και ευφορίας πνευματικής. Σ' αυτή την έορταστική λειτουργική ατμόσφαιρα γίνονται βαθύτερες και μονιμότερες οι διαπροσωπικές σχέσεις, απαλύνονται τα πάθη, χαλαρώνουν οι εντάσεις, αποτρέπονται οι υπολανθάνουσες συγκρούσεις, ασκείται ή συγγνώμη, τονώνεται ή καταλλαγή, εδραιώνεται ή ειρήνη. Έδω ακριβώς γνωρίζει κανείς εκείνη τη χαρακτηριστική έσωτερική άταραξία, την άνεπιτήδευτη χαρμονή, που είναι παντελώς ξένη και απρόσιτη στον τάραχο των σύγχρονων μηχανισμών τεχνητής «ευτυχίας». Και ακριβώς μπροστά στις συχνά φρικιαστικές έκτροπές του σύγχρονου μανιακού κυνηγητού της ευτυχίας και της χαράς (σιγή της οικόγενειας μπροστά στην τηλεοπτική συσκευή, μεθοδείες για το «σκοτώμα» (!) του ελεύθερου χρόνου, διάφορες μορφές έκτροχιασμού στα πλαίσια του Τουρισμού, ναρκωτικά, πανσεξουαλισμός, εύκολος πλουτισμός και καταναλωτική νοοτροπία), συνειδητοποιούμε καλύτερα την ανάγκη για μια σύγχρονη διακονία της χαράς στα πλαίσια μιας άληθινά ευχαριστιακής κοινωνίας.

Σ' αυτό το κλίμα του *άλληλέγγυου κοινοβιακού πνεύματος* της *Όρθοδοξίας* διαισθάνεται επίσης κανείς το πλήθος των πνευματικών παλμών, που διατρέχουν ολόκληρη τη ζωή, την ιδιωτική και τη δημόσια, που διασώζουν την ενότητά της και διασφαλίζουν την καρποφορία της. Άρκει να σκεφθεί κανείς τον εξαγιασμό και την έμβάθυνση «φυσικών» δομών, όπως π.χ. η *πνευματική συγγένεια*, όπου, με τα μυστήρια του Βαπτίσματος και του Γάμου (ανάδοχος - «σύντεκνος», παράλυμος) μεταποιείται το «κατά φύσιν» στο «κατά χάριν», σε μιαν έντελως καινούρια ποιότητα ζωής. Η μεταποίηση ακριβώς αυτή των «κατά φύσιν» κοινωνικών θεσμών και δομών έχει, από κοινωνιολογική άποψη, τεράστια σημασία όσον αφορά στη διεύρυνση της διαπροσωπικής επικοινωνίας και αμοιβαιότητας. Θα μπορούσε να μνημονεύσει κανείς ακόμη το γεγονός, πως ή αρχαία Έκκλησία, αλλά και αυτός ο Μοναχισμός, κατόρθωσαν να αναδείξουν και να ένθαρρύνουν ποικίλες μορφές και δομές άλληλεγγύης, οι οποίες διευκολύνουν με αδελφική αμοιβαιότητα την ικανοποίηση ομαδικών, συντεχνιακών, συνδικαλιστικών και οικονομικών αίτημάτων, μάλιστα με ένιςχυση διαδικασιών, που, ως προς την αποτελεσματικότητά τους, δεν έχουν πολλές φορές να ζηλέψουν σε τίποτε τις σύγχρονες συλλογικές δραστηριότητες και διεκδικήσεις. Στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο (Τουρκοκρατία) ο Έλληνικός λαός, διατηρώντας και εμπλουτίζοντας την κοινοβιακή του παράδοση,

κατόρθωσε να άντισταθεί στο βίαιο βαρβαρικό «κατέναντι» με συγκλονιστικά πολλές φορές όμόζυγο, όμόζηλο και όμώψυχο φρόνημα και να επιτύχει σε πολλούς τομείς επιδόσεις έντελως δυσανάλογες προς τις προϋποθέσεις και τις περιστάσεις. Άς σημειωθεί τέλος ότι και αυτό το για τη σύγχρονη οίκονομική και κοινωνική ζωή τόσο σημαντικό συνεταιριστικό σύστημα, όφείλει, από πολλές απόψεις, την άφετηρία ή τουλάχιστο την ένδυνάμωσή του σ' αυτό ακριβώς το χριστιανικό κοινοβιακό πνεύμα συναδέλφωσης και συνεργατισμού, που μπορεί και σήμερα ακόμη να εμπνεύσει καταπληκτικές χωρίς υπερβολή επιδόσεις όμοπραξίας, όπως φανερώνουν π.χ. πρόσφατες πρωτοβουλίες της Έκκλησίας στην Κρήτη⁴⁰.

Κάνοντας τις διαπιστώσεις αυτές είχαμε μόνο μια πρόθεση: να υπογραμμίσουμε την πεποίθησή μας, πως ή χριστιανική διακονία ποτέ δεν είναι νοητό ή πάντως έπιτρεπτό να έξαντλείται σε ιδρυματική προστασία, σε άσκηση έλεημοσύνης του γνωστού σε όλους μας τύπου και σε περιπτωσιακή περίθαλψη ατόμων ή ομάδων από έμπερίστατους συνανθρώπους· άλλ' ότι, πολύ περισσότερο, στα πλαίσια μιας *μακροδιάστατης διακονίας*, ή Έκκλησία, όφείλει να μαρτυρεί και να διαγγέλλει το μέγα έλεος του Θεού σε μιαν άνελεήμονα κοινωνία της φιλαυτίας, των άνταγωνισμών και του πολέμου πάντων έναντίον πάντων και για τα πάντα, να προάγει διανθρώπινη αναστροφή άνοχής και άλληλεγγύης και να φωτίζει τα σκοτάδια της ανθρώπινης διάνοιας και της κοινωνικής συμβίωσης (δίκαιο, οίκονομία, εργασία κλπ.) με μιαν άκτίνα χριστιανικής αγάπης και έλπίδας. Όχι βέβαια για να μετατρέψει τη γη σε παράδεισο, αλλά για να παρεμποδίσει τη μετάπτωσή της σε κόλαση για τον άνθρωπο.

40. Έταιρείες Λαϊκής Βάσης, άναπτυξιακά προγράμματα Όρθοδόξου Άκαδημίας κ.ά. Για τα προβλήματα που τίγονται στο κεφάλαιο αυτό, βλπ. άναλυκότερα τη μελέτη μας *Όρθοδοξία και Οίκονομία*, δ.π. Βλπ. επίσης IAN M. FRASSER, *The Fire Runs. God's People Participating in Change*, London 1975, σελ. 12 έξ., όπου, υπό τον χαρακτηριστικό τίτλο «*A vision of Wholeness*», γίνεται ειδική άναφορά στην Όρθόδοξο Άκαδημία και στα άναπτυξιακά και κοινωνικά προγράμματα της Έκκλησίας της Κρήτης. Μας ξενίζει ή πρόσφατη μελέτη του φίλου θεολόγου - κοινωνιολόγου ΔΗΜΟΣΘ. ΣΑΒΡΑΜΗ (*Orthodoxe Soziallehre und innerweltliche Askese, Ökumenische Rundschau*, 29. Jg., Heft 3 [Juli 1980] 275-291), που, σε άντίθεση με το παραπάνω μαρτυρούμενο όρθόδοξο ήθος και τις άντίστοιχες κοινωνικές συνέπειές του, έπαναλαμβάνει παλαιότερες θέσεις του και έμφανίζει ως παντελώς άντικοινωνική την Όρθοδοξία και άνίκανη να άνταποκριθεί στα αίτήματα και τις προκλήσεις των καιρών μας. Παρ' όλ' αυτά είναι χρήσιμο να προσεχθούν όρισμένες άναμφισβήτητες δυσχέρειες, που έπισημαίνονται στη μελέτη αυτή του ΔΗΜ. ΣΑΒΡΑΜΗ, ιδίως όσον αφορά στη διαμόρφωση μιας βιώσιμης και άποτελεσματικής σήμερα κοινωνικής διδασκαλίας.

Ἡ διακονικὴ Ἱεραποστολή

Ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο ἐνδιαφέρεται τάχα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς μονάχα, θὰ ἔπρεπε νὰ καταδικάσουν ὁλόκληρη τὴ χριστιανικὴ Ἱεραποστολὴ ὡς μιὰ ἐσφαλμένη ἐνέργεια. Κι αὐτὸ ἔπειδὴ ἡ χριστιανικὴ Ἱεραποστολὴ συμπορεύτηκε πάντοτε καὶ παντοῦ μετὰ τῆς χριστιανικῆς διακονίας στὴ μικρο- καὶ μακροδιάστατη μορφή της. Ἀκόμη κι ἂν ἀποδοκιμάζουμε σήμερα μερικὲς καταχρήσεις, ὅπως τὴν ἄσκηση τῆς διακονίας μόνον ὡς μέσου γιὰ τὴν ἱκανοποίηση προσηλυτιστικῶν ἐπιδιώξεων⁴¹, δὲν μπορούμε νὰ ἐντοπίσουμε σὲ καμιὰ φάση τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας διαχωρισμὸ μαρτυρίας καὶ διακονίας. Ἀντίθετα: ἡ Ἐκκλησία εἶδε πάντοτε τὴν Ἱεραποστολὴ ὡς ἐξαγγελία τοῦ χαρμόσυνου μηνύματος γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ λύτρωση ὁλόκληρου τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἐξηγεῖται γιὰ τὴν Ἐκκλησία θεώρησε τὴν ἱεραποστολικὴ διακονία της καὶ ὡς συμβολὴ στὴν ἀλλαγὴ, στὴ μεταμόρφωση ὁλόκληρου τοῦ σώματος τῆς κοινωνίας, ὅπως ἀκριβῶς ἐπιδιώκει καὶ σήμερα ἡ *στρατευμένη, μαχητικὴ ἀντίληψη τοῦ χριστιανικοῦ χρέους*. Θεωροῦμε περὶ τοῦ νὰ μνημονεύσουμε συγκεκριμένα παραδείγματα ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς Ὁρθοδοξίας, ποὺ ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴ τὴν ἀντίληψη τῆς *ἱεραποστολικῆς διακονίας*. Ἐπιθυμοῦμε μόνον νὰ ὑπενθυμίσουμε, πῶς ἐκεῖνος ἀκριβῶς ὁ χῶρος, ποὺ ἐκφράζει κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀπάρνηση τοῦ κόσμου καὶ τὴ φυγὴ ἀπ' αὐτόν, ὁ Μοναχισμὸς δηλαδή, ἔδωσε τοὺς ἰσχυρότερους παλμοὺς ἱεραποστολικῆς διακονίας, μετὰ τὴν παραδειγματικὴ στράτευση μοναχῶν σὲ πολὺπλευρες κοινωνικὲς καὶ πολιτιστικὲς δραστηριότητες, ποὺ μπόρεσαν νὰ κινήσουν τὴ ζωὴ ἕνα ἀποφασιστικὸ βῆμα πρὸς πέρα στὸ δρόμο τῆς προκοπῆς (γεωργία, βιοτεχνία, συλλογὴ, ἀντιγραφὴ καὶ διάσωση χειρογράφων, στὰ ὁποῖα χρωστοῦμε ὅλα σχεδόν, ὅσα γνωρίζουμε γιὰ τὸν ἀρχαῖο —τὸν εἰδωλολατρικὸ!— κόσμον, εὐρύτατη φιλανθρωπικὴ δραστηριότητα στὰ μοναστήρια καὶ στὴν περιοχὴ τους, καλλιέργεια τῆς τέχνης, τῆς παιδείας,

41. Ἡ ἀναθεώρηση τῆς παλαιότερης ἱεραποστολικῆς θεωρίας καὶ πράξης μετὰ τὸν χο τὴν ἀνασύνδεση εὐαγγελισμοῦ καὶ διακονίας εἶναι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν τριῶν τελευταίων *Ἱεραποστολικῶν Συνεδρίων* (Mexico-City 1963, Bangkok 1972/73, Μελβούρνη 1980) καὶ ἀνάλογων τάσεων στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἰδίως μετὰ τὴ Β' Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ. Βλπ. ΠΑΠΑΔΕΡΟΥ ΑΛΕΞ., *Ἐκκλησία καὶ μὴ Χριστιανικαὶ Ὁρησκεῖαι κατὰ τὴν Β' Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ*, Θεσσαλονίκη 1967. Γιὰ τὶς πρόσφατες τάσεις καὶ ἐξελίξεις, βλπ. Linnenbrink Günter, *Zum Verhältnis von Entwicklungsdienst und Mission der Kirche*, *Ökumenische Rundschau*, 29, Jg., Heft. 3 (1980) 317-327. Πρβλ. στὸ αὐτὸ τεῦχος (σελ. 342-349) τὴ σχετικὴ μετὰ τὸ Συνέδριο τῆς Μελβούρνης Ἔκθεση τοῦ MÜLLER-RÖMHELD W., «*Dein Reich komme*». *Weltkonferenz für Mission und Evangelisation in Melbourne 1980*.

τῆς ἐπιστήμης). Μὲ ἄλλα λόγια: καλὺτερ' ἀπὸ τὸν καθένα ἤξεραν πάντοτε οἱ μοναχοὶ ὅτι *cultura agri, cultura animi* καὶ *cultura Dei* ἀποτελοῦν ἀδιάσπαστη ἐνότητα.

Στράτευση γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἀπελευθέρωση

Στὸ παράδειγμα τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ εἶχαν ἀναπτύξει μιὰ πρότυπη μακροδιάστατη μέριμνα, μπορούμε νὰ γνωρίσουμε τί στ' ἀλήθεια σημαίνει μακροδιάστατη χριστιανικὴ διακονία. Θεωροῦμε περὶ τοῦ νὰ ὑπενθυμίσουμε πόσο ἐντονα, πόσο ἀπόλυτα εἶχαν ἀφοσιωθεῖ στὴ διακονία τοῦ *ὅλου* ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητας *στό σύνολό της*. Κανέναν ἄλλο δὲν συγκλόνιζε τόσο, ὅσο ἐκείνους, τὸ κακὸ, στίς ποικίλες μορφές καὶ συνέπειές του. Ἡ ἐποχὴ τους δὲν ἦταν σίγουρα ὠριμὴ γιὰ βαθεῖς κοινωνικὲς ἀλλαγές. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει πῶς ἐπιτρέπεται σὲ μᾶς νὰ παρερμηνεύουμε, νὰ ἐλαχιστοποιοῦμε, νὰ παραλλάσσουμε σύμφωνα μετὰ τὶς ἰδεολογικὲς μας σκοπιμότητες ἢ καὶ νὰ ἀγνοοῦμε συνειδητὰ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς στράτευσής τους γιὰ ἕνα δικαιότερο, ἐλεύθερο καὶ εἰρηνικὸ κόσμον. Μάλιστα σήμερα, πού, ὅστερ' ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἀνάλυση τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας, ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ πιά, λίγο-πολύ, οἱ δομὲς τοῦ κακοῦ καὶ ἡ ἀνθρωπότητα ἔχει υἱοθετήσει μετὰ ἀποφασιστικὴ ζωὴς ἢ θανάτου τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της καὶ τὴν οἰκοδόμησιν ἑνὸς κόσμου, ἄξιον νὰ κατοικεῖται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον.

Θὰ πρέπει νὰ μάθουμε ἀπὸ τοὺς Πατέρες πρὶν ἀπ' ὅλα, πῶς εἶναι καιρὸς νὰ παύσουμε ἐπὶ τέλους νὰ φοβερίζουμε, νὰ μαλώνουμε... χαϊδευτικὰ τὸ(ν) κακὸ μετὰ ρητορικὰ σχήματα γενικὰ καὶ ἀόριστα, προσεκτικὰ καὶ ἀδέσμευτα! Αὐτὸ δὲν ἦταν ποτὲ τὸ ἦθος καὶ τὸ ὄψος τοῦ λόγου τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀντίθετα! Μὲ προφητικὴ σοβαρότητα καὶ «ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος» οἱ Πατέρες καυτηρίασαν πάντοτε *τὶς συγκεκριμένους ἐκφάνσεις τῆς ἀμαρτίας καὶ τοὺς συγκεκριμένους φορεῖς της*. Στάθηκαν, χωρὶς κανένα συμβιβασμὸ, στὸ πλευρὸ τοῦ πεινασμένου, τοῦ διωγμένου, τοῦ καταζητούμενου, τοῦ χρεοφειλέτη, τοῦ καταπιεσμένου, τοῦ ἀδύνατου. Κάνοντας τοῦτο τὸ ἀποφασιστικὸ βῆμα δὲν λογάριασαν τὸν κίνδυνον, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ προκαλέσουν στὰ «προνόμια» τῆς Ἐκκλησίας, στὴν «εὐστάθειά» της, στίς «καλὲς σχέσεις» της μετὰ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς πολιτικῆς· δὲν λογάριασαν οὐτ' αὐτὴ τὴ ζωὴ τους, ποὺ δὲν ἀρνήθηκαν νὰ τὴν ἐκθέσουν στὸν κίνδυνον τοῦ διωγμοῦ, τοῦ μαρτυρίου, τοῦ θανάτου! Οὕτε, ἄλλωστε, ὁ θάνατος αὐτῶν τῶν μεγάλων παιδιῶν της, οὐτε οἱ συγκρούσεις ποὺ προκάλεσαν μετὰ τοὺς ἀγῶνες τους, ζημίωσαν ποτὲ μακροπρόθεσμα τὴν

Ἐκκλησία. Κάθε ἄλλο! Πρώτη ἡ Ἐκκλησία μάντεψε τὸ μεγάλο μυστικό, πὼς «γὰ νὰ γυρίσ' ὁ ἥλιος, θέλει δουλειὰ πολλή». Πρώτη ἡ Ἐκκλησία ἔμαθε πὼς, ὅταν οἱ τίμιοι «σκοτώνονται, ἡ ζωὴ τραβάει τὴν ἀνηφόρα», ἂν ὄχι πάντα «μὲ σημαῖες καὶ ταμπούρλα», πάντως μὲ σιγουριά καὶ ἐλπίδα!

Ἡ Ἐκκλησία οἰκοδομεῖται μὲ τὸ αἷμα καὶ τὰ κόκκαλα τῶν τέκνων της⁴². Μήπως δὲ βγήκε πάντοτε ἀνανεωμένη ἡ Ἐκκλησία καὶ πὶο ἰσχυρὴ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες της γιὰ ἀλήθεια καὶ δικαιοσύνη; Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια τὴ θύμισε στὴν Ὁρθοδοξία ὁ αἰώνας μας κατὰ τὸν ὀδυνηρότερο τρόπο! Ξέρομε τώρα: *μιὰ Ἐκκλησία, ποὺ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ «ρισκάρει» τὰ πάντα, ἔχει χάσει κιόλας τὰ πάντα!*

Θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ διδαχτοῦμε ἀπὸ τοὺς Πατέρες, πῶς θὰ φυλαχτοῦμε σήμερα ἀπὸ τὴν *ξηριδα* γιὰ τίς διαστάσεις, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε στὴν ἀρχή. Ποιὸς ἄλλος εἶχε ποτὲ σαφέστερη ἀπὸ τοὺς Πατέρες γνώση καὶ ἐπίγνωση γιὰ τὴν *ἐσχατολογικὴ διάσταση* τῆς σωτηρίας, τοῦ κόσμου, τῆς ἱστορικῆς μορφῆς τῆς ἰδίας τῆς Ἐκκλησίας, γνώση καὶ ἐπίγνωση γιὰ τὸ γεγονός, πὼς τὸ ὕψιστο κριτήριο γιὰ τὸ σήμερα τοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἐκκλησίας βρίσκεται στὸ Ἔσχατο; Αὐτὸς δὲν εἶναι μήπως καὶ ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο, παρὰ τὴν κατάφαση τῆς ζωῆς καὶ τὴν πύρινη ἀγάπη τους γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν κατὰ πάντα προαγωγὴν του, δὲν ὑποχώρησαν ποτὲ στὸν πειρασμὸ νὰ ὀραματισθοῦν οἰκοδόμησι τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ σ' αὐτὸ τὸν κόσμον κατὰ τρόπο μεσσιανικό-χιλιαστικό; Εἶχαν ἀκόμη διαγνώσει οἱ Πατέρες σὲ ὅλη τὴν ἔκταση καὶ τὸ ζοφερὸ βάθος τῆς τὴν οὐσία τῆς ἁμαρτίας καὶ ἤξεραν ὡς κατοικητήριο τῆς τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση. Δὲν ἔσπευσαν ὁμῶς γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ νὰ διακηρύξουν μονόπλευρα, πὼς εἶναι δῆθεν ἐσωτερικὴ μόνο ἡ ὑπόθεση τῆς σωτηρίας, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν περίγυρο τοῦ ἀνθρώπου. Ἦξεραν πολὺ καλὰ τὴν ἀδιαίρετη συνυφὴ καὶ ἀλληλεξάρτηση τῆς ἐσωτερικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος. Γι' αὐτὸ ἤξεραν ἐπίσης πολὺ καλὰ, γιατί καταδυνάστευε ἡ φτώχεια τίς μάζες τῆς ἐποχῆς τους, γιατί πλεόναζε ἡ ἀδικία, γιατί στέναζαν οἱ λαοὶ κάτω ἀπὸ τὴν τυραννία. Γι' αὐτὸ δὲν ἔβλεπαν οἱ Πατέρες τὸν ἑαυτὸ τους ἀναγκασμένο νὰ διαλέξει ἀνάμεσα σὲ ψευτοδιλήμματα, ὅπως ἐκεῖνα ποὺ ἀντιμετωπίζομε σήμερα:

— Βρίσκεται τὸ κακὸ στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ γύρω του;

42. «Τῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ Μαρτύρων σου, ὡς πορφύραν καὶ βύσσον, τὰ αἵματα, ἡ Ἐκκλησία σου στολισαμένη, δι' αὐτῶν βοᾷ σοι, Χριστέ ὁ Θεός· τῷ λαῷ σου τοὺς οἰκτιρμούς σου κατάπεμπον, εἰρήνην τῇ πολιτείᾳ σου δώρησαι, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος» (Ἀπολυτίκιον ἑορτῆς τῶν Ἀγίων Πάντων).

— Πρέπει νὰ σώσει ὁ χριστιανὸς πρώτα τὸν ἐσωτερικὸ τοῦ κόσμον ἢ τὸν ἐξωτερικόν;⁴³

Ἄς διακόψουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ δικό μας λόγο κι ἂς ἀκούσουμε τὴ φωνὴ τῶν Πατέρων. Ἐκεῖνοι οὔτε τὴ φτώχεια δοξολόγησαν, καθ' ἑαυτήν, οὔτε τὸν πλοῦτον, καθ' ἑαυτόν, παραδῶσανε στὸ πῦρ τῆς κολάσεως. Ἀλλ' οὔτε παρασύρθηκαν σὲ αὐταπάτες:

«Λαοὶ ἀκούσατε· Χριστιανοὶ ἐνωτίσασθε· ὅτι τάδε λέγει Κύριος, οὐ δημηγορῶν αὐτοφώνως, τοῖς δὲ τῶν δούλων στόμασιν ἐνηγῶν ὡς ὀργάνοις. Μὴ φανῶμεν οἱ λογικοὶ τῶν ἀλόγων ὡμότεροι. Ἐκεῖνα γὰρ τοῖς ἐκ τῆς γῆς φυομένοις παρὰ τῆς φύσεως ὡς κοινῇ κέχρηται... ἡμεῖς δέ, ἐγκολπιζόμεθα τὰ κοινὰ, τὰ τῶν πολλῶν μόνοι ἔχομεν. Αἰδεσθῶμεν Ἑλλήνων φιλάνθρωπα διηγήματα. Παρὰ τισιν ἐκείνων νόμος φιλάνθρωπος μίαν τράπεζαν, καὶ κοινὰ τὰ σιτία, μίαν ἐστίαν σχεδὸν τὸν πολυάνθρωπον δῆμον ἀπεργάζεται. Καταλείψωμεν τοὺς ἔξωθεν, καὶ ἐπέλθωμεν τὸ τῶν τρισχιλίων ὑπόδειγμα· τὸ πρῶτον τῶν Χριστιανῶν ζηλώσωμεν σύνταγμα· ὅπως ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινὰ, ὁ βίος, ἡ ψυχὴ, ἡ συμφωνία, ἡ τράπεζα κοινὴ, ἀδιαίρετος ἀδελφότης, ἀγάπη ἀνυπόκριτος, τὰ πολλὰ σώματα ἐν ἐργαζομένῃ· τὰς διαφορὰς ψυχὰς εἰς μίαν ὁμόνοιαν ἀρμόζουσα»⁴⁴.

«Τίνα, φησὶν, ἀδικῶ συνέχων τὰ ἑμαυτοῦ; Ποῖα, εἶπέ μοι, σαυτοῦ; Πόθεν λαβὼν εἰς τὸν βίον εἰσήνεγκας; Ὡς περ ἂν εἴ τις, ἐν θεάτρῳ θέαν καταλαβὼν, εἶτα ἐξείργει τοὺς ἐπεισιόντας, ἴδιον ἑαυτοῦ κρίνων τὸ κοινῶς πᾶσι κατὰ τὴν χρῆσιν προκειμένον· τοιοῦτοί εἰσι καὶ οἱ πλούσιοι. Τὰ γὰρ κοινὰ προκατασχόντες, ἴδια ποιοῦνται διὰ τὴν πρόληψιν. Ἐπεὶ εἰ τὸ πρὸς παραμυθίαν τῆς ἑαυτοῦ χρείας ἕκαστος κοιμζόμενος, τὸ περιττὸν ἠφίει τῷ δεομένῳ, οὐδεὶς μὲν ἂν ᾗ πλούσιος, οὐδεὶς δὲ ἐνδεής. Οὐχὶ γυμνὸς ἐξέπεσες τῆς γαστροῦ; Οὐ γυμνὸς πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑποστρέψεις; Τὰ δὲ παρόντα σοι πόθεν; Εἰ μὲν ἀπὸ ταυτομάτου λέγεις, ἄθεος εἶ, μὴ γνωρίζων τὸν κτίσαντα, μηδὲ χάριν ἔχων τῷ δεδοκότι· εἰ δὲ ὁμολογεῖς εἶναι παρὰ Θεοῦ, εἰπέ τὸν λόγον ἡμῖν, δι' ὃν ἔλαβες. Μὴ ἀδικὸς ὁ Θεός, ὁ ἀνίσως ἡμῖν διαιρῶν τὰ τοῦ βίου; Διὰ τί σὺ μὲν πλουτεῖς, ἐκεῖνος δὲ πένεται; Ἡ πάντως, ἵνα καὶ σὺ χρηστότητος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν ὑπο-

43. Σὲ τέτοια ψευτοδιλήμματα ὁδηγεῖ ἡ αὐθαίρετη καὶ ὁπωσδήποτε ἀνορθόδοξη διάκρισις «ἀτομικῆς» καὶ «κοινωνικῆς ἠθικῆς». Βλπ. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΝΙΚ., *Σκέψεις τινὲς ἐπὶ τῶν σχέσεων ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἠθικῆς κατὰ ὀρθόδοξον χριστιανικὴν θεώρησιν*, Ἀθήναι 1973.

44. ΜΕΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὁμιλία ρηθεῖσα ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ, PG 31, 324-325.

δέξῃ, κάκεινος τοῖς μεγάλοις ἄθλοις τῆς ὑπομονῆς τιμηθῇ»⁴⁵.

«Εὐσεβῆς οὐχ ὁ πολλοὺς ἐλεῶν, ἀλλ' ὁ μηδένα ἀδικῶν»⁴⁶.

«Σὰς λέω ἀκόμα πὼς ὁ πλοῦτος εἶναι κρίμα, γιατί με τὸν ἴσιο δρόμο τοῦ Χριστοῦ κανένας δὲν ἐγινε πλούσιος. Ἦ κάποιοι ἀδίκησαν ἢ ὅλους μαζί, καὶ γιὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς λογαριάζει κριματισμένον τὸν πλούσιον καὶ κλειστὴ γι' αὐτὸν ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Μὴ ζητᾶτε λοιπὸν τὸ κρίμα καὶ τὴν ἀνομία γιὰ νὰ φάτε πλουσιώτερα ἀπὸ τὸν διπλανό σας... Κι ὅταν ὁ Χριστιανὸς ἔχει αὐτὰ τὰ δυὸ (ψωμὶ καὶ νερό) κι ἓνα κομμάτι ροῦχο... τὸ παραπάνω εἶναι χάρισμα τοῦ Σατανᾶ. Χαρῆτε λοιπὸν τῇ φτώχεια σας καὶ μὴ βαρυννωμάτε, γιατί βλάστημο στόμα, βαρεῖα καρδιά καὶ δίψα γιὰ τ' ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, ἔχουνε μόνο ὅσοι χάσανε ἀπ' τὰ μάτια τους τὴν εἰκόνα τ' οὐρανοῦ»⁴⁷.

«Τὸ δὲ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν τοῦτο ῥήματά ἐστι ψιλὰ μόνον... καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀῆρ καὶ γῆ καὶ ὕλη τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ σὺ δὲ αὐτὸς ὁ κατασκευάσας αὐτὴν (τὴν οἰκίαν), καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα»⁴⁸.

«Εἶδες πὼς οὐκ ἀφίησιν ἄνθρώπους εἶναι τοὺς ἄνθρώπους τὸ χρυσίον, ἀλλὰ θηρία καὶ δαίμονας;»⁴⁹

«Τοῦ πεινῶντος ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις, τοῦ γυμνητεύοντος τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάσσεις ἐν ἀποθήκαις, τοῦ ἀνυποδήτου τὸ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασῆπεται, τοῦ χρήζοντος τὸ ἀργύριον, ὃ κατορύξας ἔχεις»⁵⁰.

«Τόκος, οἶμαι, διὰ τὴν πολυγονίαν τοῦ κακοῦ προσηγόρευται. Ἦ τάχα διὰ τὰς ὁδύνας καὶ τὰς λύπας, ἃς ἐμποιεῖν ταῖς ψυχαῖς τῶν δανειζομένων πέφυκεν. Τόκος ἐπὶ τόκῳ πονηρῶν γονέων πονηρὸν ἔκγονον. Τὰς ἐχίδνας λέγουσι τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς διεσθίουσας

45. ΜΕΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὁμιλία εἰς τὸ «Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας...», PG 31, 276.

46. ΟΣΙΟΣ ΝΕΙΛΟΣ, PG 79, 1249.

47. ΜΠΑΣΤΙΑ Κ., Ὁ Παπουλάκος, Ν. Ὑόρκη 1952, σελ. 223. Ὁ ἴδιος (σελ. 110) προσθέτει: «Ὅποιος σὰς λέει πὼς τὸ πολὺ βιὸς εἶναι εὐλογία τοῦ Θεοῦ σὰς ξεγελά. Τὸ χρυσάφι εἶναι ἡ μεγάλη ἄρματωσιὰ τοῦ Σατανᾶ κι' αὐτὸ σπρώχνει τὸν ἄνθρωπο στὸ ψέμα, στὴν κλεψιά, στὴν μοιχεία, στὴν ἀπονία καὶ στὸ φόνο. Μάθε πὼς σκοπὸς τῆς ζωῆς μας εἶναι ἡ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ πὼς μονάχα ὁ ὕπνος τοῦ δίκαιου καὶ τοῦ φτωχοῦ εἶναι ἡσυχος».

48. ΙΩΑΝ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία Ι, PG 61, 85.

49. ΙΩΑΝ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία ΛΘ', PG 61, 343.

50. ΜΕΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, PG 35, 892.

τίκτεσθαι. Καὶ οἱ τόκοι τοὺς οἴκους τῶν ὀφειλόντων ἐκκαίοντες ἀπογεννῶνται. Τὰ σπέρματα τῷ χρόνῳ φύεται, ὁ δὲ τόκος σήμερον γεννᾶται καὶ σήμερον τοῦ τίκτειν ἄρχεται»⁵¹.

«Ὁ ἄδης οὐκ εἶπεν, Ἄρκεϊ, οὐδὲ ὁ πλεονέκτης εἶπέ ποτε, Ἄρκεϊ»⁵².

Θὰ θέλαμε ἀκόμη νὰ ὑπενθυμίσουμε, πὼς ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπιδοκίμασε πάντοτε, ἐνίσχυσε ἢ ἀνάλαβε ἢ ἴδια νὰ κατευθύνει τοὺς ἀγῶνες τῶν λαῶν τῆς γιὰ τὴ διατήρηση ἢ τὴν ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας τους. Ἀνάμεσα στὶς πιὸ ἐνδοξες σελίδες τῆς Ἱστορίας τῆς λογαριάζει ἐκείνες ἀκριβῶς πού ἐξιστοροῦν, πὼς σὲ ὥρες μεγάλων ἀποφάσεων στάθηκε στὸ πλευρὸ τῶν λαῶν τῆς παρηγορήτρα καὶ συναρωγός, πὼς σὲ περιόδους σκλαβιάς εἶχαν μεταβληθεῖ τὰ Μοναστήρια τῆς σὲ κέντρα ἀντιστάσεως, πὼς πῆρε μέρος σὲ μυστικὲς ἀπελευθερωτικὲς Ὁργανώσεις ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος, πὼς διατήρησε σχολεῖα κρυφὰ γιὰ τὴ διάσωση τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας τῶν λαῶν, πὼς ὀργάνωσε ἐξεγέρσεις, υἱοθετώντας καὶ αὐτὴ τὴ βία, πὼς ἐπαιρνε στὰ χέρια τῆς τὴν κυβερνητικὴ εὐθύνη (Ἐθναρχία), κάθε φορά πού ἔλειπε ἡ ἀστοχοῦσε ἡ πολιτικὴ ἡγεσία. Ποιὸς ἀπὸ ἐκείνους, πού πιστεύουν πὼς σωτηρία σημαίνει σωτηρία τῆς ψυχῆς μονάχα, θὰ μπορούσε νὰ ψέξει τὴν Ἐκκλησία γι' αὐτὴ τὴ συγκεκριμένη, μαχητικὴ στράτευσὶς τῆς στὴ διακονία «κοσμικῶν ὑποθέσεων»;

Θὰ ἐπιθυμούσαμε, τέλος, νὰ σημειώσουμε πὼς ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀντιτάχθηκε πάντοτε καὶ σταθερὰ σὲ κάθε μορφὴ φυλετικῶν διακρίσεων (Rassismus). Ὡς ἀντιπροσωπευτικὸ δείγμα γιὰ τὴ στάση αὐτὴ ἀναφέρομε Ἐγκύκλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους Γ' πρὸς τοὺς Ὁρθόδοξους Χριστιανοὺς τῆς Κρήτης (1568). Οἱ Ἑνετοὶ πού κυριαρχοῦσαν ἀκόμη στὸ νησί, ἦρθαν τότε σὲ ρήξη μὲ τοὺς Ἑβραίους τῆς Κρήτης γιὰ οἰκονομικοὺς λόγους (ἐξόφληση χρεῶν). Ἐνα κύμα ἀντισιμιτισμοῦ καὶ βιαιοτήτων, πού εἶχαν τὴν ἐνθάρρυνση καὶ τοῦ Λατίνου Πατριάρχου τῆς Ἑνετίας Λαυρέντιου Ἰουστινιανοῦ, φαίνεται πὼς εἶχε παρασύρει καὶ μερικοὺς Ὁρθόδοξους Κρητικούς σὲ ἀδικοπραγίες, πού καταγγέλλθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους στὸ Πατριαρχεῖο. Κρίνομε χρήσιμο νὰ ἀναφέρουμε ὁλόκληρη τὴν Ἐγκύκλιο τοῦ Πατριάρχου, πού γράφει:

51. ΜΕΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, PG 29, 1177.

52. ΜΕΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὁμιλία πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, PG 31, 293. Γιὰ τὸ κοινωνικὸ πνεῦμα τῶν Πατέρων (καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ἰωάν. Χρυσοστόμου), βλπ. τὴ μελέτη τοῦ Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, Τὸ κοινωνικὸ μήνυμα τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου στὴν ἐποχὴ μας, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ, 26 (1977) 80 ἐξ. (συνέχειες μέχρι σελ. 397).

«Ἐπειδὴ οἱ ἐν πάσῃ τῇ νήσῳ εὐρισκόμενοι Ἑβραῖοι ἀνέφερον τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ κατεβόησαν μετὰ δακρύων πολλῶν, ὅτι τινὲς τῶν ἐκεῖσε χριστιανῶν, ποτὲ μὲν ἀδίκως καὶ συκοφαντικῶς παραδίδουσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς ἐνδοξοτάτους ἄρχοντας καὶ αὐθέντας τῆς νήσου ταύτης καὶ διαβολαῖς ἀδίκους καὶ παραλόγοις ζημιοῦσι καὶ ἐνοχλοῦσιν αὐτοῖς, ποτὲ δὲ δι' ἑαυτῶν ἐπιτίθενται τούτοις ὁρμῇ ἀτάκτῳ καὶ αὐθαδεΐας μεστῇ, καὶ πᾶσι τρόποις κακοποιεῖν αὐτοὺς παραλόγως σπουδάζουσι, μισθὸν ἔχειν παρὰ τῷ πάντων Θεῷ ἐκ τούτων νομίζοντες· τούτου χάριν ἡ μετριότης ἡμῶν γράφουσα ἀποφαίνεται ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, ἵνα, ὅσοι τῶν χριστιανῶν τὰ τοιαῦτα ποιοῦσι καὶ συκοφαντίας ἀδίκους ρίπτουσι κατ' αὐτῶν ἐπὶ ζημίᾳ καὶ ἀπωλείᾳ αὐτῶν ἀδίκῳ καὶ παραλόγῳ, ὅσοι τε μὴ ἀρκούμενοι τῇ κρίσει τῶν ἐνδοξοτάτων αὐθεντῶν ἐν τῇ ἐνδίκῳ θεωρίᾳ αὐτῶν ὁρμῶσιν αὐθαδῶς καὶ ἀνυποστόλως, καὶ χεῖρας αἶρουσι κατ' αὐτῶν, οἱ τοιοῦτοι ὑπάρχωσιν ἀφωρισμένοι ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλντοι, ἡ γὰρ ἀδικία καὶ συκοφαντία καθ' οὗ ἂν πραχθεῖη καὶ τελεσθεῖη ἀδικία ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐστὶ ποτε τὸν ἀδικοῦντα εἶναι ἀνεύθυνον ἐκ τοῦ προφασίζεσθαι, ὅτι ἑτερόδοξον ἠδίκησε καὶ οὐκ εὐσεβῆ, ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν Εὐαγγελίοις μηδένα φησὶ διασεῖσθε, μηδὲ συκοφαντήσθε [Λουκ. 3, 14], μὴ διαχωρίζων πάντως μηδὲ χώραν διδοὺς τοῖς εὐσεβέσιν ἀδικεῖν τοὺς ἀλλοτριόφρονas. Οὕτως οὖν γράφοντες διορθώσεως τυχεῖν τὰ τοιαῦτα βουλόμεθα, ἐφ' ᾧ καὶ τὸ παρὸν ἀπελύσαμεν γράμμα, ὅπερ ἐν πάσῃ τῇ νήσῳ ἀναγνωσθήτω καὶ δηλωθήτω»⁵³.

Ὅα πρέπει, τέλος, νὰ ὑπενθυμίσουμε, ὅτι τὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς ποὺ ὁ Gobineau καὶ ὁ Chamberlain ξεσήκωναν τὴν Εὐρώπῃ μὲ τίς φυλετικὲς πλάνες τους, ἡ Σύνοδος τῆς Κων/πόλεως (1872) καταδίκas ἐπίσημα τὸν «ἐθνοφυλετισμό», τὸ «ρατσισμό» ποὺ ἔχει ἐθνικιστικὰ κίνητρα⁵⁴. Πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη ἴσως ἢ πάντως γιὰ μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες ἐπίση-

53. ΞΑΝΘΟΥΑΙΔΟΥ ΣΤΕΦ., Οἱ Ἑβραῖοι ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, Ἐφημερ. «ΑΛΛΑΓΗ», Ἡράκλειο Κρήτης, 18-10-1978.

54. Βλπ. περισσότερα PAPADEROS ALEX., METAKENOSIS, δ.π., σελ. 61-72. Βλπ. διεξοδικότερα τίς εἰσηγήσεις καὶ τὰ σχόλια τῶν J. KARMIRIS, M. AGHIOR-GOUSSIS, TH. HOPKO, Ἐπισκόπου A. PLAMADEALA, AL. KNIAZEFF, N. KOULOUMZINE, ST. HARAKAS, AL. OSIPOV, TH. SABEV, G. BEBIS, V. ISTAVRIDIS, ST. GOSEVICH καὶ D. RADU στὸ θέμα Καθολικότητα, Ἐθνικισμός καὶ Οἰκου-μενικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας, κατὰ τὸ Β' Πανορθόδοξο Θεολογικὸ Συνέδριο (1976), στὸν τόμο Procès-Verbaux du Deuxième Congrès de Théologie Orthodoxe, Athènes 1978, σελ. 458-560.

μες θέσεις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοῦ φαινομένου αὐτοῦ, ποὺ ἔχει βέβαια καταδικαστεῖ ὀριστικὰ καὶ τελεσίδικα μὲ τὴ βιβλικὴ διδασκαλία γιὰ τὴν κοινὴ καταγωγὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἐν Χριστῷ υἰοθεσία καὶ ἀδελφότητα.

Δίλημμα καὶ ψευτοδίλημμα

Ὑστερ' ἀπὸ τὴν παραπάνω βιβλική, θεολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀνασκόπηση εἶναι εὐλόγο τὸ ἐρώτημα, πῶς ἦταν δυνατό νὰ προκληθεῖ ἡ ἀντιδικία γύρω ἀπὸ τὴν ὀριζόντια καὶ τὴν κάθετη διάσταση καὶ νὰ ὁδηγήσει μάλιστα στὴ σημερινὴ πόλωση.

Φαίνεται πῶς βρισκόμαστε μπροστὰ στὸ δίλημμα: ἐσωστρέφεια ἢ στράτευση;

Ἡ ραγδαία ἀλλοτρίωση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, τῶν πιστῶν μας, τῶν Ἑνοριῶν μας, τῶν Ἐκκλησιῶν μας, κάτω ἀπὸ «κοσμικὲς» μέριμνες, οἱ κρίσεις καὶ ὁ πληθωρισμὸς τῆς οἰκονομίας μας, ἡ ὀλοκληρωτικὴ διεκδίκηση τῆς προσοχῆς μας ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνες καὶ τοὺς ἰδεολογικοὺς ἀνταγωνισμοὺς, ἡ παράδοσή μας στοὺς μηχανισμοὺς τῶν πληροφοριῶν, τὸ «πλήρωμα» τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν εὐθυνῶν μας, ποὺ ἀποκαλύπτεται τελικὰ ὡς φρικιαστικὴ κενότητα, ὅλ' αὐτὰ τονώνουν τὸ αἷτημα ἐπαναγωγῆς μας στὸ βάθος. Ἡ ἀξανάομενη, ἐξάλλου, προσοχή, μὲ τὴν ὁποία γίνονται δεκτὲς —ἰδίως ἀπὸ νέους ἀνθρώπους— οἱ ἐπαγγελίες ἀνατολικῶν θρησκειῶν, ἀποτελεῖ μιὰ προειδοποίηση, ποὺ κανεὶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοεῖ πιά.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ παρακινεῖ πολλοὺς ἀπὸ μᾶς νὰ ὑπενθυμίσουν ἐκεῖνο τὸ «ἐν, οὗ ἐστι χρεία» (Λουκ. 10, 42). Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ μᾶς εἶναι κατανοητὴ ἡ σκληρότητα τοῦ χριστιανικοῦ ἀσκητισμοῦ:

«Σὺ δὲ εἰάν θέλῃς νὰ κρατήσῃς τὸ ἔργον τῆς ἡσυχίας, γενοῦ ὡς τὰ Χερουβὶμ, τὰ ὁποῖα δὲν φροντίζουν ποσῶς περὶ βιωτικοῦ πράγμα-τος, καὶ ἔχε πάντοτε ὑπ' ὀψιν σου, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τις ἐπὶ τῆς γῆς, παρὰ σὺ μόνος καὶ ὁ Θεός, τὸν ὁποῖον ἀγωνίζῃ ν' ἀπολαύ-σης, καθὼς ἐδιδάχθης παρὰ τῶν προῦπαρξάντων πατέρων σου· κα-θότι εἰάν δὲν σκληρύνῃ τις τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, καὶ εἰάν δὲν ἀπέχῃ σταθερῶς ἐκ τοῦ ἔργου τῆς ἐλεημοσύνης, ὅπως ἀποφύγῃ πᾶσαν ἐγ-κόσμιον φροντίδα, καὶ εἰάν δὲν ἐπιμεῖνῃ εἰς μόνην τὴν προσευχὴν κα-τὰ τοὺς διωρισμένους εἰς αὐτὸν καιροὺς, ἀδύνατον ὑπάρχει νὰ ἐλευ-θερωθῇ ἐκ τῆς ταραχῆς καὶ μερίμνης, καὶ νὰ ἐπασχοληθῇ εἰς τὴν ἡσυχίαν. Ὅταν λοιπὸν σοὶ ἐπέλθῃ λογισμὸς νὰ φροντίσῃς περὶ τινος ἄλλου λόγῳ ἀρετῆς, τὸ ὁποῖον θέλει διασκορπίσῃ τὴν γαλήνην καὶ ἀταραξίαν τῆς καρδίας σου, εἰπὲ πρὸς αὐτόν, καλὴ μὲν εἶναι ἡ ὁδὸς

τῆς ἀγάπης καὶ ἡ διὰ τὸν Θεὸν γινομένη ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ διὰ τὸν Θεὸν δὲν θέλω αὐτήν. Εἶπέ ποτέ τις μοναχός, ὅστις ἔτρεχε νὰ φθάσῃ τινὰ ἐρημίτην, στάσου πάτερ, ἐπειδὴ διὰ τὸν Θεὸν τρέχω ὀπίσω σου, καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη, καὶ ἐγὼ διὰ τὸν Θεὸν φεύγω ἀπὸ σου. Ὁ ἀββᾶς Ἀρσένιος οὔτε πρὸς ὠφέλειαν, οὔτε πρὸς ἄλλον τινὰ σκοπὸν ἐδέχετό τινα διὰ τὸν Θεόν. Ἄλλος πάλιν διὰ τὸν Θεὸν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐδέχετο καὶ συνωμίλει καὶ συνεβούλευε πάντας τοὺς ἐρχομένους εἰς αὐτὸν ξένους· ὁ Ἀρσένιος ὅμως ἀντὶ τούτου ἐξελέξατο τὴν σιωπὴν καὶ τὴν ἡσυχίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐλάλει μετὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης τοῦ παρόντος βίου, καὶ μετὰ μεγίστης γαλήνης ἔπλεε διὰ τοῦ πλοίου τῆς ἡσυχίας, καθὼς φανερώς ἀπεκαλύφθη τοῦτο εἰς τοὺς ἀγωνιστάς, οἵτινες δεηθέντες ἔμαθον παρὰ τοῦ Θεοῦ περὶ τούτου· ἐπειδὴ καὶ ὁ ὅρος τῆς ἡσυχίας εἶναι ἡ γενικὴ σιωπή⁵⁵.

Γνωρίζουμε βέβαια πὼς μιὰ τέτοια σκληρότητα εἶναι προορισμένη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἄσκηση τοῦ μοναχοῦ. Καὶ εἶναι σίγουρα λάθος αὐτὸ πὺν κάνουν συχνὰ πολλοὶ ἀπὸ μᾶς, νὰ γενικεύουν δηλαδὴ τέτοιους «κανόνες» μοναστικούς καὶ νὰ θέλουν νὰ τοὺς ἐπιβάλλουν στὴ ζωὴ ὁλόκληρης τῆς Ἐκκλησίας. Ὡστόσο, θά'ταν βέβαια δύσκολο νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς, ὅτι τὸ πνεῦμα πὺν ἐκφράζεται στὸ παραπάνω κείμενο, εἶναι ἀδιάφορο γιὰ τὸ σημερινὸ προβληματισμὸ μᾶς.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὅμως γίνεται ὁλοένα καὶ πιὸ γοερὴ ἡ κραυγὴ τῶν πεινασμένων, τῶν ἄρρωστων, τῶν καταδυναστευομένων, τῶν πολιτικῶν προσφύγων, τῶν μειονοτήτων, πὺν ἔχουν ἀπωθηθεῖ στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς, ἡ κραυγὴ τῶν θυμάτων φυλετικῶν διακρίσεων, τῶν ἀπογοητευμένων, τῶν desesperados, τῶν ζωντανῶν κολασμένων τῆς γῆς!⁵⁶ Μπορεῖ νὰ παρακούσῃ αὐτὴ τὴν κραυγὴ ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, μπορεῖ νὰ τὴν ἀγνοήσῃ «διὰ τὸν Θεόν»; Ἡ κραυγὴ δὲν πρέπει βέβαια νὰ μᾶς παρασύρει σὲ βιαστικές καὶ ἀστόχαστες ἀποφάσεις. Μὲ τὸ πνεῦμα ὅμως μιᾶς μακροδιάστατης λειτουργικῆς διακονίας ὀφείλουμε νὰ διερωτηθοῦμε σοβαρά: βρισκόμαστε πραγματικὰ μπροστὰ σὲ ἕνα γνήσιο δίλημμα ἢ μήπως μόνο μπροστὰ σὲ ἕνα ψευδοδίλημμα; Δηλαδὴ μπροστὰ σὲ μιὰ διόλου πραγματικὴ ἀνάγκη ἐπιλογῆς; Ὅταν ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι χρησιμοποιοῦμε τριαδολογικὴ ὁρολογία καὶ μιλοῦμε γιὰ εὐχαρι-

στιακὴ κοινωνία, γιὰ δοξολογικὸ ἦθος, γιὰ τὰ μυστικά τῆς προσευχῆς, προκαλοῦμε συχνὰ τὴν ἐντύπωση, πὺς ἀντιπαρερχόμαστε τὸν κόσμον καὶ τὴν Ἱστορία μὲ μάτια καὶ αὐτιά κλειστὰ καὶ δίχως αἴσθηση εὐθύνης. Ἡ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μᾶς διαψεύδει βέβαια πειστικὰ μιὰ τέτοια ἐντύπωση. Μερικοὶ ἀπὸ μᾶς, ὡστόσο, πὺν προσφεύγουν πρόθυμα στὶς ἐλάχιστες φωτισμένες περιοχὲς τοῦ μυστικισμοῦ κάθε φορὰ πὺν καλοῦνται νὰ ἀναλάβουν συγκεκριμένες εὐθύνες, χρησιμοποιοῦν ἀβασάνιστα ἐπιχειρηματολογία ὅμοια μὲ τὶς παραπάνω μοναστικὲς ἀντιλήψεις, παραθεωρώντας καὶ τὶς ἐντελῶς ἀντίθετες μαρτυρίες τῆς μοναστικῆς ἐμπειρίας, ὅπως π.χ. εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθη:

«Συνάντησε κάποιος μοναχὸς τὸν ἀββᾶ Σιλουανὸ στὸ ὄρος Σινᾶ. Καὶ σὰν εἶδε τοὺς συμμοναστὰς του νὰ ἐργάζονται, εἶπε στὸν γέροντα· «μὴ ἐργάζεσθε τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην· Μαρία γὰρ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο». Λέγει ὁ γέροντας στὸν μαθητὴ του· Ζαχαρία, δῶσε σ' αὐτὸν τὸν ἀδελφὸ ἕνα βιβλίον καὶ βάλε τον σ' ἕνα κελλί, πὺν νὰ μὴν ἔχει τίποτε μέσα. Ὅταν, λοιπόν, ἔγινε ἐνάτη ὥρα, πῆγε κοντὰ στὴν πόρτα καὶ περίμενε πότε νὰ τὸν καλέσουν γιὰ φαγητό. Κι' ἐπειδὴ κανένας δὲν τὸν κάλεσε, σηκώθηκε κι' ἦλθε στὸν γέροντα καὶ τοῦ λέγει· δὲν ἔφαγαν οἱ ἀδελφοὶ σήμερα, ἀββᾶ; Τοῦ λέγει ὁ γέροντας· ναί. Ὅποτε εἶπε· γιατί δὲν μὲ καλέσατε; Τοῦ λέγει ὁ γέροντας· γιατί εἶσαι ἄνθρωπος πνευματικὸς καὶ δὲν χρειάζεσαι τέτοια τροφή· ἐνῶ ἐμεῖς, πὺν εἴμαστε σαρκικοί, θέλουμε νὰ φᾶμε καὶ γι' αὐτὸ δουλεύουμε. Σὺ δὲ «τὴν καλὴν μερίδα ἐξελέξω», διαβάζοντας ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ δὲν θέλεις νὰ φᾶς σαρκικὴ τροφή. Καὶ σὰν τ' ἄκουσε αὐτά, ἔβαλε μετάνοια, λέγοντας· συγχώρα με, ἀββᾶ. Τοῦ λέγει ὁ γέροντας· πάντως χρειὰ ἔχει κι' ἡ Μαρία τῆς Μάρθας· γιατί κι' ἡ Μάρθα συντελεῖ γιὰ νὰ ἐγκωμιάζεται ἡ Μαρία⁵⁷.

Décalage chronologique

Ἀπὸ τὴ Διάσκεψή μᾶς αὐτὴ ἀναμένεται νὰ ὑποδείξει τρόπους, μὲ

57. Ἀποφθέγματα Πατέρων, Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμ. 2, στ. 1240. Ὅπου ἐπιχειρεῖται ἀντιπαράθεση θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς στάσης ζωῆς ὑπάρχει χωρὶς ἀμφιβολία πλάνη καὶ ἐκτροπή: «Ἡ ἀνδρεία ψυχῆ, ὡς γυνή, παρ' ὅλον αὐτῆς τὸν βίον, εἰς δύο λύχνους, τὸ πρακτικόν τε καὶ τὸ θεωρητικόν, καιομένους κατέχουσα, πράττει τὰ ὀφειλόμενα» (Ἠλίας ὁ Ἐκδικός, PG 90, 1404A). Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τοῦ «θεωρητικοῦ» καὶ τοῦ «πρακτικοῦ» ἰδεώδους ἀπὸ τοὺς Πατέρες καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειον, βλ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ ΙΩΑΝ., Ὁ Μέγας Βασίλειος ὑπόδειγμα χριστιανοῦ κοινωνικοῦ ἐργάτου, στὸν τόμο «ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ», Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 39, ὑποσ. 2, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

55. ΙΣΑΑΚ τοῦ ΣΥΡΟΥ, Λόγ. ΟΘ', δ.π., σελ. 267.

56. ΠΑΠΑΔΕΡΟΥ ΑΛΕΞ., Οἱ Χριστιανικὲς Ἐκκλησίαις μπροστὰ σὲ νέα καθήκοντα. Ἀνακαθορισμὸς τῆς ἀποστολῆς τους, Ἐφημ. «ΤΑ ΝΕΑ», 6 Αὐγούστου 1973. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ: Ἡ χριστιανικὴ εὐθύνη στὸν κόσμον πὺν ἔρχεται, «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ» (Περιοδικὸ Ἱερᾶς Μητροπόλεως Γορτύνης καὶ Ἀρκαδίας), τεύχη 146 ἐξ. (1975).

τούς όποιους θά μπορούσε ή Όρθοδοξία νά μετέχει πιό αποτελεσματικά στις διακονικές προσπάθειες του ΠΣΕ, μέ τή διευκρίνιση βέβαια, πώς ό όρος «διακονία» νοεΐται ως ύπηρεσία πρός όλόκληρη τήν άνθρωπότητα.

Έπιχειρώντας νά ανταποκριθοΰμε σ' αυτό τό συγκεκριμένο και εξαιρετικά σοβαρό, όσο και έπείγον αίτημα, είμαστε ύποχρεωμένοι, πριν άπ' όλα, νά θέσουμε άπερίφραστα τό πρόβλημα τών κριτηρίων και τής μεθόδου: Μέ ποιό κριτήριο και μέ ποιό τρόπο καθορίζονται οί προτεραιότητες στο ΠΣΕ; Εΐναι οί προτεραιότητες του ΠΣΕ προτεραιότητες και τών Έκκλησιών-Μελών του;

Έδω άκριβώς βρίσκεται, κατά τή γνώμη μας, ή έστία πολλών παρεξηγήσεων, συγκρούσεων, ένστάσεων και έντάσεων. Οί συλλογικές αποφάσεις τών Έκκλησιών-Μελών του ΠΣΕ στά πλαίσια τών Γεν. Συνελεύσεων και τής Κεντρικής Έπιτροπής λαμβάνονται συνήθως κάτω άπό μεγάλη πίεση χρόνου και χάρτου. Λαμβάνονται μάλιστα μέ τό γνωστό σύστημα ψηφοφορίας, πού διασφαλίζει βέβαια μιá πλειοψηφία, όχι όμως πάντοτε και έναν consensus! Ακόμη κι άν δεχτοΰμε πώς σέ μερικές περιπτώσεις έπιτυγχάνεται ένας τέτοιος consensus, πρόκειται για όμοφωνία άντιπροσώπων. Αλλ' αποφάσεις άντιπροσώπων άπέχουν πολύ άπό τοΰ νά εΐναι και αποφάσεις Έκκλησιών, παρμένες ύστερ' άπό τήν άπαραίτητη περίσκεψη. Ένω λοιπόν, μετά τή λήψη τών συλλογικών αποφάσεων, φυσικό εΐναι τά εκτελεστικά όργανα του ΠΣΕ νά θεωροΰν τόν έαυτό τους νομιμοποιημένο και έξουσιοδοτημένο, αΐσθάνονται ταυτόχρονα και οί Έκκλησίες πώς έχουν άγνοηθεί, πώς τις άντιπαρέρχεται τό ΠΣΕ κατά τήν άνάπτυξη όρισμένων δραστηριοτήτων του. Ακόμη όμως και στην περίπτωση πού ή Σύνοδος μιás Έκκλησίας διαθέτει όλες τις ειδικές γνώσεις και τις προϋποθέσεις, πού έπιτρέπουν σ' αυτήν νά σκέπτεται όπως και τό ΠΣΕ και νά υίοθετεί τις ένέργειές του, ύπάρχει και πάλι ένα κενό σέ σχέση μέ τό πλήρωμα τής Έκκλησίας αυτής, πού παραμένει συνήθως ξένο πρός τούς σχετικούς προβληματισμούς και τις άντίστοιχες αποφάσεις. Ένω λοιπόν λαμβάνονται αποφάσεις, οί Έκκλησίες διόλου δέν προσλαμβάνουν τά αποφασιζόμενα!

Νομίζουμε, ώστόσο, πώς τό πρόβλημα βρίσκεται ακόμη πιό βαθιά. Για νά προσεγγίσουμε τήν οΰσία του θά χρησιμοποιήσουμε άπό τήν όρολογία τής Συγκριτικής Πολιτισμολογίας τόν όρο «Décalage chronologique», σέ μιá πολύ συγκεκριμένη έννοια. Στην έπιστήμη τών πολιτισμών ό όρος χρησιμοποιήθηκε άπό τόν René Grousset⁵⁸ για τό χαρα-

κτηρισμό ένός ιδιότυπου πολιτιστικού φαινομένου: συμβαίνει νά συνυπάρχουν καμιά φορά στόν αυτό χρόνο και χώρο δυό λαοί, άπό τούς όποιους ό ένας νά βρίσκεται άκόμη, άπό άποψη πολιτιστικού επιπέδου, στην πρώτη χιλιετία π.Χ., ενώ ό άλλος λαός έτοιμάζεται νά ύποδεχθεί τόν είκοστό πρϊτο αΐώνα μ.Χ.! Αυτό τό χρονολογικό κενό, ή *χρονολογική διαφορά επιπέδου* («décalage chronologique» μέ αυτή τήν έννοια) κάνει τή συνεννόηση άνάμεσα στους δυό αυτούς λαούς άν όχι έντελώς άδύνατη, πάντως πολύ δύσκολη! Τό ίδιο μπορεί νά παρατηρηθεί και σέ δυό ή περισσότερες ομάδες ανθρώπων, πού ανήκουν στόν ίδιο λαό.

Τί σημαίνει τό φαινόμενο αυτό για τή δική μας κατάσταση; Όφείλομε νά δοΰμε τήν πραγματικότητα μέ έγρήγορση: νά άναγνωρίσουμε εΐλικρινά τήν *άπόσταση* (τό *χάσμα*) και νά όμολογήσουμε ταπεινά: τό ΠΣΕ, μέ τά συστήματα πληροφοριών πού διαθέτει, μέ τήν ευαισθητοποίηση πού τοΰ προκαλεί ή καθημερινή άντιμετώπιση τής κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας σέ παγκόσμια έκταση, μέ τις θεολογικές και έκκλησιολογικές προϋποθέσεις του και μέ τήν προσωπική στράτευση τών μελών τοΰ έπιτελείου του, κινεΐται σέ ένα επίπεδο, πού εΐναι έλάχιστα προσιτό στους περισσότερους ήγέτες τών Έκκλησιών. Εΐναι λοιπόν πολύ φυσικό, τό επίπεδο τοΰτο νά παραμένει για πολλούς παράδοξο, χωμένο μέσα στο ήμίφως, τριγυρισμένο άπό μυστήριο, ύποπτο! Καλοΰνται, παρ' όλα αυτά, οί Έκκλησίες νά συνεργαστοΰν και νά γεωργήσουν άπό κοινού ένα έδαφος, πού φαίνεται γεμάτο τριβόλους και παγίδες. Καλοΰνται, πολύ περισσότερο, νά κάμουν ένα εξαιρετικά αποφασιστικό βήμα: νά *τολμήσουν τή μετάβαση άπό τή θεραπευτική στην προληπτική* (ή *προφυλακτική*) *φιλανθρωπία*.

Ας διευκρινήσουμε τούς νέους αυτούς όρους πού εΐσηγούμαστε. Μέ τόν όρο *θεραπευτική φιλανθρωπία* έννοοΰμε όλα τά μέτρα πού λαμβάνονται στά πλαίσια τής μικροδιάστατης διακονίας, για τή θεραπεία τών θυμάτων και τών συνεπειών τοΰ κοινωνικού κακοΰ. Ό όρος *προληπτική φιλανθρωπία* δηλώνει, άντίθετα, όλα εκείνα τά άναγκαΐα μέτρα, πού πρέπει νά ληφθοΰν, ώστε νά μήν είμαστε πιá ύποχρεωμένοι νά θεωροΰμε τέτοια θύματα ως αυτονόητο και φυσιολογικό στοιχείο τής κοινωνίας μας. Πιστεύουμε μάλιστα ότι μπορούμε νά διατυπώσουμε στο σημείο αυτό τή θέση, πώς ή Έκκλησία, χωρίς νά παραμελήσει τή *θεραπευτική φιλανθρωπία*, *όφείλει νά δώσει σήμερα άπόλυτη προτεραιότητα στην προληπτική φιλανθρωπία*.

58. Στο έργο του *Bilan de l'Histoire, Paris 1946, σελ. 275*: «Elle entraînait entre populations voisines une sorte de décalage chronologique. Des hommes du deuxième

millenaire avant Jésus-Christ coexistaient avec des hommes du douzième siècle de notre ère». Πρβλ. *PARADEROS ALEX., METAKENOSIS, ό.π., σελ. 37*, όπου αναλύεται τό όλο πρόβλημα.

Είναι όμως οι Έκκλησίες μας αρκετά προετοιμασμένες, για να απο-
τολμήσουν με συνέπεια τοῦτο τὸ αποφασιστικὸ βήμα; Επιτρέψτε νὰ
σημειώσουμε ἐδῶ, ἐνδεικτικὰ μόνον, μερικὲς ἀπὸ τὶς μομφές, ποὺ διατυ-
πώνονται σήμερα κατὰ τῶν Έκκλησιῶν, γιὰ νὰ δοῦμε ἀκριβέστερα τὰ
πολυσύνθετα προβλήματα, μπροστὰ στὰ ὁποῖα καλοῦνται οἱ Έκκλησίες
νὰ λάβουν θέση.

Ἄς πάρουμε ὡς παράδειγμα τὴ στράτευση τοῦ ΠΣΕ στὸν ἀγῶνα
γιὰ ἀπελευθέρωση καὶ δικαιοσύνη στὸν *Τρίτο Κόσμο*. Στὴ στράτευση
αὕτη μερικοὶ δὲν βλέπουν τίποτε ἄλλο, ἀπὸ συστράτευση στὴν παγκό-
σμια ἐπανάσταση, ποὺ θέλει νὰ ἀνατρέψει τὰ πάντα! Στὸ μεταξὺ ἰσχυρί-
ζονται ἄλλοι, πὼς ὁ λεγόμενος Τρίτος Κόσμος δὲν ὑπάρχει στὴν πραγ-
ματικότητα, ὅτι εἶναι ἓνα πλασματικὸ ἐπινόημα, μιὰ φαντασίωση (Fik-
tion). Ὁ Τρίτος κόσμος, λέγουν, εἶναι ἀπλῶς ἓνα εὔρημα, ἓνα τέχνα-
σμα ἀριστεριζόντων θεολόγων καὶ Μαρξιστῶν, ποὺ ἤθελαν νὰ καλύ-
ψουν ἓνα συγκεκριμένο κενό: στὴ διαδρομὴ τοῦ 20οῦ αἰῶνα ὑποχώρη-
σαν οἱ διαρκεῖς ἀντιθέσεις, μὲ τὶς ὁποῖες συγκροτοῦσαν τὴν ἐπιχειρη-
ματολογία τους τόσο οἱ θεολόγοι καὶ οἱ Έκκλησίες (οὐρανὸς-κόλαση,
Θεὸς-διάβολος, ἀγαθὸ-κακὸ), ὅσο καὶ οἱ Μαρξιστὲς (προλεταριάτο - μὴ
προλεταριάτο). Ταυτόχρονα ἀναπτύχθηκε τὸ κοινωνικὸ Κράτος μὲ τὴν
καθόλου κοινωνικὴ πολιτικὴ του, ποὺ ἦταν φυσικὸ νὰ περιορίσει ση-
μαντικὰ τὸ χῶρο φιλανθρωπικῆς δράσης τῆς Έκκλησίας. Ὡς ὑποκατά-
στατο, λοιπὸν, σ' αὐτὸ τὸ κενό, ἀνακαλύφθηκε ἡ καινούρια ἀντίθεση:
«πλούσιες» - «φτωχὲς» χῶρες, μιὰ διχοτομία ἐντελῶς αὐθαίρετη. Κι αὐ-
τὸ ἐπειδὴ τόσο στὸν Τρίτο, ὅσο καὶ στὸν ὑπόλοιπο κόσμον ὑπάρχουν
καὶ ἀναπτυγμένες καὶ ὑπανάπτυκτες χῶρες ἢ περιοχές. Ἡ ἀπόσταση, ἡ
διαφορὰ, δὲν εἶναι τόσο μεγάλη, ὅσο συνήθως ἐμφανίζεται. Ἡ ἔνταση
Βορρᾶ-Νότου εἶναι τεχνητὴ, ἀβάσιμη, ἀδικαιολόγητη. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ
ἀγνοήθηκε δῆθεν καὶ ἀπὸ τὴν παπικὴ Έγκύκλιο «*Populorum progretio*»,
ποὺ ἐγινε, κατὰ τοὺς κατήγορους, πρόξενος μεγάλων δεινῶν!

Ξέρομε βέβαια πόσο αὐθαίρετοι εἶναι τέτοιοι ἰσχυρισμοί. Ξέρομε,
πολὺ περισσότερο, πὼς ἂν, σὲ σχέση μὲ τὰ παραπάνω, ὑπάρχει πραγμα-
τικὰ μιὰ φαντασίωση, αὕτη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ φαντασίω-
ση, πὼς ὁ Τρίτος Κόσμος ἀποτελεῖ μιὰ φαντασίωση! Αὐτὸ βέβαια δὲν
σημαίνει πὼς ἐπιτρέπεται νὰ παραβλέπουμε καὶ τὸν «Τρίτο Κόσμον»,
ποὺ βρίσκεται μέσα μας ἢ γύρω ἀπὸ μᾶς.

Διαδίδεται ἀκόμη ὁ ἰσχυρισμὸς, πὼς οἱ Έκκλησίες διασπείρουν τὴν
οὐτοπικὴ δῆθεν ἀντίληψη, πὼς ἡ τεράστια ἀπόσταση ἀνάμεσα στὶς
φτωχὲς καὶ στὶς πλούσιες χῶρες ὀφείλεται σὲ συγκεκριμένες δομὲς
ἀδικίας καὶ ἐκμετάλλευσης καὶ πὼς ἀρκεῖ ἡ κατάργηση τῶν δομῶν αὐ-
τῶν γιὰ νὰ γεφυρωθεῖ ἡ μεγάλη ἀπόσταση. Ἡ ἄποψη αὕτη, ποὺ εἶναι,

λέγουν, ἐντελῶς μὴ ρεαλιστικὴ, ἔχει μόνον ἓνα ἀποτέλεσμα: νὰ δυσχε-
ραίνει τὴν ἀνάπτυξη τῶν φτωχῶν λαῶν. Κι αὐτὸ ἐπειδὴ ἐξεγείρει τοὺς
λαοὺς, προκαλεῖ μίσος ἀδελφοῦ πρὸς ἀδελφόν, ἐπιθετικότητα, ἐκδικητι-
κότητα, τάραχον τῶν παθῶν. Στὸν Τρίτον Κόσμον, λέγουν, «πλούσιος»
θεωρεῖται, κατ' ἐξοχήν, ἐκεῖνος, ποὺ μὲ τὴν ἐπιμέλειά του, κατάφερε νὰ
χτίσει ἓνα πέτρινο σπίτι στὴ θέση τῆς ἀχυροκαλύβας του. Αὐτὸς λοι-
πὸν γίνεται ἀντικείμενον τοῦ φθόνου, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ ἄγνωστος
«πλούσιος» τοῦ Βορρᾶ ἢ ὁ ἴδιος ὁ ἄγνωστος Βορρᾶς, ὁ «πλούσιος»! Ὁ
ἐρεθισμὸς αὐτὸς τῶν λαῶν συνεπάγεται, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ κατήγο-
ροι, αὐξηση τῆς ἐντάσεως, τῆς ἀνησυχίας, τοῦ αἰσθήματος ἀνασφά-
λειας· ἔτσι ἐξαναγκάζονται οἱ λαοὶ τοῦ Τρίτου Κόσμου νὰ ἐξοπλίζονται
ἐντελῶς δυσανάλογα πρὸς τὶς πραγματικὲς ἀνάγκες καὶ πρὸς τὶς οἰκο-
νομικὲς τους δυνατότητες, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι αὖριο περισσότερο
φτωχοὶ ἀπὸ σήμερα!

Μιὰ τελευταία μομφή, ποὺ ἐπιθυμοῦμε νὰ προσθέσουμε ἐδῶ, ἐνδει-
κτικὰ πάντοτε, εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθη: οἱ Έκκλησίες υἱοθέτησαν δῆθεν
τὴν ἐκκοσμικευμένη ἱεραποστολικὴ ἰδέα, ποὺ καλλιεργήθηκε στὶς ΗΠΑ
γύρω στὸ 1950 καὶ ποὺ δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἓνα «μῖγμα ὕλισμου
καὶ στρατοκρατικῆς στρατηγικῆς». Ἡ ἰδέα ἐκείνη εἶχε ὡς ἀφετηρία τὴν
πεποίθηση, πὼς ἡ ἐνοχὴ καὶ ἡ εὐθύνη γιὰ τὴ φτώχεια τοῦ Τρίτου Κό-
σμου βρίσκεται σὲ ὀρισμένες δομὲς κυριαρχίας, οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς
καὶ ἀνισοτήτων, ποὺ ἔχουν τὰ κέντρα ἐλέγχου τους στὶς βιομηχανικὲς
χῶρες τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Υἱοθετώντας καὶ διασπείροντας λοιπὸν τὴν
ἄποψη αὕτη κατάφεραν οἱ Έκκλησίες νὰ ἐπιδεινώσουν ἀκόμη περισσό-
τερο τὸ αἶσθημα ἐνοχῆς (ποὺ προϋπῆρχε ἤδη ἐξαιτίας τῆς ἀποικιοκρα-
τίας) πολλῶν ἀνθρώπων στὴ Δύση καὶ μάλιστα τῶν νέων. Ἀποτέλε-
σμα: μίσος πρὸς τὴ δική τους Πολιτεία, πρὸς τὸ δικὸ τους κοινωνικὸ
σύστημα, περιβολὴ τῆς βίας μὲ τὸ δοξολογικὸ ἐνδύμα τοῦ μυστικισμοῦ,
ἀναρχισμὸς, τρομοκρατία! Προσθέτουν μάλιστα, ὅτι παρατηρεῖται κιό-
λας μιὰ κόπωση στὴ Δύση σὲ σχέση μὲ ἀναπτυξιακὲς πρωτοβουλίες,
πὼς ὁ λαὸς ἀρχίζει νὰ δυσανασχετεῖ καὶ νὰ διερωτᾶται, *ἂν εἶναι δίκαιο
νὰ ἀγαπᾷ ἐκεῖνον ποὺ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ μένα περισσότερο παρὰ τὸν
πλησίον μου!* Ἡ Δύση φαίνεται νὰ ὑποβλήθηκε σὲ μιὰ *δυσβάστακτη ἁ-
σκηση χάριν τῆς ἀναπτύξεως ξένων χωρῶν!*⁵⁹

Αὐτὲς καὶ ἄλλες παρόμοιες κατηγορίες εἶναι φυσικὸ νὰ προκαλοῦν
μεγάλῃ σύγχυση. Τὸ ΠΣΕ εἶναι ἀσφαλῶς σὲ θέση νὰ ἀντιπαραθέτει

59. Βλ. τὶς παραπάνω καὶ ἄλλες παρόμοιες κατηγορίες στὴ μελέτη τοῦ
SCHOECK HELMUT, *Entwicklungshilfe, Politische Humanität*. München-Wien
1972, σελ. 82 ἐξ.

αποτελεσματικά τις δικές του θέσεις, τὰ δικά του κριτήρια⁶⁰. Πώς είναι όμως δυνατόν νὰ περιμένει κανείς ἀπὸ τὴν ἡγεσία τῶν Ἐκκλησιῶν καί, πολὺ περισσότερο, κι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πιστὸ λαὸ μιὰ θεώρηση τῶν πολὺπλοκῶν αὐτῶν ζητημάτων, ἱκανὴ νὰ ἐπιτρέψει συνειδητὴ ἐνεργοποίηση καὶ πραγματικὴ συμμετοχικὴ συμβολὴ στὴν ἀντιμετώπισή τους; Ὑπάρχει μιὰ ρεαλιστικὴ προοπτικὴ νὰ φωτιστεῖ καὶ ἐλεύθερο ἀπὸ ὑποψίες, νὰ γίνῃ προσιτὸ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία καὶ κατανοητὸ στὸ λαό, τὸ ἐπίπεδο, στὸ ὁποῖο κινεῖται τὸ ΠΣΕ;

60. Ἡ Ε' Γεν. Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ καθόρισε ὡς μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς ὑποχρεώσεις καὶ προτεραιότητες τῶν Ἐκκλησιῶν τὴ στράτευσή τους στὸ πλευρὸ τῶν φτωχῶν (ἀτόμων, ὁμάδων-κοινωνικῶν τάξεων, λαῶν καὶ περιοχῶν τῆς γῆς). Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ δραστηριοποιεῖται, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ CICARWS, ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ ΠΣΕ γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν Ἐκκλησιῶν στὴν ἀνάπτυξη (*Commission on the Churches' Participation in Development, CCPD*). Οἱ θεολογικὲς γραμμὲς καὶ οἱ ἐκτιμήσεις τῆς σύγχρονης πραγματικότητας, συνήθως διαμετρικὰ ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παραπάνω κατηγορίες, συνοψίζονται στὴ μελέτη: *Towards a Church of the Poor. The Work of an Ecumenical Group on the Church and the Poor. WCC, Genf 1979*, πού ἔχει ἐκδόσει ὁ προϊστάμενος τῆς CCPD JULIO DE SANTA ANA. Στὸ ἔργο αὐτὸ διατυπώνονται 7 συγκεκριμένες προτάσεις πρὸς τὶς Ἐκκλησίες:

1. Οἱ Ἐκκλησίες ὀφείλουν νὰ στρατευθοῦν στὸ πλευρὸ τῶν φτωχῶν καὶ ν' ἀγωνιστοῦν μαζί τους γιὰ περισσότερη δικαιοσύνη, προσανατολίζοντας τὶς ἐνέργειές τους μὲ πυξίδα τὸ ἐρώτημα: τί ὠφελεῖ τοὺς φτωχοὺς;
2. Ἡ Βίβλος νὰ διαβάζεται μὲ τοὺς φτωχοὺς καὶ ὄχι γιὰ τοὺς φτωχοὺς.
3. Οἱ Ἐκκλησίες ὀφείλουν νὰ ἀναζητοῦν τὶς ὁμάδες τῶν φτωχῶν, πού ἀναπτύσσονται τὴ δική τους θεολογία τοῦ περιγυροῦ (*Kontextbezogene Theologie*, βλ. σημ. 67), νὰ ἐνθαρρύνουν αὐτὴ τὴ θεολογία καὶ νὰ διδάσκονται ἀπὸ αὐτήν.
4. Οἱ Ἐκκλησίες ὀφείλουν νὰ ἀναλύουν τὸν ἀγῶνα τῶν φτωχῶν καὶ νὰ ἐκπαιδεύουν ἀνθρώπους, πού εἶναι ἐμπειροὶ σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα καὶ εἶναι σὲ θέση νὰ τὸν κάνουν.
5. Οἱ Ἐκκλησίες ὀφείλουν νὰ συμπράττουν μὲ τὰ ἀπελευθερωτικὰ κινήματα, πού ἀγωνίζονται γιὰ τὰ δικαιώματα τῶν φτωχῶν.
6. Οἱ Ἐκκλησίες ὀφείλουν νὰ ἀντικαταστήσουν τὴν ἀπαρχαιωμένη Παιδαγωγική τους μὲ προγράμματα δράσης καὶ ἀνάλυσης.
7. Οἱ Ἐκκλησίες ὀφείλουν νὰ μεταρρυθμίσουν τὶς δομὲς τους ἔτσι, ὥστε νὰ μὴν παρεμποδίζουν, ἀλλ' ἀντίθετα νὰ προάγουν τὸν ἀγῶνα τῶν φτωχῶν.

(Κριτικὴ ἀνάλυση τοῦ παραπάνω βιβλίου δημοσίευσε ὁ G. GROHS, *Kirche der Armen, Ökumenische Rundschau*, 29. Jg., Heft 3 (1980) 392-395.

Στὰ πλαίσια τῶν σκέψεων αὐτῶν ἡ παγκόσμια Διάσκεψη, πού ὀργάνωσε ἡ CCPD στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης (Μάρτιος 1980) ἐπεξεργάστηκε τὰ σχέδια γιὰ τὴ συγκρότηση ἑνὸς δικτύου συνεργασίας σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Βλ. τὰ Πρακτικὰ τῆς Διασκέψεως στὴν ἔκδοση τοῦ ΠΣΕ: *Building a Fellowship of Commitment. Report of the CCPD Network Meeting, Crete, 1980* (ed. by WOLFGANG SCHMIDT), Geneva 1980.

Αὐτὸ δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ εἶναι ὑπόθεση καὶ εὐθύνη μόνο τοῦ ΠΣΕ. Εἶναι συγχρόνως καὶ κυρίως ὑπόθεση καὶ εὐθύνη τῶν ἰδίων τῶν Ἐκκλησιῶν-Μελῶν. Εἶναι ἄραγε πρόθυμοι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πνευματικούς μας πατέρες νὰ ἐπανεξετάσουν μερικὰ ἀπὸ τὰ αὐτονόητά τους, μερικὲς συνήθειές τους, νὰ ξεπεράσουν κάποιον ἐπαρχιωτισμὸ, ὅπου διατηρεῖται ἀκόμη, νὰ συλλάβουν στὸ σύνολό της τὴ σύγχρονη εἰκόνα τῆς ἀνθρωπότητας καὶ νὰ κατανοήσουν τὴν πραγματικὴ της κατάσταση; Τὸ ἐρώτημα ἀπευθύνεται φυσικὰ καὶ πρὸς τὶς Θεολογικὲς Σχολές μας καὶ τὰ σχολεῖα ἱερατικῆς παιδείας.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικὰ σὲ μᾶς τοὺς Ὁρθόδοξους, νομίζουμε πὼς εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἐπείγουσα μιὰ ριζικὴ ἀναθεώρηση τῆς οἰκουμενικῆς συμπεριφορᾶς μας. Ἐκκλησιολογικοί, ἱστορικοί, ψυχολογικοί, κοινωνιολογικοί καὶ διοικητικοί παράγοντες συντελοῦν ἀκόμη καὶ σήμερα, ὅστερ' ἀπὸ συμμετοχὴ 20-30 χρόνων στὸ ΠΣΕ, στὸ νὰ μὴν ἔχει διασπᾶσει ἀκόμη στὸ χῶρο τῆς Ὁρθοδοξίας τὸ οἰκουμενικὸ γεγονός τὸν κλοιὸ τῶν Συνόδων (;) καὶ τῶν εἰδικῶν, γιὰ νὰ πλησιάσει τὸν κλῆρο, τοὺς λαϊκοὺς θεολόγους, τοὺς ἀνθρώπους πού διαμορφώνουν τὴν κοινὴ γνώμη, ὥστε νὰ φτάσει κάποτε καὶ στὸ λαό. Ἀκόμη καὶ ἐπίσημη συμμετοχὴ σὲ οἰκουμενικὲς δραστηριότητες, ἐντολὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀντιμετωπίζεται συχνὰ μὲ καχυποψία, ἐνῶ ὁποιος ἐργάζεται συνειδητὰ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητας τοῦ χριστιανικοῦ σώματος κινδυνεύει μόνιμα νὰ κατηγορηθεῖ γιὰ μειωμένη πιστότητα πρὸς τὴν παράδοσή του. Ὑπάρχει λοιπὸν καὶ ἐδῶ ὁξὺ πρόβλημα τοῦ «*Décalage chronologique*»!

Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς σημαίνουν γιὰ τὸ θέμα μας ὅτι:

— Ἄν ἡ Ὁρθόδοξία δὲν ἐπιθυμεῖ πιά νὰ ἀποθέτῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν εὐθύνη της στὰ ἀποφασιστικὰ καὶ ἐκτελεστικὰ ὄργανα τοῦ ΠΣΕ καὶ νὰ γίνῃται συνυπεύθυνη γιὰ ἐνέργειες, πού δὲν ἔχει μελετήσῃ διεξοδικά, ὀφείλει νὰ ἀναζητήσῃ τρόπους γιὰ τὴ γεφύρωση τοῦ πρώτου «*Décalage chronologique*» (Οἰκουμένη - ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία), καὶ

— Ἄν πρέπει νὰ εὐαισθητοποιηθεῖ καὶ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας μὲ στόχο τὴν ἀποτελεσματικὴ συνέργεια σὲ μιὰ παγχριστιανικὴ μακροδιάστατη διακονία πρὸς ἀπελευθέρωση τῶν λαῶν, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη, εἶναι ἐπίσης ἀναγκαῖα ἡ ταυτόχρονη γεφύρωση καὶ τοῦ δευτέρου «*Décalage chronologique*» (Οἰκουμένη - πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας / κοινὴ γνώμη)⁶¹.

61. Μιὰ τέτοια μακροδιάστατη εὐαισθητοποίηση προϋποθέτει βέβαια ριζικὴ ἀναθεώρηση τῆς καθιερωμένης νοοτροπίας καὶ τῶν δομῶν στίς σχέσεις ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας καὶ πληρώματος, πρὶν ἀπ' ὅλα στὸ χῶρο τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ εἶχα-

Διακονία και ανακαίνιση του χριστιανικού βίου

Όσο καιρό το ΠΣΕ παραμένει Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν-Μελῶν

με υπογραμμίζει παλαιότερα, μιλώντας για τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, νὰ προετοιμασθεῖ ἔγκαιρα καὶ σωστά ὁ ὀρθόδοξος λαὸς κατὰ τὴ φάση προπαρασκευῆς τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, μὲ βασικὸ στόχο τὴν τόνωση τῆς συνοδικῆς, δηλαδὴ τῆς συμμετοχικῆς συνειδήσεως τοῦ πληρώματος (Διάσκεψη στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης, Ἰανουάριος 1971, μὲ θέμα «Ἡ Σύνοδος καὶ τὸ πλῆρωμα τῆς Ἐκκλησίας». Βλπ. ἀνταπόκριση στὴν «EPISKEPSIS», 23 (1971): *La formation du peuple Chrétien pour le futur Grand Concile de l'Eglise Orthodoxe*. Πρβλ. ΠΑΠΑΔΕΡΟΥ ΑΛΕΞ., Ἡ Σύνοδος σὲ σχέση μὲ τὸ πλῆρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν κόσμος, Χανιά 1978, σελ. 20 ἐξ. Σχετικὲς μὲ τὸ πρόβλημα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ, εἶναι οἱ πρόσφατες διαπιστώσεις καὶ παρανέσεις τοῦ Μητροπολίτου Μύρων ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ (Τὰ ρεαλιστικὰ ὀρθόδοξα πλαίσια τοῦ διαλόγου, δ.π., σελ. 342 ἐξ.), ποὺ ἔγιναν μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἀρχόμενου θεολογικοῦ Διαλόγου Ὁρθοδοξίας - Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ ποὺ ἔχουν, νομίζουμε, γενικότερη ἐκκλησιαστικὴ, ἀλλὰ καὶ κοινωνιολογικὴ βαρὺτητα (ὁ ἴδιος ὁ Μητροπολίτης τὶς ἀποκαλεῖ «πιστικὰς κοινωνιολογικὰς προϋποθέσεις τοῦ Διαλόγου»): «Ἐδῶ τὸν πρῶτον λόγον ἔχει, ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, ὁ Λαὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Λαὸς τοῦ Θεοῦ τάσσεται ὑπὲρ τῆς καταλλαγῆς, τῆς συναδελφώσεως, τῆς ἐνότητος ὄλων τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων ἐν μέσῳ ἑνὸς κόσμου διηρημένου, ἐκκοσμικευομένου, συγκλονιζομένου ἀπὸ τὰς ἐναντίας δυνάμεις τῆς ἀρνήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι αὐτὸς ὁ Λαὸς, ὁ ὁποῖος νυχθημερὸν δέεται τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως. Πρέπει νὰ ἐνημερωθῇ —καὶ τοῦτο ἰσχύει δι' ἀμφοτέρους τὰς πλευράς. Πρέπει δὲ νὰ ἐνημερωθῇ οὐχὶ ἐλλιπῶς. Καὶ πρέπει νὰ μὴ ὀδηγῆται εἰς ἐσφαλμένους εἰκόνας τοῦ ἐπιχειρουμένου ἔργου. Τοῦτο ἀποτελεῖ ὀριστικὴν προϋπόθεσιν τοῦ Διαλόγου... Κάποτε ἐπεβάλλοντο λύσεις ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἀπωθοῦντο ἀπὸ τὰς μάζας. Ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει μακρὰν πείραν τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Σήμερον αἱ κινήσεις ἀποτελοῦν ἀπαίτησιν τῶν μαζῶν καὶ ἐπιβάλλονται ἐκ τῶν κάτω. Κώφευσις εἰς ταύτας δὲν νοεῖται. Δι' αὐτὸ καὶ θεωρεῖται ὡς πιστικαὶ αἱ κοινωνιολογικαὶ προϋποθέσεις τοῦ συγχρόνου Διαλόγου τῶν Ἐκκλησιῶν». Πόσο πιστοὶ στὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησιολογίαν, ἀλλὰ καὶ πόσο λησμονημένοι πολλὰς φορές στὴν πράξιν τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν εἶναι ἀλήθεια οἱ λόγοι αὐτοί! «Τὸν πρῶτον λόγον ἔχει ὁ Λαὸς τοῦ Θεοῦ!! Ἀλλὰ καὶ πόσο ἀνταποκρίνονται οἱ παραπάνω διαπιστώσεις στὸ παγκόσμιο αἶτημα τῆς σύγχρονης πραγματικότητος, ποὺ βρίσκει σήμερον ἰδιαίτερη προσοχὴ καὶ στοὺς οἰκουμενικοὺς κύκλους!

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ ΠΣΕ καλλιεργεῖ ἔντονα τὴν ἰδέαν, πὼς οἱ Ἐκκλησίες εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐργασθοῦν ἐντατικά, σὲ ὅλο τὸν κόσμον, ὥστε νὰ διαμορφωθεῖ μιὰ δίκαιη, συμμετοχικὴ καὶ βιώσιμη κοινωνία (*gerechte, partizipatorische und lebensfähige/ verantwortbare-verantwortliche Gesellschaft*).

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1979 ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ΠΣΕ συζήτησε στὴν Jamaika τὴν Ἐκθεση εἰδικῆς Συμβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ποὺ εἶχε συγκροτήσει, μὲ ἐντολὴ νὰ μελετήσῃ τὸ πρόβλημα τοῦτο καὶ νὰ προτείνει συγκεκριμένους στόχους, μεθόδους κλπ. (Βλπ. τὸ κείμενον τῆς Ἐκθέσεως στὴν *epd-Dokumentation Nr. 7, Frankfurt 1979, 35-54*). Ἡ ἀνάλυση τῆς σύγχρονης κοινωνικῆς πραγματικότητος σὲ παγκόσμια κλίμακα, λέγεται στὴν Ἐκθεση, δείχνει πὼς ὁλόένα καὶ περισσότερες κοινωνίες δεινοπαθοῦν κάτω ἀπὸ δομὲς ἀδικίας, ἔλλειψη συμμετοχῆς στὶς ἀποφάσεις καὶ διεύρυνση τοῦ

καὶ ἐνεργεῖ μὲ δική τους ἐντολὴ καὶ ἐξουσιοδότηση, θὰ ὀδηγεῖ τὸ (ψευτο-) δίλημμα ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω σὲ διαρκῶς ἐπιδεινούμενες κρίσεις, ἂν ἡ γεφύρωση τοῦ «*Décalage chronologique*» δὲν φτάσῃ ὥς τὸ

κύκλου ἀνευθυνότητας πολλῶν μελῶν τους. Ταυτόχρονα δμως αὐξάνονται καὶ οἱ ὁμάδες τῶν ἀνθρώπων, ποὺ συνειδητοποιοῦν τὴν ἐπικίνδυνον αὐτὴ πραγματικότητα καὶ ἀρχίζουν νὰ διεκδικοῦν μαχητικά τὸ δικαίωμά τους γιὰ ἀξιοπρέπεια, αὐτοπροσδιορισμὸ καὶ διάσωση τῆς ταυτότητάς τους (στὸ χῶρον τόσο τοῦ ἀτομικοῦ, ὅσο καὶ τοῦ συλλογικοῦ ἔθνικο-πολιτιστικοῦ βίου). «Κινήματα βάσης δημιουργοῦν μιὰ πρόκληση πρὸς τὶς δομὲς ἐξουσίας, ποὺ κατακυριεύουν τοὺς λαοὺς καὶ ἐλέγχουν τόσο τὴν οἰκονομικὴ, πολιτικὴ καὶ τεχνολογικὴ ἐξέλιξη, ὅσο καὶ τὶς ἀντίστοιχες ἀποφάσεις» (δ.π., σελ. 37). Κατὰ τὴν κρίσιμη λοιπὸν αὐτὴ φάση τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπινου Γένους, οἱ Ἐκκλησίες δὲν ἔχουν, κατὰ τὴν Ἐκθεση, τὸ δικαίωμα, νὰ ἀπομονώνονται σὲ μιὰ στάση οὐδέτερου παρατηρητῆ, μάλιστα ὅταν γίνεται πιά φανερό, πὼς τὸ αἶτημα συμμετοχῆς στὴ λήψη ἀποφάσεων (*Participation/ Mitbestimmung*) εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ἀγῶνα γιὰ δικαιοσύνη καὶ ὅτι μόνο ἀπὸ τὴν εὐδωξη τοῦ ἀγῶνα αὐτοῦ μπορεῖ νὰ προέλθῃ μιὰ βιώσιμη, ἀντάξια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὑπεύθυνη κοινωνία. Γι' αὐτὸ καὶ ὡς σκοπὸς τοῦ παραπάνω προγράμματος τοῦ ΠΣΕ ὀρίζεται ἡ «συμβολὴ στὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴ τῶν χριστιανῶν στὴ διαδικασία τῆς ἱστορικῆς ἀλλαγῆς τῆς κοινωνίας, ποὺ θὰ φέρῃ στὸν ἄνθρωπον περισσότερη δικαιοσύνη, περισσότερη ἀξιοπρέπεια καὶ μεγαλύτερες δυνατότητες ὁλοκλήρωσής του» (δ.π., σελ. 38).

Φυσικά, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φανταστῇ κανεὶς τὶς ἀντιδράσεις ποὺ θὰ προκαλοῦσε καὶ ποὺ προκάλεσε πράγματι καὶ προκαλεῖ τὸ πρόγραμμα τοῦτο. Ἡ πολιτικὴ-ἰδεολογικὴ φόρτιση τοῦ ὅρου «ἀλλαγὴ» (μάλιστα ὅταν παρουσιάζεται ἀποξενωμένη ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἔννοια τοῦ «ἀνακαινισμοῦ» καὶ τῆς «μεταμορφώσεως», ὅπως παρατηρεῖται δυστυχῶς συχνά), παρακινεῖ ἢ διευκολύνει πολλοὺς νὰ θέτουν ἀμέσως τὸ πρόβλημα τοῦ «*συστήματος*». Ἔτσι, εὐνοεῖται ἡ γένεση ἀνησυχιῶν ἀκόμη καὶ σὲ δημοκρατικὲς κοινωνίες, στὰ συντάγματα τῶν ὁποίων κατοχυρώνεται ὁ «λαὸς» ὡς πηγὴ κάθε ἐξουσίας. Τὶς ἀνησυχίες αὐτὲς δὲν παραβλέπουν βέβαια οἱ ἐνθερμοὶ ὑπέρμαχοι τοῦ προγράμματος, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους βρίσκονται ἀκόμη σὲ ἀμηχανία, ὅταν πρόκειται νὰ προσδιορίσουν συγκεκριμένα μέτρα συμμετοχῆς καὶ δομὲς, ποὺ πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν κατὰ προτεραιότητα στὴ διαδικασία τῆς ἀλλαγῆς, ἢ ἀντιμετωπίζουν ζωηρὰς ἀντιδράσεις, ὅταν προτείνουν τέτοια συγκεκριμένα μέτρα. Παρ' ὅλ' αὐτὰ, τὸ παραπάνω πρόγραμμα τοῦ ΠΣΕ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπασχολήσῃ σοβαρὰ ὄλους μας τούτῃ τὴν ὥρα, πού, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν παγκόσμια ἱστορία εἰσέρχεται ὁ ἄνθρωπος στὴν τολμηρὴ περιπέτεια, νὰ διαμορφώσῃ αὐτόνομα, χωρὶς ἐπίκληση τῆς θείας συναγωγῆς καὶ χωρὶς «ἔξωθεν» ἢ «ἄνωθεν» ἠθικοὺς προσδιορισμοὺς, τὴ ζωὴ καὶ τὸ μέλλον του. Ἡ πραγματικότητα αὐτὴ δὲν ἀφήνει πιά πολλὰ περιθώρια στὴν «ἀφ' ὕψους» αὐθεντικὴ ὑπαγόρευση ἀξιών καὶ κανόνων ζωῆς. Μόνον ὁ τίμιος καὶ ὑπεύθυνος διάλογος, δηλαδὴ ἡ ἐκ τῶν προτέρων ἀναγνώριση σὲ ὄλους τοῦ δικαίωματος συμμετοχῆς στὴ διαδικασία τῶν ἐπιλογῶν καὶ ἡ παιδευτικὴ ἰκάνωση τοῦ λαοῦ γιὰ μιὰ τέτοια συμμετοχὴ, μποροῦν σήμερον νὰ προστατεύσουν τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν ἀπώθησίν της στὸ περιθώριον τῆς ἱστορίας. Βλπ. σχετικὰ τὸ ἄρθρον τοῦ ZILLESSEN H., *Participation - Die unbekannte Größe im neuen Programm der ökumenischen Sozialethik, Ökumenische Rundschau, 29. Jg., Heft 3 (Juli 1980), 302-316*, ὅπου καὶ νεώτερη βιβλιογραφία.

ἐπίπεδο τῆς Ἑνορίας. Καὶ μόνο γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ θεωρεῖται δικαιολογημένος ὁ συσχετισμὸς τῆς διακονίας μὲ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ χριστιανικοῦ βίου. Φυσικὰ ὁ συσχετισμὸς αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνεται ἀπὸ τὸ γεγονός, πὼς ἡ ἀνακαίνιση τοῦ χριστιανικοῦ βίου ἀπαιτεῖ μακρόχρονη προσπάθεια καὶ ἐπομένως δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ συστήσῃ σὲ ὅσους χρειάζονται ἄμεση συμπαράσταση, νὰ ἔχουν ὥς τότε ὑπομονή, ἀφοῦ ἡ μόνη ἴσως προσευχὴ πού εἶναι ἀκόμη σὲ θέση νὰ διατυπώσουν, εἶναι: *Θεέ μου, δώσε μας ὑπομονή, ἀλλὰ ἀμέσως!*

Ἡ CICARWS παραπέμπει στὸ κείμενο, πού συντάχθηκε ἐδῶ, στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1978, ἀπὸ τὰ μέλη Σεμιναρίου, πού εἶχαμε ὀργανώσει μαζὶ μὲ τὸ ΠΣΕ πρὸς μελέτη τοῦ θέματος «Ἡ Λατρεία τῆς Ἑνορίας». Ὑπογραμμίζει μάλιστα τὸ σημεῖο ἐκεῖνο, πού ἀναφέρει ὅτι «ἡ λειτουργικὴ ἀνακαίνιση προϋποθέτει ἐπανεύρεση τῆς ἐνότητος τῆς θείας λατρείας μὲ τὴν καθημερινὴ λειτουργία τῶν πιστῶν, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐκφράζεται στὴ λατρεία καὶ νὰ εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς λατρείας. Μιὰ ἀληθινὰ εὐχαριστιακὴ κοινότητα θὰ προσφέρει, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου της, τὴ ζωὴ της γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου»⁶², θὰ τελεσιουργεῖ δηλαδὴ μιὰ «λειτουργία μετὰ τὴ Λειτουργία», ὅπως τονίζουμε συχνὰ ἐμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι⁶³, χωρὶς ἴσως νὰ ὑπολογίζουμε πάντα μὲ τὴν ἴδια σοβαρότητα καὶ τίς συνέπειες πού ἔχει μιὰ τέτοια θεολογικὴ διατύπωση. Ἄν μὲ τὸν ὅρο «λειτουργία» νοεῖται καὶ ἐδῶ ὅ,τι ἀναφέραμε στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας μας ὡς περιεχόμενο τοῦ ὁρου, θὰ μπορούσαμε νὰ προσυπογράψουμε ἀβίαστα τὴν παραπάνω διατύπωση. Ὁφείλομε, βέβαια, νὰ διερωτηθοῦμε εἰλικρινά: σὲ ποιὲς περιπτώσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, π.χ. στὸ χῶρο τῆς Ἑνορίας, προσφέρεται ὄχι βέβαια ἡ ζωὴ μας, ἀλλ' ἔστω μόνο ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ χρόνο μας καὶ ἀπὸ τίς δυνατότητές μας «γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου»; Μήπως, ἀντίθετα, δὲν ἔχομε συχνὰ τὴν αἴσθηση, πὼς οἱ συνηθισμένες μορφὲς καὶ δομὲς τῆς μικροδιάστατης, τῆς θεραπευτικῆς διακονίας, δὲν εἶναι πολλὲς φορές τίποτε ἄλλο, ἀπὸ ἓνα μέσο γιὰ τὴ συντήρηση ἑνὸς status quo, μιᾶς ἀπροβλημάτιστης συνήθειας, πού δὲν φαίνεται νὰ ὑποψιάζεται κὰν τίς πραγματικὲς εὐθύνες καὶ ὑποχρῶσεις μας αὐτὴ τὴν ὥρα; Μήπως μερικὰ φιlanθρωπικὰ καταστήματα (πού δὲν ἐξυπηρετοῦν πάντοτε πραγματικὲς ἀνάγκες!), δὲν εἶναι συχνὰ τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἡρεμιστικὰ τῆς χριστιανικῆς συνείδησης, ἓνα καμουφλάρισμα τῆς κοινωνικῆς μιζέριας, τὴν

62. Bericht eines Workshops über den Gottesdienst in der Gemeinde, Orthodoxe Akademie von Kreta, 8-15 April 1978, σελ. 7-8 (ἐκδ. ΠΣΕ).

63. BRIA JOHN, The liturgy after the Liturgy, International Review of Mission, LXVII., no 265 (1978) 86, 90.

ὁποία παραθεωροῦμε συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ. ἓνα «ἄλλοθι» γιὰ τὴν αὐξανόμενη ἀπάθειά μας; Θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάσει βέβαια κανεὶς σ' αὐτὸ τὸ συσχετισμὸ, ὡς ποιοὶ βαθμοὶ αὐτὸ τὸ ἄλλοθι τῆς συνήθειας ἐνισχύεται ἀκόμη περισσότερο σὲ κείνες τίς περιπτώσεις, πού κρατικὲς διατάξεις ὑψώνουν ἰδεολογικὰ ἢ διοικητικὰ ἐμπόδια στὴν ἐνδεχόμενη κοινωνικὴ περισυλλογὴ καὶ δραστηριοποίηση τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ διακονία μπορεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μας, νὰ συντελέσει στὴν ἀνακαίνιση τοῦ χριστιανικοῦ βίου,

— ἐφ' ὅσον οἱ μικροδιάστατες δραστηριότητες (ιδρύματα κλπ.) ἀναπτύσσονται ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς κοινότητος (Ἑνορίας, τοπικῆς Ἐκκλησίας) καὶ δὲν θεωροῦνται ὡς ὑπόθεση τοῦ Ἐπισκόπου μόνο ἢ ἐνὸς μικροῦ κύκλου λειτουργῶν (ὑπαλλήλων!) ἢ ἐθελοντῶν, καὶ — ἐφ' ὅσον μικρο- καὶ μακροδιάστατη διακονία δὲν διαχωρίζονται, ἀλλὰ θεωροῦνται καὶ ἀσκοῦνται παράλληλα ὡς μιὰ ἐνότητα.

Μόνο ἔτσι εἶναι δυνατόν νὰ ὀξυνθεῖ τὸ βλέμμα τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος, ὥστε νὰ ἀντιληφθοῦν καὶ τίς μακροδιάστατες διακονικὲς ὑποχρῶσεις τους. Ἔτσι θὰ ἀσκηθοῦν π.χ. νὰ διακρίνουν στὸν ἴδιο τὸ χῶρο τῆς καθημερινῆς ζωῆς τους καταστάσεις, πού ἀπαιτοῦν μακροδιάστατη διακονικὴ στράτευση (π.χ. δομὲς ἀδικίας στὰ πλαίσια τῆς Ἑνορίας). Ἔτσι θὰ μπορέσουν ἀκόμη νὰ ἀντιληφθοῦν γρήγορα, πόσο συχνὰ ἡ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία, προκειμένου νὰ διατηρήσῃ καὶ νὰ συντηρήσῃ τὰ φιlanθρωπικὰ τῆς ιδρύματα, βλέπει τὸν ἑαυτὸ της ἀναγκασμένο νὰ κάνει συμβιβασμοὺς καὶ ὑποχωρήσεις στίς σχέσεις της μὲ τὴ βιομηχανία ἢ τὸ Κράτος — μὲ τοὺς ἰσχυροὺς γενικά! — καὶ νὰ μὴν εἶναι, γιὰ τὸ λόγο αὐτό, σὲ θέση νὰ στρατευθεῖ ἀποφασιστικὰ σὲ μιὰ δυναμικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῶν ἀλλαγῶν ἐκείνων, ἡ ἔλλειψη τῶν ὁποίων ἔχει ἀκριβῶς ὡς ἀποτέλεσμα νὰ αὐξάνεται ἡ παραγωγὴ θυμάτων! Μόνο μὲ μιὰ τέτοια μακροδιάστατη θεώρηση τῆς πραγματικότητος θὰ εἶναι δυνατόν ἐπίσης νὰ προετοιμαστοῦν σιγὰ σιγὰ οἱ πιστοί, ὥστε νὰ ἀποφασίσουν ἴσως κάποτε, μαζὶ μὲ τοὺς πνευματικούς τους ἡγέτες, πὼς εἶναι προτιμότερο γιὰ τὴν Ἐκκλησία νὰ κλείσει, ἂν χρειαστεῖ, τὰ ιδρύματα καὶ τὰ φιλόπρωχα ταμεῖα της, παρὰ τὸ στόμα της!

Ἀλλὰ καὶ οἱ προτεραιότητες μόνο τότε μποροῦν νὰ τεθοῦν σωστά, ὅταν, ὅπως εἶπαμε, ὑπάρχει παράλληλη θεώρηση καὶ ἀσκήση τῆς μικροδιάστατης καὶ τῆς μακροδιάστατης διακονίας, τῆς θεραπευτικῆς καὶ τῆς προληπτικῆς φιlanθρωπίας. Γιατὶ μόνο κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς εὐθύνης μας γιὰ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα μποροῦμε λ.χ. νὰ κρίνουμε σωστά, ἂν πρέπει νὰ ζητήσουμε ἀπὸ τὴ CICARWS ἢ ἄλλες πηγὲς χρήματα, μέσα ἢ ὑπηρεσίες, πού χρειάζονται ἴσως περισσότερο καὶ πρέπει ἐπομένως νὰ διατεθοῦν σὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ κόσμου. Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα

θα σκεφτούμε τουλάχιστον, αν υποβάλαμε μια αίτηση για ενίσχυση από οίκουμενικες πηγές, αφού επιδιώξαμε προηγουμένως τη δραστηριοποίηση της τοπικής Έκκλησίας μας και εξαντλήσαμε πραγματικά τις τοπικές δυνατότητες. Γιατί μοιράζομαι τις οίκουμενικες πηγές σημαίνει βέβαια πριν απ' όλα μοιράζομαι τις οίκουμενικες ευθύνες!

Για να συμβάλει στην εκπλήρωση όλων αυτών των στόχων η CISCARWS θα έπρεπε ίσως να επανεξετάσει τις προτεραιότητές της και να προτάξει ειδικά μικροδιάστατα προγράμματα, που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν σε ένοραιο ή περιφερειακό επίπεδο ως πρότυπα και να οδηγούν το βλέμμα και την ακοή των ανθρώπων για την κοινή μακροδιάστατη ευθύνη μας απέναντι στην πανανθρώπινη κοινότητα.

Κοινωνική διακονία και δυτικοποίηση

Αν η κοινωνική διακονία της Έκκλησίας αποβλέπει στην ενεργοποίηση διαδικασιών για ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές, αν ασκηθεί δηλαδή η χριστιανική διακονία ως προληπτική φιλανθρωπία, γεννιέται το ερώτημα: Ποιόν τύπο, ποιο πρότυπο κοινωνίας έχουμε στο νου μας, ποια μορφή και ποια ποιότητα ζωής;

Υπογραμμίσαμε παραπάνω πως δεν διαθέτουμε ακόμη, ως χριστιανικές Έκκλησίες, μιάν αδιαμφισβήτητη κοινή βάση ζωής. Γνωρίζουμε πως ο Χριστιανισμός δεν υπόκυψε στον πειρασμό να επιδιώξει τη διαμόρφωση ενός ομοιόμορφου, ιεροκρατικού πολιτισμού. Αντίθετα μάλιστα: σεβάστηκε την ποικιλία της πολιτιστικής ζωής, την οποία προσπάθησε να διατηρήσει και να ενισχύσει με ποικίλους τρόπους. Η διαδικασία πολιτιστικής προσαρμογής του Χριστιανισμού τερματίζεται μόνον εκεί, όπου πρέπει να προστατευθούν θεμελιακές αρχές χριστιανικής ήθικης (όπως είναι π.χ. η μονογαμία).

Σήμερα, ωστόσο, βρίσκεται ολόκληρη η γη κάτω από τον μέγιστο πειρασμό ενός πολιτιστικού «κομφορμισμού», ενός «συγκρητισμού» χωρίς προηγούμενο σε καθολικότητα πλάτους και βάθους: η ανθρωπότητα φαίνεται να βαδίζει σταθερά προς τη λεγόμενη «μεγάλη κοινωνία» (Great Society), που θα επιφέρει με σιγουριά την πιο μεγάλη πολιτιστική πτώχευση που γνώρισε ποτέ ο πλανήτης μας!

Η πρώτη φάση αυτού του πολιτιστικού συγκρητισμού (Kultursynkretismus) των νεωτέρων χρόνων (προηγήθηκε ο πρώτος μεγάλος πολιτιστικός συγκρητισμός επί Μ. Αλεξάνδρου και των διαδόχων του) εγκαινιάζεται με την αποικιοκρατική εξάπλωση του δυτικού κόσμου, με την οποία συμπορεύτηκε, βήμα προς βήμα, και η Ίεραποστολική εξόρμηση των δυτικών Έκκλησιών. Με το δράμα ενός ολοκληρωτικού εξευρω-

παϊσμού (Europäisierung) του κόσμου (στην πραγματικότητα πρόκειται για δυτικοποίηση, Verabendländerung⁶⁴, Westernisation), ήθελαν οι φορείς αυτού του κινήματος να μεταφέρουν το δυτικό ήθος, το δυτικό τρόπο ζωής ως τα πέρατα της οίκουμενης: «Στ' αλήθεια ένας μεγάλος αιώνας, ως μέσο και σκοπός», όπως έγραφε ειρωνικά ο Herder γι' αυτή την εξάπλωση: «πόσο μακριά φτάνει κιόλας η λάμψη της! [της σοφίας!]. Σχεδόν ολόκληρη η γη αστράφτει από τη διαύγεια του Βολταίρου... Και δες εκεί τί βάλθηκε η ευγενής Γαλλία να επιτύχει με την άγρια Κορσική... να μεταμορφώσει τους ληστές σε ανθρώπους, όπως είμαστε εμείς, καλούς, δυνατούς, ευτυχισμένους ανθρώπους»⁶⁵.

Η Οίκουμενική Κίνηση βρίσκεται αντιμέτωπη σήμερα με αυτό τον επεκτατικό Μεσσιανισμό από δυο απόψεις: Από τη μία μεριά επανέρχεται το παλιό πρόβλημα των σχέσεων του χριστιανικού Ευαγγελίου προς τους διάφορους πολιτισμούς. Ιδιαίτερα στα πλαίσια της εργασίας της Επιτροπής «Πίστις και Τάξις» του ΠΣΕ και μάλιστα από την πρόσφατη Διάσκεψη της Επιτροπής αυτής στο Bangalore της Ινδίας (15-30 Αυγούστου 1978) και ύστερα, γίνεται ολοένα και πιο φανερό, ότι, κατά την αναζήτηση των δρών, κάτω από τους οποίους θα ήταν δυνατή η ένωση των Έκκλησιών, θα πρέπει να διευκρινισθεί το πρόβλημα της καθολικής, διαπολιτιστικής ισχύος των Συμβόλων της Αρχαίας Έκκλησίας, ή δυνατότητα δηλαδή γενικής αποδοχής τους, ανεξάρτητα από τους κατά τόπους πολιτισμούς. Αν θυμηθούμε δσα είπαμε παραπάνω σχετικά με τη σημασία των αποφάσεων των πρώτων Οίκουμενικών Συνόδων για μια σωστή κοινωνική στράτευση της Έκκλησίας, θα αντιληφθούμε καλύτερα, γιατί ενδιαφέρει άμεσα τη διακονική προβληματική ή αντίσταση που προβάλλεται σε πολλές περιοχές της γης στον επε-

64. Τον όρο «Verabendländerung» δημιουργήσαμε και προτείναμε σε παλαιότερη μελέτη μας (ALEX. PAPADEROS, METAKENOSIS - Griechenlands kulturelle Herausforderung durch die Aufklärung in der Sicht des Korais und des Oikonomos, δ.π., pass.), με σκοπό να αποφευχθεί στο εξής η συνηθισμένη ταύτιση των δρών «Ευρώπη» και «Δύση» και να μη θεωρείται πια ως «εξευρωπαϊσμός» (Europäisierung) εκείνο, που στην πραγματικότητα είναι μόνο «Δυτικοποίηση» (Verabendländerung, Westernisation).

65. HERDER J.G. von, *Sämtliche Werke zur Philosophie und Geschichte*, 3, Teil, Stuttgart und Tübingen 1827, σελ. 119 εξ. Κάτι ανάλογο αναμένουν μερικοί να προκύψει από την ένταξη της Χώρας μας στην ΕΟΚ, δηλαδή στην ομάδα των κοινωνιών εκείνων, που μάς αντιμετωπίζουν ακόμη περίπου όπως έβλεπαν τότε τους Κορσικανούς οι Γάλλοι! Για τα σχετικά προβλήματα, βλ. ALEX. PAPADEROS, *Sozio-kulturelle Aspekte der EG-Erweiterung. Griechenland als Vermittler*, Chania 1980 (πολυγραφημένη έκδοση της Ορθόδοξου Ακαδημίας Κρήτης). Πρβλ. του αυτού: *Ο Έσχατος Κύκλος*, Έφημερ. «ΧΑΝΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ», 3-6-1979.

κτατικό πολιτιστικό Μεσσιανισμό της Δύσης. Ἡ ἀντίσταση αὐτή, πού ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ πολιτιστικοῦ συγκρητισμοῦ, ἐνθαρρύνει τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς νὰ στραφοῦν πρὸς τὴν πολιτιστικὴ ἀπομόνωση (Kulturisolationismus), ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι παραπλανᾷ πολλοὺς χριστιανοὺς τῶν ἡπείρων αὐτῶν νὰ ἀναζητοῦν ἕναν «ἀσιατικὸν» ἢ ἕναν «ἀφρικανικὸν» Χριστιανισμό· κατὰ τὴν ἀναζήτησιν αὐτὴ ἐπιχειροῦν ἕνα ἄλμα πάνω ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν καὶ πάνω ἀπὸ τὴν κοινὴ ἰουδαϊο-ἐλληνικὴ κληρονομία, μὲ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι, μὲ ἀφετηρίαν τὴ Βίβλον καὶ μόνο, μποροῦν δῆθεν νὰ οἰκειωθοῦν οἱ πολιτισμοὶ τοὺς τὸ Εὐαγγέλιον ἀπ' εὐθείας, χωρὶς «εὐρωπαϊκὴ» μεσολάβησιν⁶⁶. Μιὰ τέτοια ἐξέλιξις θὰ ἔκανε, ὅπως εἶναι φυσικόν, ἀκόμη πιὸ δύσκολη τὴν ἀναζήτησιν μιᾶς κοινῆς βάσεως ζωῆς καὶ ἐπομένως πιὸ περίπλοκη τὴ διακονικὴ προβληματικὴ. Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά δμως, ἡ ἀπειλὴ μιᾶς παγκόσμιας πολιτιστικῆς ὁμοιομορφίας ἐπιβάλλει κατανόησιν γιὰ τὴν ἀνησυχία πού δείχνουν πολλοὶ λαοὶ σχετικὰ μὲ τὴν ἐθνικὴ τους ταυτότητα. Μιὰ μακροδιάστατη διακονία ὀφείλει νὰ λάβει ὑπόψιν τὴν ἀνησυχία αὐτῇ⁶⁷.

Ὡστόσο: ἡ πιθανότητα διαφυλάξεως τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρα τῶν λαῶν φαίνεται νὰ περιορίζεται διαρκῶς, ἐπειδὴ ἡ διαδικασίᾳ δυτικο-

66. Ὅπως εἶναι γνωστόν, ἡ τάσις αὐτὴ κυριαρχεῖ σήμερον ἐν τῇ λεγόμενῃ *Kontextualtheologie*, ἐν τῇ θεολογίᾳ τῶν *συμφραζομένων* ἢ καλῶτερα θεολογία τοῦ *περίγυρου*, ὅπως θὰ θέλαμε νὰ μεταφράσουμε αὐτὸ τὸν ὄρο, μιὰ καὶ τὸ νόημά του εἶναι πῶς ἡ θεολογία πρέπει νὰ διαφοροποιεῖται τοπικά, περιφερειακά καὶ νὰ οἰκοδομεῖται μὲ τὰ ὕλικά, πού διαθέτει ὁ θρησκευτικὸς, πολιτιστικὸς, πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς περίγυρος κάθε περιοχῆς. Κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα αὐτὸ κατανοοῦνται καλῶτερα τάσεις, ὅπως ἡ λεγόμενῃ «θεολογία τῆς ἀπελευθέρωσης» (*Befreiungstheologie*) τῶν Λατινοαμερικανῶν) καὶ ἡ «Μαύρη Θεολογία» (*Schwarze Theologie*) τῶν Ἀφρικανῶν). Κάτω ἀπὸ τὸ ἴδιον πρίσμα —μὲ τὴ συναρωγὴ βέβαια καὶ ἄλλων συντελεστῶν— κατανοεῖται ἐπίσης τὸ αἶτημα γιὰ *περιφερειακὴ ὁργάνωσιν καὶ δράσιν* (*Regionalisierung*) τοῦ ΠΣΕ, ἰδίως ἀπὸ τὴν Ε' Γεν. Συνέλευσιν (1975) καὶ ὕστερα. Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων παραπέμπομε, ἐνδεικτικὰ μόνο, στὸ συλλογικὸ τόμον, πού ἐκδόθηκε πρόσφατα ἀπὸ τὸν DOUGLAS J. ELWOOD, *Wie Christen in Asien denken*, Frankfurt 1979 (χαρακτηριστικὸν τὸ ἐρώτημα πού διατυπώνει ὁ H. NÖRENBERG στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμά του: «Πῶς μπορεῖ ἡ δυτικὴ θεολογία, πού ἐπιδρά καὶ ἐν τῇ Ἀπὸ Ἀνατολῆς, νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ ἐλληνικὰς-ἐλληνιστικὰς ἐπιρροάς, ἀπὸ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὴ διδασκαλίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων καὶ τῶν Μεταρρυθμιστῶν;», αἶτημα, πού δὲ βρίσκει εὐτυχῶς στὸ ἴδιον τὸ βιβλίον σύμφωνους τοὺς περισσότερους Ἀσιάτες συγγραφεῖς). Ἐνδιαφέρον ὕλικόν γιὰ τὴ μελέτη τοῦ προβλήματος βλπ. τὴν ἔκδοσιν τοῦ Συμβουλίου Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν (KEK): *Europäische Theologie-herausgefordert durch die Weltökumene*, 1976.

67. Γιὰ τὸ πρόβλημα τοῦτο βλπ. ALEX. PAPADEROS, *Kulturelle Matakensis und Kirchliche Diakonie*, KIRCHE IN DER ZEIT, XIX, 7 (Düsseldorf, Juli 1964) 328-331.

ποίησης ἐπενεργεῖ εὐρύτατες ἀλλαγὰς ἐν παγκόσμιον ἐπίπεδον. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ γιγαντιαῖον (καὶ βίαιον) ἀνταγωνισμόν τῶν Ἰδεολογιῶν γιὰ τὴν κυριαρχίαν πάνω ἐν τῇ γῇ, οἱ καπιταλιστικὲς καὶ οἱ σοσιαλιστικὲς χώρες συναντῶνται τουλάχιστον ἐν ἑνί, γιὰ μᾶς ἐδῶ σημαντικό, σημεῖον, πού εἶναι τυπικὰ «δυτικόν». Ἐννοοῦμε τὴν κοινὴ πεποίθησιν Καπιταλισμοῦ καὶ Σοσιαλισμοῦ, πῶς οἱ λαοὶ τοῦ Τρίτου Κόσμου, γιὰ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ στάδιον τῆς ὑπανάπτυξης, ὀφείλουν νὰ ἀκολουθήσουν ἕνα καὶ μόνον δρόμον: τὸ δρόμον τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, δηλαδὴ τὸ «δυτικόν» δρόμον καὶ τρόπον ζωῆς. Αὐτὸ σημαίνει πῶς πρέπει νὰ υἱοθετήσουν πολὺ συγκεκριμένους στόχους ζωῆς, πρότυπα συμπεριφορᾶς καὶ μεθόδους, ὅπως π.χ.: ἀτομικὴ ἐπιτυχία, κοινωνικὴ ἀνοδο, ὕλικὴ εὐημερία, ἐκπαιδευτικὸν σύστημα προσανατολισμένον ἐν τῇ ἐπίδοσιν-ἀπόδοσιν, ὀρθολογικὴ ὁργάνωσις τῶν πάντων, διεύρυνσις τῶν καταναλωτικῶν συνηθειῶν, ἐκβιομηχάνισις κλπ. Πολιτικοί, τεχνοκράτες καὶ εἰδικοί ἐν τῇ στρατηγικῇ τῆς ἀνάπτυξης δὲν δυσκολεύονται βέβαια καθόλου νὰ «ρискάρουν» τὸ ἀνθρώπινον κόστος μιᾶς τέτοιας ἀλλαγῆς: κατάλυσις τοῦ παραδοσιακοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς καὶ πολυτίμων δομῶν κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, ὑπερέντασις, νευρικότης, ἄγχος, ἀνικανότης γιὰ σχολὴν καὶ γιὰ σκόλην, ἀνασφάλεια, ἀπομόνωσις, ἐξάρτησις ἀπὸ φάρμακα, ὑψηλὸν ποσοστὸν αὐτοκτονιῶν ἢ ἀπόπειρας αὐτοκτονίας, ὑποταγὴ ὁλόκληρης τῆς ζωῆς ἐν κέντρῳ ἐξουσίας, πού οὔτε ὁρατὰ εἶναι οὔτε ἐλέγχονται, μὲ ἄλλα λόγια, παρακινδύνωσις ἢ καὶ ἀπώλεια κάθε νοήματος, πού μπορεῖ νὰ δώσῃ ἕνα περιεχόμενον ἐν τῇ ζωῇ.

Ἄν αὐτὸς εἶναι πραγματικὰ ὁ μοναδικὸς δρόμος γιὰ τὸ μέλλον ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητος (ἀλήθεια, ποῖος ἀποφασίζει γι' αὐτό;), τότε φαίνονται πραγματικὰ μηδαμινές, ἀσήμαντες, σχεδὸν γελοῖες οἱ δικές μας μικροδιάστατες, θεραπευτικὲς δραστηριότητες, συγκρινόμενες πρὸς τὴν τιτανικὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀνθρώπου! Ἡ ἀπειλὴ αὐτὴ, ἐξαιτίας τοῦ δυναμισμοῦ τῆς καὶ τοῦ ριζοσπαστικοῦ χαρακτῆρα τῆς, ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς *μετάνοια ριζικὴν*, δηλαδὴ ριζικὴν ἀλλαγὴν ἐν τῇ ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, ἐν τῇ στάσει καὶ ἐν τῇ τακτικῇ μας, ἂν βέβαια δὲν θέλουμε νὰ ἀποθηθεῖ ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ περιθώριον τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς ζωῆς καὶ νὰ καταντήσῃ ἀπλὸς θεατὴς τῶν ἐξελίξεων.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ σημεῖον αὐτῷ γίνεται φανερόν, πόσον ἐλάχιστον κατόρθωσεν ὡς τώρα ἡ ὀρθόδοξος Θεολογία καὶ ἡ ὀρθόδοξη ἐμπειρία τῆς ζωῆς νὰ δώσουν τὴ μαρτυρίαν τους ἐν ταῖς πλαίσιον τοῦ ΠΣΕ. Μὲ ἄλλα λόγια, πόσον μονόπλευρη, δυτικὴ - προτεσταντικὴ παραμένει ἀκόμη ἡ ἀφετηρία καὶ ἡ προοπτικὴ τοῦ ΠΣΕ κατὰ τὸν καθορισμὸν τῶν στόχων καὶ τῶν προτεραιοτήτων τῆς κοινωνικῆς καὶ διακονικῆς δραστηριότητός του. Ἡ συνεισφορὰ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐν ὕλικοις μέσῳ δὲν μπορεῖ

βέβαια πρὸς τὸ παρὸν νὰ εἶναι σημαντική. Ποῦ εἶναι ὁμως ἡ προσφορά τῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τους στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀποκρυστάλλωση μιᾶς κοινῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας ζωῆς αὐτῇ τὴν ὥρα τῶν μεγάλων κρίσεων καὶ τῶν μεγάλων ἀποφάσεων⁶⁸;

Οἰκουμενικὴ διακονία μὲ παράκαμψη τῆς Ἐκκλησίας;

Τὸ τελευταῖο ἐρώτημα ἐξηγεῖ, ὡς ἓνα βαθμὸ, τὸν «πειρασμό», γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται λόγος στὴν Ἐκθεση τοῦ Στρασβούργου (ἀρ. 1, σελ. 3): Ἐφ' ὅσον οἱ Ἐκκλησίες εἶναι ἀνίκανες ἢ ἀπρόθυμες νὰ ἀσκήσουν τὴ διακονία ὡς ἀγώνα γιὰ δικαιοσύνη καὶ ἀπελευθέρωση, τὸ ΠΣΕ καὶ μαζί του ὅλες οἱ κοινωνικὰ στρατευμένες δυνάμεις βλέπουν τὸν ἑαυτὸ τους κάτω ἀπὸ τὸν πειρασμό, νὰ ἀναζητήσουν μιὰν «Ἐκκλησία ἔξω ἀπὸ τὶς Ἐκκλησίες», ποὺ θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ τολμήσει τὴν πλήρη καὶ συνεπῆ μετάβαση ἀπὸ τὴ μικροδιάστατη-θεραπευτικὴ, στὴ μακροδιάστατη-προληπτικὴ φιλανθρωπία⁶⁹.

Μὲ τὸν πειρασμὸ αὐτὸ βρισκόμαστε ἴσως μπροστὰ στὴν πιὸ μεγάλη ἀπειλὴ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ὁμοιά της δὲν ἐγνώρισε ποτὲ ἄλλοτε στὴν Ἱστορία της!

Αὐτὸς ὁ κάπως ἀφοριστικὸς ἰσχυρισμὸς μας θὰ φανεῖ ἴσως σὲ πολλοὺς ἀκατανόητα ὑπερβολικὸς. Θὰ πρέπει ὁμως νὰ σημειωθεῖ ἓνα ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ γεγονὸς: γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἱστορία τῶν ἐνδοεκ-

68. Βλπ. καὶ V. ISTAVRIDIS, *The Ecumenicity of Orthodoxy*, THE ECUMENICAL REVIEW 29 (1977) 182-195. Ἐς προσέξουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τί λέγει σχετικὰ ὁ Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος ΜΕΛΙΤΩΝ (Ἡ στιγμή τῆς Ὁρθοδοξίας, ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ..., 72-73): «Δὲν εἶναι στιγμή θριαμβολογίας οὔτε πατραγαθίας· πολὺ δὲ περισσότερον στιγμή εὐχεροῦς, ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς καὶ τῆς νωθρότητος τῆς σκέψεως, τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀτολμίας τῆς ἀναλήψεως τῆς ρισκοκινδύνου ὁδοῦ τῆς περιπετείας τοῦ Θεοῦ—διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι κατεστημένον, ἀλλὰ εἶναι περιπέτεια, δὲν εἶναι ἀσφάλεια, ἀλλ' ἀνασφάλεια, ἄγουσα εἰς τὴν πλήρη, τὴν ὄντως ἀσφάλειαν— δὲν εἶναι, λέγομεν, ἡ ἀπὸ τῶν λόγων τούτων, ὡς συνήθως εἶναι, ἡ στιγμή τῆς ὀρθοδοξοκαπηλίας.

Εἶναι τώρα ἡ στιγμή τῆς Ὁρθοδοξίας. Νὰ δικαιώσῃ τὸ παρελθόν, νὰ ἴδῃ καὶ ἀξιολογήσῃ καλῶς τὸ παρὸν καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν πατέρων της, ὅχι μόνον εἰς τὴν κοινὴν ἀγορὰν τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' εἰς τὴν παγκόσμιον κοινὴν χριστιανικὴν ἀγορὰν, διὰ τὸ χριστιανικὸν καὶ ἐν ταύτῃ πανανθρώπινον μέλλον». Βλπ. καὶ τὴ διεξοδικὴ μελέτη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Ἰακώβου, Ἡ ἑλληνικὴ σκέψις καὶ ἡ ὀρθόδοξος Θεολογία ὡς ἀντίρροποι δυνάμεις εἰς τὴν σύγχρονον τεχνολογικὴν καὶ ὑλοκρατικὴν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς, ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ, σελ. 325-352.

69. Εἶναι φανερό, πὼς βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ καινούριο καὶ ὀξὺ ἐκκλησιολογικὸ πρόβλημα. Βλπ. ATHENAGORAS, *Erzbischof von Thyateira, Ekklesiologische Probleme*. «Kirche ausserhalb von Grenzen», Wetzlar, 1977.

κλησιαστικῶν ἐρίδων παρατηρεῖται σήμερα μετατόπιση τοῦ κέντρου βάρους ἀπὸ τὴν τυπολογία τοῦ Δόγματος καὶ τῆς Ὁμολογίας στὸ πρόβλημα τῶν δομῶν τῆς κοινωνίας καὶ τῶν στάσεων ζωῆς. Φυσικά, καὶ ἡ μετατόπιση αὐτὴ εἶναι ἀποτέλεσμα θεολογικῶν ἐκτιμήσεων, ποὺ ὁμως, γιὰ πρώτη φορὰ, δὲν ἀκολουθοῦν τὶς παραδοσιακὰς ὁμολογιακὰς τοποθετήσεις, ἀλλὰ μορφοποιοῦνται σὲ διομολογιακὰ καὶ ὑπερομολογιακὰ στρώματα ὁμοφρόνων!

Μπροστὰ στὸ φαινόμενο αὐτὸ γίνεται φανερὴ ἡ σημασία τοῦ ἐρωτήματος, κατὰ πόσον ἡ κοινωνικὴ διακονία προάγει ἢ ἀπειλεῖ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἐρώτημα ἔχει μέγιστη ἐπικαιρότητα καὶ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς βασικὸ καὶ ἐπεῖγον πρόβλημα, ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ προσελκύσει τὴν προσοχή, τὴν περίσκεψη καὶ τὴν εὐαισθησία τῶν υπεύθυνων τοῦ ΠΣΕ καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν-Μελῶν του.

Ἡ γνώμη ὅτι, ἰδίως, μετὰ τὸ Bangalore, πλησιάζομε πρὸς τὸ τέλος τοῦ καλουμένου «κοσμικοῦ Οἰκουμενισμοῦ» (Säkularökumenismus)⁷⁰ μᾶς φαίνεται ὑπερβολικὰ αἰσιόδοξη. Ἐς θυμηθοῦμε τὶς ἀκόλουθες ἐξελίξεις: Ἡ Β' Γεν. Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ στὸ Evanston (1954), μὲ τὴ γνωστὴ Διακήρυξή της γιὰ τὴ χριστιανικὴ ἐλπίδα, ὑποβλήθηκε ἀπὸ τὸ Συνέδριο τοῦ Löwen (1971) καὶ ἐξῆς σὲ ἓναν ἀναπροσανατολισμὸ πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀνάγκης, ἡ «ἀπολογία... περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» (Α' Πέτρ. 3,15) νὰ γίνῃ σὲ συσχετισμὸ μὲ τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον ἡ χριστιανικὴ ἐλπίδα «ἔχει τὴ δύναμιν νὰ φωτίζει καὶ τὴ ζωὴ σ' αὐτὸ τὸν κόσμον» καὶ πὼς μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ ἡ μεγάλη ἐσχατολογικὴ ἐλπίδα τῶν χριστιανῶν «μὲ τὶς μικρὰς ἐλπίδες τῶν ἀνθρώπων στὴ συγκεκριμένη καθημερινότητά» τους, ἂν βέβαια χριστιανικὴ ἐλπίδα δὲν σημαίνει ἀπλῶς φυγὴ ἀπὸ τὸν κόσμον. Ἡ τροποποίηση αὐτὴ ὀφείλεται σὲ τὶς διαπιστώσεις ποὺ προήλθαν ἀπὸ τὸ Συνέδριο τοῦ Montreal (1963). Κάτω ἀπὸ τὴν ἐντύπωση, πὼς τὸ Συνέδριο ἐκεῖνο εἶχε «ἀποφράξει τὸ δρόμον ποὺ θὰ ὀδηγοῦσε κατ' εὐθείαν στὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, πίστεψαν πολλοὶ πὼς θὰ μπορούσαν νὰ προωθήσουν καλύτερα τὴν ὑπόθεση τῆς ἐνότητος ἀκολουθώντας ἓνα πλάγιον μονοπάτι, δηλαδὴ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐπικαιρῶν παγκόσμιων προβλημάτων, μπροστὰ στὰ ὁποῖα ἐβλεπαν τὸν ἑαυτὸ τους τοποθετημένο ὅλες οἱ Ἐκκλησίες⁷¹, σύμφωνα καὶ μὲ τὴ διαπίστωση τοῦ Διαγγέλματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου,

70. Αὐτὸ ἰσχυρίζεται π.χ. ὁ W. PANNENBERG, *Die Hoffnung der Christen und die Einheit der Kirche*, Ökumenische Rundschau, 4 (1978) 473 ἐξ., ἀναφερόμενος στὴ Διάσκεψη τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΠΣΕ «Πίστις καὶ Τάξις» στὸ Bangalore τῆς Ἰνδίας (15-30 Αὐγούστου 1978).

71. Ὁ.π., σελ. 473.

δπως είπαμε προηγουμένως. Στόν αναπροσανατολισμό εκείνο αποδίδουν μερικοί τή γένεση ενός «κοσμικοῦ Οἰκουμενισμοῦ», πού εἶχε, κατὰ τήν ἀντίληψή τους, ὡς συνέπεια τήν κατὰ γεωμετρική πρόοδο αὐξανόμενη «εἰσροή πολιτικῶν καί κοινωνικοπολιτικῶν ἀντιθέσεων στήν Οἰκουμενική Κίνηση, πού ἀπειλήσαν συχνά τή συνοχή της»⁷², ὅπως εἶδαμε στήν ἀρχή αὐτῆς τῆς ὁμιλίας. Σήμερα διαφαίνεται ἡ ἐξῆς ἐξέλιξη: Ὑστερ' ἀπό τίς παραπάνω ἐμπειρίες, πού θεωρήθηκαν ὡς ἀπειλητικές, φαίνεται πῶς προτάσσεται πάλι ἡ ἐνότητα τῆς πίστεως ὡς προϋπόθεση γιά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ στροφή αὐτή δημιουργεῖ σέ μᾶς τοὺς Ὁρθόδοξους ἰδιαίτερες ὑποχρεώσεις, ἐπειδὴ θά ἦταν ἀδιανόητη χωρὶς τήν ἀνένδοτη ἐμμονή τῶν Ὁρθοδόξων στήν πεποίθηση, ὅτι τὰ πάντα στή ζωὴ καί στίς ἐπιδιώξεις τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ τὰ προσδοκοῦμε ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Παρ' ὅλ' αὐτά: ἀκόμη κι ἂν φανεῖ σύντομα πῶς αὐτὴ ἡ στροφή θά ἦταν δυνατόν νὰ ἐπιβληθεῖ, δύσκολα μπορεῖ νὰ περιμένει κανεὶς, πῶς θά περιοριστεῖ σὲ προβλεπτό χρόνο ὁ πειρασμός νὰ ἀναζητηθεῖ μιὰ Ἐκκλησία ἔξω ἀπὸ τίς Ἐκκλησίες. Ἀντίθετα! Ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, πού αἰσθάνονται τὸν ἑαυτό τους κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸν πειρασμό, μεγαλώνει διαρκῶς. Πρόκειται γιά τοὺς χριστιανοὺς ἐκείνους, πού διερωτῶνται ὁλοένα καὶ πιὸ συνειδητά, *ποιός, ἐπιτέλους, εἶναι ὁ ἀδελφός μου, ὁ ἀδελφός τοῦ Χριστοῦ;*

Ἡ εὐστάθεια καὶ ἡ ἐνότητα τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς παγκόσμιας χριστιανικῆς οἰκογένειας δὲν πρόκειται οὐδὲ κατ' ἐλάχιστο νὰ ἐξυπηρετηθεῖ μὲ τὴν παραθεώρηση ἢ τὴν ὑποτίμηση αὐτοῦ τοῦ βαρύτατα φορτισμένου μὲ ἔνταση φαινομένου.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἔχομε βέβαια ἱκανὴ πείρα, γιά νὰ γνωρίζουμε, πῶς ἀκόμη καὶ ἐξαιρετικά ἐλπιδοφόρες πρωτοβουλίες καταποντίστηκαν, ἀργὰ ἢ γρήγορα, ὅχι ἀσφαλῶς ἐπειδὴ ἦταν ἐλλιπεῖς ὡς πρὸς τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη, οὔτε ἐπειδὴ μερικὲς ἀπὸ τίς ομάδες αὐτές, τίς κινήσεις, τὰ συμβούλια, τίς ὀργανώσεις κλπ., χαρακτηρίζε λιγότερη ταπείνωση καὶ περισσότερη ἐπίδειξη, ἀλαζονεία καὶ πρόκληση διαφημιστικοῦ θορύβου. Ἡ ἀστοχία βρίσκεται πολὺ βαθύτερα: στὸ γεγονὸς δηλαδή, πῶς,

72. Ὁ.π. Βλπ. ὥστόσο τίς ἐργασίες τῶν H. KUNST, *Die Herausforderung der Weltsituation*, H. THIMME, *Mission und Diakonie*, PH. POTTER, *Gerechtigkeit, Versöhnung, Friede als Kirchliche Aufgabe*, W. LOTTJE, *Einsatz für Menschenrechte - Dienst für den Frieden*, καὶ P. HISSA, *Probleme und Spannungsfelder der ökumenischen Diakonie* στὸ συλλογικὸ (ἐόρτιο γιά τὸν TH. SCHÖBER) τόμο *Diakonie in den Spannungsfeldern der Gegenwart* (ἐκδ. τοῦ H.H. ULRICH), Stuttgart 1978, ὅπου δημοσιεύονται καὶ πολλὲς ἄλλες ἀξιόλογες ἐργασίες, ἀναφερόμενες σὲ διάφορες ὁψεις τοῦ προβλήματος τῆς χριστιανικῆς διακονίας στὸ σύγχρονο κόσμο.

μὲ τὴν αὐτονόμησή τους, ἔχασαν τὸ ζωτικὸ ἐκκλησιολογικὸ κέντρο τους. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ πέρα ὁ δρόμος ὁδηγεῖ στήν ἀπώλεια! Ὑπάρχει ὁμως καὶ ἓνας ἄλλος λόγος: *ὅταν ἡ καθολικὴ ἐκκλησιαστικὴ μαρτυρία πάσχει ἀπὸ ἐλλειψή πειστικῆς αὐθεντικότητας, ἡ ἀξιοπιστία τῆς προσπάθειας ἀτόμων καὶ ομάδων δύσκολα μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσαι διάρκεια.* Τὸ ἐπὶ μέρους μπορεῖ νὰ ἀναλάβει πρὸς στιγμὴν. Καθὼς ὁμως φωτίζει ἔτσι ἀκόμη περισσότερο τὰ τραύματα καὶ τὰ ἀσθενήματα τοῦ δόλου σώματος, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται καὶ στὸ ὁποῖο ἀνήκει, ταυτίζεται τελικὰ στὴ συνειδηση τῶν ἀνθρώπων μὲ αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ ἀκολουθεῖ τὴ μοίρα του! Οἱ ἐξαιρέσεις εἶναι τόσο λίγες, ὥστε μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποστηρίξει μὲ σιγουριά, πῶς ὅχι μόνο ἐκκλησιολογικὰ κριτήρια, ἀλλὰ καὶ κοινωνιολογικὰ δεδομένα πείθουν πῶς εἶναι παράλογο καὶ μάταιο νὰ θέλει ὁ χριστιανὸς νὰ σώσει τὸν κόσμο, ἐφ' ὅσον παραμένει χωρὶς γεύση τῆς σωτηρίας ἢ ζωὴ στὸ ἴδιο τὸ ἱστορικὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας.

Μὲ ποιὸ τρόπο λοιπὸν θά μπορούσε κανεὶς νὰ «καταρρίψει τοὺς φράχτες» (break down the fences), γιά τοὺς ὁποίους μιλεῖ ἡ γνωστὴ δηκτικὴ διήγηση τοῦ Τολστοῦ (Ἐκθεση Στρασβούργου ἀρ. 1, σελ. 3); Κατὰ τὴν κρίσιμη αὐτὴ ὥρα τῶν μεγάλων συγκρούσεων, νομίζομε πῶς εἶναι ἀνάγκη, τόσο στίς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίες, ὅσο καὶ στὸ ΠΣΕ, νὰ διατηρήσουμε ἓνα *minimum ἐμπιστοσύνης καὶ ἀλληλεγγύης*. Αὐτὸ τὸ *minimum* βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ *maximum* πού μᾶς ἔχει δοθεῖ, δηλαδή ἀπὸ τὴ γνώση γιά τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν ἀγάπη, πού ἔχομε κληθεῖ νὰ γευόμαστε ἀπὸ κοινοῦ καὶ νὰ μοιράζομε σὲ ὅλους ὡς «ἄρτον ζωῆς» κατὰ τὴν ἀέναη μυστικὴ λειτουργία τῆς σωτηρίας «πάσης κτίσεως, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου»⁷³.

Σύνοψη

Συνοψίζοντας τὰ παραπάνω ὑπογραμμίζομε 15 σημεία, πού πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἀπλῶς ὡς συμβολὴ στὴ συζήτηση πού θά ἀκολουθήσει:

1) Ἡ σημερινὴ *κρίση* στὴ ζωὴ καὶ στὴ δράση τοῦ ΠΣΕ ἀντικατοπτρίζει:

α) τὴν κρίση στὴ ζωὴ καὶ στὴ δράση τῶν ἰδίων τῶν κατὰ τόπους

73. Κατὰ τὴν ἐπιτέλεση τῆς ἱερῆς αὐτῆς διακονίας εἶθε νὰ μᾶς καθοδηγοῦν οἱ σοφοὶ παραινετικοὶ λόγοι τοῦ Γέροντος Χαλκηδόνης Μελίτωνος (ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ, σελ. 73):

«Ἄλλοι ἐν μαρτυρίῳ καὶ ἄλλοι ἐν μαρτυρίᾳ, ἄλλοι ἐν σιωπῇ καὶ ὑπομονῇ καὶ ἄλλοι ἐν δυνάμει λόγου καὶ χριστιανικῇ δράσει, ὅλοι ὁμως ἡνωμένοι ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀγίᾳ παραδόσει τῆς Ὁρθοδοξίας, ἃς δώσωμεν τὴν κοινὴν μαρτυρίαν της».

Ἐκκλησιῶν - Μελῶν, πού ὀφείλεται στο γεγονός, πὼς δὲν μποροῦν νὰ δώσουν ἐνιαίᾳ «ἀπάντηση» στὴν «πρόσκληση» τῆς παγκόσμιας ἀλλαγῆς.

β) τὰ σημεῖα τριβῆς στὴ σχέση τῶν Ἐκκλησιῶν - Μελῶν πρὸς τὸ ΠΣΕ. Αὐτὰ τὰ σημεῖα τριβῆς (καὶ συγκρούσεως) ὀφείλονται:

— στὴν κρίση πού ἀναφέρεται παραπάνω (1α) καὶ

— σ' ἓνα *décalage chronologique* ἀνάμεσα στὸ ΠΣΕ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία ἢ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἄλλη.

2) Τὸ ΠΣΕ, πού ἔχει κληθεῖ κυρίως νὰ προάγει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέψει ἀπὸ τὴν πλευρά του σ' αὐτὴ τὴν κρίση νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ ἀγεφύρωτη πόλωση.

Ἡ ἀποφυγὴ τῆς πολώσεως δὲν πρέπει πάντως νὰ ἀναμένεται μόνο ἀπὸ τὸ ΠΣΕ. Πολὺ περισσότερο, εἶναι κοινὴ εὐθύνη τῶν ἰδίων τῶν Ἐκκλησιῶν - Μελῶν νὰ ἀναπληρώσουν τίς τυχόν ὑπάρχουσες ἐλλείψεις τους ὅσον ἀφορᾷ στὴ συνειδητοποίηση τῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου σήμερα (ξεπέραςμα τοῦ *décalage chronologique*) καί, σύμφωνα μὲ τὸ Διάγγελμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, νὰ καθυποτάξουν κάτω ἀπὸ μιὰ κοινὴ βούληση τίς ἀποκλίνουσες ἀκραῖες ἐρμηνεῖες (μόνο κάθετὴ ἢ μόνο ὀριζόντια διάσταση!), ὥστε νὰ διασφαλιστεῖ ἡ ἀπαραίτητη *ισορροπία* ἀνάμεσα στὴν ἀναπόφευκτη ποικιλία ἐκτιμήσεων τῆς παγκόσμιας πραγματικότητος καὶ τῶν μορφῶν καὶ σκοπῶν τῆς στράτευσης στὸν κοινωνικὸ ἀγώνα.

3) Ἡ Ὁρθοδοξία καλεῖται ἐπείγοντως νὰ ἀναλάβει πλήρως τίς εὐθύνες πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ιδιότητά της ὡς μέλους τοῦ ΠΣΕ καὶ μὲ ἀλληλεγγύη πρὸς τὴν παγχριστιανικὴ οἰκογένεια καὶ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα νὰ συντελέσει στὴν ἐνδυνάμωση αὐτῆς τῆς κοινῆς βούλησης καὶ κατὰ συνέπεια καὶ στὴν υπέρβαση τῆς κρίσεως.

4) Γιὰ τὴν ἀποκρυστάλλωση τῆς κοινῆς αὐτῆς βούλησης σὲ σχέση μὲ τὴ διακονία ὑπὸ τὴ μορφή τῆς *ὑπηρεσίας πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα*, ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει κανένα ἄλλο σημεῖο προσανατολισμοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βούληση τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔχει ἀποκαλυφθεῖ στὴν Ἀγία Γραφή, ὅπως «ἐτελειώθη ἐν Χριστῷ» καὶ ὅπως βιώνεται καὶ μαρτυρεῖται αὐθεντικὰ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς *ὑπακοή* «ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Ἀγίου Πνεύματος» (τοῦ Παράκλητου), ἢ καὶ παρερμηνεύεται «ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς σαρκὸς» καὶ παραγνωρίζεται ὡς *ἀπάθεια* ἢ ἀκόμα καὶ ὡς *ἀποστασία*. Σύμφωνα μὲ τὴ βούληση αὐτὴ νοεῖται ἡ χριστιανικὴ διακονία:

α) ὡς ἐξαγγελία τοῦ *ἐλέους*, τῆς μεγάλης εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο —τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν κτίση,

β) ὡς ὑπηρεσία πρὸς τὸν *πλησίον*, προπαντὸς πρὸς τὸν «ἐλάχι-

στον», κατὰ τὸν τύπο τοῦ Χριστοῦ, ὡς αὐτοπροσφορὰ ἄνευ ὄρων πρὸς παραμυθία τῆς προσωπικῆς ἢ συλλογικῆς ἀνάγκης καὶ κατατρόπωση τῆς κοινωνικὰ δομημένης ἁμαρτίας, τοῦ θανάτου καὶ ὅλων τῶν συνενόχων του (τῆς ἀνελευθερίας, τῆς ἀδικίας, τῆς ἀνισότητος, τῆς ἐκμετάλλευσης κλπ.),

γ) ὡς ὑπηρεσία πρὸς τὴν *κτίση* στὰ πλαίσια τῆς εὐθύνης γιὰ τὴ θεία Δημιουργία (οἰκολογικὰ προβλήματα, προστασία περιβάλλοντος, υπεύθυνη ἐκμετάλλευση τῶν πηγῶν καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν κλπ.),

δ) ὡς ὑπηρεσία πρὸς τὸν *ὅλον* ἄνθρωπο, δηλαδή ὡς ἐνότητα *Εὐχαριστίας, Μαρτυρίας* καὶ *Διακονίας* (υπέρβαση τοῦ *διαχωρισμοῦ* ὀριζόντιας καὶ κάθετης διάστασης),

ε) ὡς ὑπηρεσία τῆς ὅλης *Κοινότητος* — Ἐνορίας ἢ Τοπικῆς Ἐκκλησίας — (ἑσωτερικὴ ἐνότητα τῶν *λειτουργημάτων*) καὶ τῶν *χαρισμάτων* καὶ ἀλληλοσυμπληρωματικὴ ἐνεργοποίησή τους, εὐαίσητοποίηση καὶ στράτευση ὅλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας),

στ) ὡς *λειτουργικὴ διακονία* ἐπομένως, σύμφωνα μὲ τὴν καθολικότητα τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία μᾶς ἐξοπλίζει μὲ τὴν ἀπαραίτητη «πνευματικότητα γιὰ ἀγώνα» (Μ.Μ. Thomas, Γεν. Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ στὸ Ναῖρόμπι), δηλ. λειτουργία ὡς ἀφετηρία καὶ συνάμα ὡς ἐστιακὸ κέντρο γιὰ κάθε διακονικὴ ἐνέργεια καὶ ὡς λειτουργικὴ αὐτογνωσία καὶ κοσμογνωσία, ὡς «λειτουργία μετὰ τῇ Λειτουργίᾳ», καὶ τέλος,

ζ) *ἐσχατολογικὴ διακονία* (προστασία τῶν διακονικῶν σκοπῶν ἀπὸ κοσμικῆς, χιλιαστικῆς-μεσσιανικῆς προσδοκίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τῆς χριστολογικῆς κατανόησης τῶν προσωπικῶν καὶ συλλογικῶν παθημάτων πρὸς ὄφελος ἐνὸς ἐνδοκοσμικοῦ εὐδαιμονισμοῦ, διακονία ὡς «σημεῖον» καὶ πρόγευση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς κριτήριο γιὰ τὴν πρόσληψη στὴν κοινωνία μὲ τὸ Θεό).

5) Ἡ χριστιανικὴ διακονία πρέπει νὰ ἐπιτελεῖται ταυτόχρονα καὶ ὡς *μικροδιάστατη* καὶ ὡς *μακροδιάστατη διακονία* ἢ ὡς *θεραπευτικὴ* καὶ *προληπτικὴ φιλανθρωπία*, σύμφωνα μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς § 4.

6) Ἡ μικροδιάστατη διακονία πρέπει νὰ νοεῖται ὡς ἐπέκταση τῆς Ἀγίας Τράπεζας (Εὐχαριστίας) πάνω στὰ συγκεκριμένα παθήματα τοῦ ἀνθρώπου, νὰ προσαρμόζεται μὲ *εὐελιξία* στίς κατὰ περίπτωσιν περιστάσεις, νὰ ἐπιδιώκεται ὄχι ἀνταγωνιστικὰ πρὸς ἀνάλογες μὴ ἐκκλησιαστικῆς προσπάθειες (τοῦ Κράτους ἢ τῆς Κοινωνίας), ἀλλὰ μὲ πνεῦμα συνεργασίας καὶ ἀμοιβαιότητος, καὶ μὲ καταβολὴ ἰδιαίτερης προσοχῆς, ὡ-

στε, εκτός από τις θεραπευτικές ενέργειες, να γίνεται αναγνώριση και συνειδητοποίηση καταστάσεων, που απαιτούν προληπτική διακονία.

7) Χωρίς να παραμελήσει τη μικροδιάστατη διακονία, η Έκκλησία, έχοντας υπόψη τη σύγχρονη κατάσταση του κόσμου και «τὴ λιτανεία τῶν θυμάτων τῶν δομῶν ἀδικίας» (Michael Manley, Ναϊρόμπι), που ὀδεύει μπροστὰ στὰ μάτια μας, καὶ τὶς ἀπειλητικὲς «μελλοντικὲς δοκιμασίες» (Καθηγ. Charles Birch, Ναϊρόμπι), ὀφείλει νὰ δώσει σήμερα ἀπόλυτη προτεραιότητα στὴ *μακροδιάστατη διακονία*, τόσο στὸ χῶρο θεολογικῆς ἀνάλυσης τῶν διακονικῶν εὐθυνῶν της, ὅσο καὶ στὴν κοινωνικὴ στράτευσίν της.

8) Στὴ διαδρομὴ τῆς Ἱστορίας ἡ χριστιανικὴ διακονία κατανοήθηκε ὡς συμβολὴ στὴν οἰκοδόμησι μιᾶς κοινότητος ἀλληλεγγύης (κοινόβιο), μὲ τὴν ἔννοια τῆς *μεταμόρφωσης* «φυσικῶν» θεσμῶν καὶ ἀντιλήψεων μιᾶς ὁμάδας ἀτόμων σὲ *κοινωνία προσώπων*. Αὐτὴ εἶναι μιὰ μόνιμη, σήμερα ὁμως ἐξαιρετικὰ ἐπίκαιρη καὶ ἐπείγουσα ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ νεώτερες ἀντιλήψεις καὶ συνθῆκες ζωῆς ἐπιβάλλουν στὴν ἀνθρώπινη συμβίωση φρικιαστικὲς *παραμορφώσεις*.

9) Ἡ χριστιανικὴ Ἱεραποστολὴ συμπορεύτηκε πάντοτε μὲ τὴ διακονία (βλ. 4δ). Εὐαγγελισμὸς καὶ *ἀπελευθέρωση* τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ δεινὰ, συνιστοῦν ἐνιαίᾳ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ προστασία τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου του στὸ πλήρωμά του (χωρὶς ἐξαίρεση, ἐπομένως, ὅποιασδήποτε διαστάσεως τοῦ ἀνθρώπινου εἶναι). Ἡ καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν, λοιπόν, (*cultura agri* = τὸ σύνολο τῶν «καθ' ὅλην» συνθηκῶν τῆς ζωῆς), ἡ καλλιέργεια τῆς ψυχῆς (*cultura animi* = τὸ σύνολο τῶν «κατὰ πνεῦμα» συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἀγιασμός, «θέωσις») καὶ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ (*cultura Dei*), ἀποτελοῦν ἀδιάσπαστη ἐνότητα.

10) Διακονία πρὸς τὸν ὄλον ἄνθρωπο, πρὸς ὁλόκληρὴν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὁλόκληρὴν τὴν Κτίσι σημαίνει ἀποφασιστικὴ στράτευση γιὰ κοινωνικὴ *δικαιοσύνη* καὶ *ἀπελευθέρωση*, πάντως μὲ σεβασμὸ τῆς θείας ἐντολῆς πρὸς τοὺς χριστιανούς, νὰ εἶναι διάκονοι τῆς καταλλαγῆς (Β' Κορ. 5, 18) καὶ μὲ νηφάλια προσήλωση στὴν ἐσχατολογικὴ διάσταση τῆς σωτηρίας. Ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη πρέπει νὰ ἀσκεῖται καὶ ὡς διακονία πρὸς τοὺς *πειραζόμενους πειραστές*. Ἄν σὲ ἐξαιρετικὲς περιστάσεις βλέπουν χριστιανοὶ τὸν ἑαυτὸ τους ἀναγκασμένο νὰ ἐπιδοκιμάσει τὴ *βία*, ὁλόκληρὴ ἡ χριστιανικὴ οἰκογένεια ὀφείλει νὰ αἰσθάνεται πὼς βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν πειρασμό. Στὴν περίπτωσι αὕτη ἀπαιτεῖται ἀλληλεγγύη, ποὺ θὰ βοηθήσει νὰ φέρομε ἀπὸ κοινοῦ τὴν *ἐνοχὴ* ποὺ ἐπωμιστήκαμε συνειδητά.

11) Κάτω ἀπὸ τὶς παραπάνω προϋποθέσεις καὶ ἔχοντας ὑπόψη τὸ

πολύπλοκο τῆς σύγχρονης κατάστασι τοῦ κόσμου, ὀφείλομε σήμερα οἱ χριστιανοὶ νὰ προσευχόμεσθε καὶ νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Θεό, νὰ μᾶς χορηγῇ σὲ πληρότητα τὸ χάρισμα τῆς «*διακρίσεως τῶν πνευμάτων*» (Α' Κορ. 12, 10), γιὰ νὰ μπορούμε νὰ διαχωρίζουμε τὸ *πραγματικὸ δῖλημμα* ἀπὸ τὸ *ψευδοδῖλημμα* κατὰ τὴν ἀσκηση τῆς διακονικῆς ἀποστολῆς μας (ἐριδα Μάρθας καὶ Μαρίας, ὀριζόντια καὶ κάθετη διάσταση).

12) Μομφές ἐναντίον τοῦ ΠΣΕ ἢ ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν καὶ πρωτοβουλιῶν πρέπει νὰ ἐξετάζονται κάθε φορὰ μὲ προσοχή, νὰ συζητοῦνται μὲ συναίσθησι τῆς κοινῆς εὐθύνης. Πρὸς τοῦτο ὀφείλουν οἱ Ἐκκλησίες νὰ ἐμμένουν μὲ ἐμπιστοσύνη στὴν «*ἐν Θεῷ δουλεία*» τους, γιὰ τὶ μόνο ἔτσι μπορούν νὰ διατηρήσουν τὴν *ἐλευθερία* τους ἀπέναντι στίς *ιδεολογίες* καὶ τὰ *πολιτικὰ συστήματα*, μὲ τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπεται ποτε στὴν Ἐκκλησία, κάτω ἀπὸ ὅποιασδήποτε συνθῆκες καὶ χάριν ὁποίωνδήποτε σκοπιμοτήτων, νὰ συμμαχεῖ καὶ πολὺ περισσότερο νὰ ταυτίζεται. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ παραμένει διαρκῶς *ἡ προφητικὴ «κρίσις»* τους.

13) Ἡ διακονία, ὡς ἐνέργεια τῆς ἀγάπης, εἶναι μιὰ ζωὴ ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐπομένως μιὰ ζωὴ ἐν Θεῷ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἡ διακονία δὲν εἶναι μόνο ἓνα *διδόναι*, μιὰ *προσφορά*, ἀλλὰ καὶ ἓνα *λαμβάνειν*, μιὰ *λήψη* καὶ κατὰ συνέπεια μιὰ *πρόσληψη*, μιὰ αὐξηση στὴν ἀγάπῃ καὶ στὴν κοινωνία, στὴν εὐσπλαχνία καὶ στὴν ἐλπίδα. Μὲ αὕτη τὴν ἔννοια ἡ διακονία συντελεῖ στὴν *ἀνακαίνισι τῆς χριστιανικῆς ζωῆς*, ὅπως, ἀντίθετα, ἡ ἀνακαίνισι τῆς χριστιανικῆς ζωῆς συντελεῖ στὴ δραστηριοποίηση καὶ στὴν *κάθαρσι* τῆς διακονίας. Μπροστὰ στὴ σύγχρονη κατάσταση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κόσμου εἶναι ἀνάγκη:

α) νὰ ἐπιτελεῖται ἡ διακονία ὡς ἀποστολὴ *ὁλόκληρης τῆς χριστιανικῆς κοινότητος* (βλ. 4ε), πράγμα ποὺ περιλαμβάνει τὴν ἀναγέννησι τῆς *Ἑνορίας*, τὴ δραστηριοποίηση τῶν *λαϊκῶν*, τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ λειτουργήματος τῆς *διακόνισσας* καὶ τὴν ἐπανεξέτασι τῆς θέσεως τῆς *γυναίκας* γενικὰ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, τὴ στράτευσι τῶν *νέων* σὲ διακονικὰ ἔργα καὶ προγράμματα,

β) νὰ ὀρίζονται οἱ διακονικὲς προτεραιότητες στὰ πλαίσια παράλληλης ἀσκήσεως τῆς μικροδιάστατης καὶ τῆς μακροδιάστατης διακονίας καὶ σὲ συσχετισμὸ μὲ τὴν παγκόσμια κατάσταση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ

γ) νὰ ἐπιδιώκεται συνεργασία μὲ ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως, ὥστε:

— νὰ ἀπαλλάσσονται ἀπὸ προκαταλήψεις ὅσον ἀφορᾷ στίς πραγματικὲς βλέψεις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ

— νὰ μαρτυρεῖται ἡ συμπάραστασι τῆς Ἐκκλησίας στὸ δικό τους

ἀγώνα για την υπερνίκηση καὶ κατάργηση τῶν δομῶν ἐκείνων τῆς ἀδικίας καὶ τυραννίας, ποὺ ἀποτελοῦν «ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων».

14) Μπροστὰ στὸν κίνδυνο μιᾶς καθολικῆς καὶ τυποποιημένης *ὁμοιομορφίας* τῆς ἀνθρωπότητας (πολιτικὸς συγκρητισμός) θεωροῦμε ἀναγκαῖα μιὰ συζήτηση στὸ χῶρο τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, ὥστε νὰ διαγνώσει καλύτερα ἢ μακροδιάστατη διακονία τὴν ἀποστολή της ὡς πρὸς τὴν εἰδική αὐτὴ προβληματική, ποὺ ἐπιδεινώνεται μὲ τὴν ἀλαζονικὴ πολιτιστικὴ ἐπέκταση τῆς Δύσης καὶ τῶν σύγχρονων Ἰδεολογιῶν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ μὲ τὴν ἔμφοβη (ὡς ἓνα βαθμὸ ἐθνικιστικῆ) τάση ὀρισμένων λαῶν πρὸς πολιτιστικὴ ἀπομόνωση ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά (ποιά ποιότητα ζωῆς ἐπιδιώκομε μὲ τὴ διακονία μας;).

15) Μιὰ ἀληθινὰ *λειτουργικὴ διακονία*, ποὺ ἐπιτελεῖται κάτω ἀπὸ τὸ φῶς *ὁλόκληρου* τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἔχει ὑπόψη τῆς *ὁλόκληρου τὸν ἄνθρωπο*, ἀλλὰ καὶ *ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία*, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ *παράκμπτει τὴν Ἐκκλησία*. Κανεὶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λησμονεῖ τὸν *τριαδικὸ χαρακτήρα* τόσο τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ τῆς διακονίας της. Ὅταν ἡ Ἐκκλησία ἀπειλεῖ τὴ διακονία, ἢ ἀντίθετα, ἡ διακονία ἀπειλεῖ τὴν Ἐκκλησία, σημαίνει ὅτι εἴτε ἡ μιὰ, εἴτε ἡ ἄλλη, ἂν ὄχι καὶ οἱ δύο μαζί, ἔχουν χάσει τὸ τριαδικὸ σημεῖο προσανατολισμοῦ. Τόσο ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἔκφραση τῆς τριαδικῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ της, ὅσο καὶ ἡ διακονία τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἔκφραση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ Θεό, θεμελιώνονται στὸ τριαδικὸ «*καθὼς*»: οἱ μαθητὲς πρέπει νὰ εἶναι ἓν, «*καθὼς*» εἶναι ἓν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς (Ἰωάν. 17) καὶ ἀποστέλλονται ἀπὸ τὸν Υἱὸν πρὸς μαρτυρία καὶ διακονία, «*καθὼς*» ἀπέστειλεν Αὐτὸν ὁ Πατὴρ (Ἰωάν. 20, 21). Γι' αὐτό:

α) ἡ ἀντίληψη γιὰ μιὰ «*Ἐκκλησία ἐκτὸς τῶν Ἐκκλησιῶν*» δὲν εἶναι οὔτε ἐκκλησιολογικὰ νόμιμη, οὔτε κοινωνιολογικὰ/ στρατηγικὰ βιώσιμη καὶ ἱκανὴ νὰ ἀποδώσει,

β) ἡ ἀντίληψη αὐτὴ παραμένει, ὡστόσο, μιὰ ἐπιλογή ποὺ ἐπιδιώκεται κιόλας στὴν πράξη, μιὰ διαρκῶς αὐξανόμενη πρόκληση τόσο γιὰ τὴν ἐνότητα, ὅσο —καὶ κυρίως!— γιὰ τὴν *ἀπάθεια* τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελεῖ ἓνα καινούριο (ἂν καὶ γνωστὸ ὑπὸ ποικίλες μορφές στὴν Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας) φαινόμενο μὲ παγχριστιανικὴ διάσταση, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσει ἐπείγοντως καὶ μὲ φρόνηση ἡ Ἐκκλησία, καὶ τέλος,

γ) αὐτὴ τὴν ὥρα, τὴ φορτισμένη μὲ τόση ἔνταση καὶ μὲ τόσες ἀποφάσεις ποὺ πρέπει νὰ λάβουμε, χρειαζόμαστε τουλάχιστον ἓνα *minimum* σὲ ἀμοιβαιότητα καὶ ἐμπιστοσύνη, γιὰ νὰ γίνεται «μὲ ἀγάπη ἢ πάλιν» μας (Καθηγ. V. Βογονοῦ, Ναῖρόμπι), γιὰ νὰ ἀπο-

φευχθεῖ μιὰ καινούρια διάσταση, ποὺ θὰ ἀφανίσει τίς βάσεις μιᾶς ἀποτελεσματικῆς διακονίας, καὶ γιὰ νὰ ἐκπληρώσουμε μὲ ἀγάπη καὶ ὁμόνοια τὴν κοινὴ μας ἀποστολή, «ἵνα πιστεῦσῃ ὁ κόσμος».



Ὁ Γεν. Δ/ντὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης Δρ. Ἀλέξανδρος Κ. Παπαδερός. Στὸ ἄκρο ἀριστερὰ ὁ Δ/ντὴς τῆς CICARWS κ. J. Fischer

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ
«Στρογγυλής Τραπέζης»

ΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

Καθηγ. Nikolai Zabolotsky

1. Κατὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης εἶχε εἰπωθεῖ: «Τὸ δόγμα χωρίζει, ἡ διακονία ἐνώνει» (J. Moltmann: What kind of unity? 50 years of «Faith and Order», Geneva 1978). Βάση τῆς διακονίας εἶναι τὸ παράδειγμα ποῦ ἔδωσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ἡ κλήση τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ στὴ χριστιανικὴ διακονία, ἡ διαπότιση τῆς χριστιανικῆς διακονίας μετὰ τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἰδανικὰ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς χριστιανικῆς διακονίας ποῦ ἐμπεριέχει τὸ «συνάγειν μετὰ Χριστοῦ καὶ ἐν Χριστῷ» μετὰ ἀγάπης, ποῦ ἐκφράζεται μετὰ τὴ διακονία, ὅλα αὐτὰ ἐπισφραγίζουν τὴν ἐλπίδα, ὅτι μετὰ τὴ διακονία τὸ ἐμπόδιο τοῦ «δόγματος ποῦ χωρίζει» θὰ ὑπερπηδηθεῖ καὶ ὅτι μετὰ τὴ σύμπραξη στὴ διακονία μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ ὁ ἀπώτατος σκοπὸς τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης —ἡ διαμόρφωση Μιάς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας— καὶ ἡ σταδιακὴ ἐνωση ὁλόκληρου τοῦ ἀνθρώπινου γένους μετὰ ἀλληλεγγύη καὶ συνεργασία.

2. Ἡ ὀρθόδοξη πίστις καὶ ἡ ἐκφραστὴς τῆς στὴν διακονία βασιζόνται σὲ μιὰ βαθιὰ πίστις στὸν Τριαδικὸ Θεὸ —Πατέρα, Υἱὸ καὶ Ἅγιον Πνεῦμα—, στὸ Θεὸ ποῦ προσέλαβε ἀπ' εὐθείας, χωρὶς ἐνδιάμεσο, ὅλη τὴ ζωὴ, ὅλη τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, εἰδικότερα τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τὴ δραστηριότητά του, τὸ νόημα τῆς ζωῆς, τὸν ὑπέρτατο προορισμὸ τοῦ κόσμου, ποῦ εἶναι κατὰ τὸν Ἀθανάσιο Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλους ὀρθόδοξους Πατέρες κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καὶ ὁ ὁποῖος μετὰ τὴ σάρκωση ἐνώσεως κατὰ τρόπο ἀδιαμφισβήτητο, «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀναλλοιότως καὶ ἀδιαιρέτως» (δόγμα 4ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου) τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴ μιὰ ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ, ἐνώσεως δηλ. τὸ δημιούργημα μετὰ τὸ Δημιουργό, τὸ πνευματικὸ μετὰ τὸ ὕλικό, τὸ αἰώνιο μετὰ τὸ χρονικὸ καὶ τέλος ἐπέτρεψε στὸ σαρκικὸ καὶ ὕλικό νὰ ἐνωθεῖ μετὰ τὴν εὐλογημένη δωρεὰ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τοῦ Παράκλητου (π.

Paul Florensky, «Theological Succession», Theological works, No. 17, Moscow 1977).

3. Ἡ ὀρθόδοξη πίστις καὶ ἡ ἔκφρασίς της στὴ διακονία βασίζεται ἐπίσης στὸ δόγμα τῆς «ἐλευθερίας τῆς υἱοθεσίας», ἀπὸ τὴν ὁποία μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἐπωφελεῖται παρ' ὅλη τὴν ἁμαρτωλότητά του καὶ χάρις στὴν ὁποία εἶναι δυνατὴ ἡ «συγγένεια» τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὁποίας τὸ πιὸ τέλει παράδειγμα συναντᾶται στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ποῦ ἦταν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος (δογματικὴ διατύπωση τῆς 6ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου).

4. Ἡ ὀρθόδοξη πίστις καὶ ἡ ἔκφρασίς της στὴν διακονία περιλαμβάνει τὰ πάντα: τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, τὰ σαρκικά καὶ τὰ πνευματικά, τὰ ἄψυχα, τὸν φυσικὸ κόσμον καὶ τὸ ζωϊκὸ βασίλειον, τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄτομον καὶ ὡς ὁργανωμένη κοινωνία. Ἡ διαλεκτικὴ ἀνάμεσα στὴν «ἀγάπη γιὰ τὸν κόσμον» καὶ στὴν «ἐλλειψὴ ἀγάπης γιὰ τὸν κόσμον», ὁδηγεῖ σὲ μιὰ δημιουργικὴ σύνθεση: στὸ «συνάγειν ἐκ τοῦ κόσμου πνευματικοὺς θησαυροὺς» (π. Tikhon of Zadon), στὴ μεταμόρφωση τῆς ἀτομικότητος σὲ πλήρη ἀξιών προσωπικότητα, τῆς κατ' ἄνθρωπον ὁργανωμένης ὁμάδας σὲ κοινωνία, στὴ μεταμόρφωση τοῦ χοϊκοῦ κόσμου τῶν γεγονότων καὶ τῶν φαινομένων σὲ Βασιλεία Θεοῦ (Πρακτικὰ Ὁρθοδόξου Διασκέψεως τοῦ VALAMO Φιλανδίας, Φθινόπωρον 1977).

5. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κόσμου, τῆς ἱστορίας, ἡ σημερινὴ κατάσταση καὶ ἡ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, οἱ γείτονές μας, κάθε μεμονωμένο ἄτομον ποῦ ἀγωνίζεται κατὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ γιὰ τὴν τελειώσή του, εἶναι εὐκαιρίες γιὰ χριστιανικὴ διακονία. Κατὰ τὸν τύπον τῆς διακονίας ποῦ ἐννοοῦσε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη εἶναι συγκεκριμένες ἀρετές, ποῦ ὁδηγοῦν στὴ σωτηρία τοῦ προσώπου, τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ σύμπαντος. Τὰ λόγια τοῦ ρώσου ἀσκητῆ Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ: «Κράτα τὸ πνεῦμα σου ἐν εἰρήνῃ μέσα σου, καὶ γύρω σου χιλιάδες θὰ σωθοῦν» (Discussion with Motovilov), ἐκφράζει μιὰ βαθιὰ ὀρθόδοξη ἀλήθεια, δηλαδὴ ὅτι τὰ γεγονότα, οἱ διαφοροὶ παράγοντες καὶ τὰ φαινόμενα, μὲ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συνδέεται ἡ ὀρθόδοξη διακονία, βρίσκονται σὲ ἀμοιβαία διασύνδεση καὶ ἀλληλεπίδραση.

6. Ἐχοντας ὑπόψιν ὅλ' αὐτά, ἀντιλαμβανόμαστε πῶς ἡ χριστιανικὴ ἀρετὴ δὲν εἶναι κάτι ποῦ ἀποκτᾶται μὲ ὑπολογισμὸ ἀνταπόδοσης, μὲ κάποια ἀπαντοχὴ ἀμοιβή. Κατὰ τὴ διακονία ὁ σκοπὸς εἶναι ἡ ἀγιότητα καὶ διὰ μέσου τῆς ἀγιότητος ἡ προσωπικὴ σωτηρία καὶ ἡ σωτηρία ὅλων ἐκείνων ποῦ περιβάλλουν τὸ χριστιανὸ (Πατριάρχης Σέργιος: ὀρθόδοξη διδασκαλία γιὰ τὴ σωτηρία).

7. Ὅταν ὁ ὀρθόδοξος χριστιανὸς μιλάει γιὰ διακονία ἔχει πάντα στὸ

νοῦ τοῦ πρώτα ἀπ' ὅλα τὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πηγαίνοντας στὴν Ἐκκλησία, ὅπου ἀνανεῶνεται μὲ τὸ κήρυγμα καὶ ἀγιάζεται μὲ τὰ Μυστήρια, καὶ ἀκολουθώντας τοὺς νομικοὺς, λειτουργικοὺς, ἠθικοὺς καὶ ὕλικο-πνευματικοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ χριστιανὸς μπορεῖ νὰ ἐκτελεῖ ἐπάξια καὶ μὲ δικαιοσύνη τὴ διακονία τοῦ πρὸς τὸ Θεό, πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς ὅ,τι τὸν περιβάλλει, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸ του.

8. Ἡ πρώτη βαθμίδα τῆς χριστιανικῆς διακονίας εἶναι ἡ θ. Λειτουργία, ὅπου τελεῖται τὸ μεγαλύτερον Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ θ. Εὐχαριστία. Μετὰ ἀπ' αὐτήν, μέσῳ τῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς χριστιανικῆς διακονίας, ἡ χάρις ἀκτινοβολεῖ ἀπὸ τοῦ θεοῦ Ὁρόνου σὲ ὅλον κληρὸ τὸν κόσμον, σὰν μιὰ «λειτουργία μετὰ τῇ Λειτουργίᾳ» (I. Briia, The liturgy after the Liturgy, International Review of Mission, Vol. LXVII No. 265, 1978). Ἡ πρώτη καὶ πιὸ οἰκεία θέση, στὴν ὁποία ἐπιδρᾷ ἡ «λειτουργία μετὰ τῇ Λειτουργίᾳ», εἶναι ἡ οἰκογένεια, ποῦ ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον: «κατ' οἶκον ἐκκλησία».

9. Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ διακονία εἶναι δυναμικὲς καὶ διαλεκτικὲς. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἀποτελοῦν τὴν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἑνὸς καθιδρύματος, κλεισμένου στὰ δικά του ὅρια. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀπλώνονται πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἕνα ποτήρι ποῦ ξεχειλίζει, ἀντικρίζοντας τὸν κόσμον. Εἰσέρχονται στὸν κόσμον καὶ συνεχίζουν τὴν ἀποστολὴν τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου, τὴ «συνάθροιση μὲ τὸ Χριστὸ καὶ ἐν Χριστῷ» γιὰ τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

10. Ὁ ὁρος «δυναμικὴ καθολικότητα», ποῦ ἐκφράζεται ὡς Κοινωνία - Συμφωνία - Συναγωγὴ, μᾶς βοηθεῖ νὰ καταλάβουμε τὸ διπλὸ καθῆκον τῆς Ἐκκλησίας, ποῦ εἶναι ἡ ἐνδυνάμωση τῆς ταυτότητος, τῆς ἱεραποστολικῆς κλήσεως καὶ τῆς διακονίας της μέσα στὸν κόσμον. Στὴ χριστιανικὴ διακονία εἰδικότερα εἶναι προπαντὸς σημαντικό νὰ φθάσουμε στὴ ΣΥΜΦΩΝΙΑ (Ματθ. 18, 19), δηλαδὴ νὰ ζήσουμε τὴν «ἐλευθερίαν τῆς υἱοθεσίας» μὲ σκοπὸ τὸ «συνάγειν μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν Χριστῷ» (συναγωγὴ-συνοδικότητα), προσβλέποντας στὴν «κοινωνία» καὶ ἐνισχύοντάς την, οἰκοδομώντας δηλαδὴ μιὰ αὐθεντικὴ κοινωνία ἐν Χριστῷ (βλπ. ἔργον μας: «Catholicity — a problem of ecumenism»; material from the CCEE/CEC symposium in Chantilly, 1978, τὸ ἄρθρον μας «Growing together in catholicity through dialogue of faith, hope and love — the way to unity», JMP 1978, 10, σσ. 57-62· καὶ Patriarch Pimen of Moscow's «Speeches, Addresses, Messages and Appeals», Speech in the Sophia Theological Academy, Moscow 1977, σσ. 189-194).

11. Ἡ συμφωνία, ὡς ἔκφρασις τῆς ἐλεύθερης βούλησης τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, πρέπει, σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν, νὰ ἀρχίζει μὲ προ-

σευχή, με την οποία επικαλούμαστε την εὐλογημένη βοήθεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ με την οποία ἐπιτυγχάνεται ἡ «συνέργεια» με τὸ θεῖο θέλημα. ἔτσι, ὥστε ἡ διακονία, βασιζόμενη στὴ «συμφωνία», νὰ ἐπιτελεῖται σύμφωνα με τὸν μεγαλειώδη λόγο τῶν Πράξεων: «Ἐδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (15, 28).

12. Ἡ ὀρθόδοξη λατρεία δὲν τελεῖται μόνο μέσα στοὺς ναοὺς. Κατὰ τὸν ρῶσο θεολόγο π. Paul Florensky, ὑπάρχει κάποια «ιεράρχηση» τῆς λατρείας καὶ ὁ βαθμὸς τοῦ φωτισμοῦ ποὺ παίρνουμε (ὁ πιὸ μεγάλος μᾶς δίδεται κατὰ τὴ θ. Εὐχαριστία), ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς λατρείας. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅλες οἱ ὁψεις τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, ὅλες οἱ πλευρὲς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τὰ ζῶα, τὰ φυτά, τὸ περιβάλλον, ὁ φυσικὸς κόσμος γενικὰ προσελκύονται ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔλλαμψη. Καὶ ἡ χριστιανικὴ διακονία εἶναι ἐπίσης μέρος τῆς λατρείας. Ἐτσι, ὅπου κι ἂν βρίσκεται ὁ χριστιανός, ὅ,τι καὶ ἂν κάνει, τὰ πάντα γίνονται καὶ πρέπει νὰ γίνονται με πνεῦμα προσευχῆς, ἐν τῇ δυνάμει τῆς «συνέργειας» Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου (βλπ. τὸ ἔργο τοῦ π. Paul Florensky ποὺ μνημονεύσαμε).

13. Ἡ Ἁγία Γραφή βεβαιώνει πῶς ἡ Ἐκκλησία εἶναι καθίδρυμα σωτηρίας καὶ ἡ Ἱερά Παράδοση τὴν βλέπει ὡς τὸν τόπο, ὅπου ἀποκαλύπτεται συχνότερα τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὅμως αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος νὰ πιστέψουμε ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δὲν μπορεῖ νὰ τελέσει τὸ σωτικὸ ἔργο του ἄλλοῦ ἢ με ἄλλο τρόπο. Δὲν πρέπει νὰ περιορίζουμε τὸ Πνεῦμα, ποὺ «ὅπου θέλει πνεῖ» (Ἰωάν. 3,8). Ἄν ἀρνηθοῦμε νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ζῶν καὶ δρᾷ σὲ ἄλλες θρησκείες ἢ μέσα στὸν ἄπιστο ἐκκοσμικευμένο κόσμο καὶ μέσα στὶς ἐντάσεις τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, βλασφημοῦμε κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καλεῖται ὁ χριστιανὸς νὰ εἶναι συνετὸς καὶ νηφάλιος σὲ σχέση με τὴ γύρω του πραγματικότητα τῆς ζωῆς καὶ ἔτοιμος νὰ «διακρίνει τὰ πνεύματα» καὶ νὰ ἀναγνωρίζει τὶς πραγματικὲς κλήσεις, τὰ σημεῖα καὶ τοὺς καρποὺς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀπ' ὅπου καὶ ἂν προέρχονται — κατὰ θετικὸ ἢ ἀρνητικὸ τρόπο.

14. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἡ χριστιανικὴ διακονία μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ τελεῖται σὲ συμφωνία, ἀλληλεγγύη καὶ συνεργασία με πιστοὺς ἄλλων θρησκειῶν καὶ ἀκόμη με αὐτοὺς ποὺ παρ' ὅλο ποὺ δὲν πιστεύουν στὸ Θεό, πιστεύουν στὴν πρόοδο τοῦ καλοῦ μέσα στὸν κόσμο. Ἡ ἄποψη τοῦ καθολικοῦ θεολόγου π. P. Teilhard de Chardin, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι καρποφόρα ἡ ἔνωση τῆς «πίστεως στὸ Θεό» καὶ τῆς «πίστεως στὸν κόσμο», πρέπει νὰ ληφθεῖ σοβαρὰ ὑπόψη ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, γιατί σ' αὐτὴν ἀκριβῶς βασίζεται σταθερὰ ἡ ἀξία τῆς Δημιουργίας, γιὰ τὴν ἀνόρθωση καὶ τὴ σωτηρία τῆς ὁποίας σαρκώθηκε ὁ Υἱὸς τοῦ

Θεοῦ (βλπ. Teilhard de Chardin. «The future of man» καὶ ἄλλα ἔργα. Βλπ. ἐπίσης τὸ ἄρθρο μας. «Teilhard de Chardin and the tradition of holy teaching», Herald of the West European Exarchate, No 72, 1970).

15. Ὅπωςδήποτε ἡ χριστιανικὴ διακονία δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται στοὺς ἐν πίστει ἀδελφούς μας, ἀλλὰ νὰ καλύπτει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς ἐξαιρεση. Πρέπει νὰ ἐκτείνεται σὲ ὅλες τὶς σφαῖρες τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος, σὲ ὅλο μας τὸ περιβάλλον, στὴν προσωπικὴ μας ζωή, στὶς κοινωνικὲς μας δραστηριότητες, στὴν πολιτικὴ, τὴν οἰκονομία, τὴν ἐπιστήμη καὶ τεχνολογία, τὴν ἐκπαίδευση, τὸν πολιτισμὸ γενικά, στὸν πνευματικὸ ἢ μὴ πνευματικὸ κόσμος, στὸν πλανήτη μας, στὸ σύμπαν ὁλόκληρο.

16. Δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ νὰ ὀρίζει πότε θὰ τελεῖται ἡ χριστιανικὴ διακονία ἢ ποιά μορφή πρέπει νὰ ἔχει. Πάντως ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ παράδοση τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν κειμένων καὶ τὰ ἔργα τῶν Πατέρων προσανατολίζουν ὁλοφάνερα τὴ χριστιανικὴ διακονία πρὸς τὴν «ὁδὸ τῆς ζωῆς», ὡς ἀντίθεση στὴν «ὁδὸ τοῦ θανάτου», δείχνοντας καθαρὰ τί ἀνήκει στὴν καθεμιὰ (Ἑβρ. 10, 19 — Διδαχαί, Βαρνάβας κ.ά.).

17. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς συνεδρίες τῆς CICARWS προβλήθηκε τὸ ἐρώτημα: Ἡ διακονία ἐνώνει ἢ χωρίζει; Στὰ πλαίσια ὧν εἴπαμε ὡς τώρα ἡ ἀπάντηση μοιάζει νὰ εἶναι ὅτι ἐνώνει. Ἀλλὰ μπορεῖ κάλλιστα καὶ νὰ χωρίζει, ἰδίως ἂν ἀντὶ τῆς χριστιανικῆς μετριοφροσύνης καὶ πραότητος ὑπάρχει ἐπιθυμία γιὰ αὐτοδικαίωση, δηλαδὴ σκόπιμη παραδοχὴ μιᾶς καὶ μόνο ἠθικῆς αὐθεντίας, προσδοκία ἀνταπόδοσης («μισθοῦ»), φορτικὸς πατερναλισμὸς, καιροσκοπικὴ ἐπιλογὴ εὐκαιριῶν διακονίας κλπ. Μιὰ συμπεριφορὰ δηλαδὴ, ποὺ μπορεῖ νὰ φαίνεται ὡς «πνευματικὴ μεγαλωσύνη», ἀλλὰ ποὺ στὴν πραγματικότητα καταλήγει σὲ «πνευματικὴ πτωχεία». Ὁ ὁσιος Μακάριος ὁ Μέγας γράφει: «Ἡ χάρις μπορεῖ νὰ λειτουργήσει ὅπως ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ νὰ γίνῃ μιὰ ἁμαρτία, ποὺ μπορεῖ νὰ σὲ κάνει νὰ χάσεις τὰ λογικά σου» (Makarios the Egyptian, Spiritual Talks, Moscow 1855, σ. 589, ἀπόσπασμα ἀπὸ ἄρθρο τοῦ S. Strigunov «On spiritual perfection», JMP 1978, 10). Ἡ διακονία πρὸς τὸν πλησίον πρέπει νὰ παρέχεται με χριστιανικὴ ἰλαρότητα. Ἄν δὲν κυριαρχεῖ ἡ εὐαγγελικὴ ἀγάπη, «δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σωθοῦμε» κατὰ τὸν ἴδιο ἀσκητὴ τῆς Αἰγύπτου.

18. Αὐτὲς οἱ γενικὲς παρατηρήσεις ἀποτελοῦν τὴ βάση τῆς διακονίας τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν στὶς σοσιαλιστικὲς κοινωνίες.

19. Τώρα καὶ μερικὰ χρόνια χριστιανικὲς κοινότητες σὲ σοσιαλιστικὲς χῶρες προσπαθοῦν νὰ ἀποκτήσουν μιὰ γενικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ ρόλο τους στὴ δημιουργία μιᾶς «πιὸ δίκαιης τάξης κοινωνικῶν σχέσεων στὶς χῶρες τους» καὶ ἀκόμη γιὰ τὸ ποῦ καὶ πῶς νὰ συνεργάζονται με

τὸ περιβάλλον τους πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτό. Σιγὰ σιγὰ ἔγινε δυνατὴ ἡ ἐργασία στὶς Ἑνορίες, ποὺ εἶναι τώρα ἡ βάση γιὰ τὴ χριστιανικὴ διακονία πρὸς τὸ λαὸ καὶ τὸ Κράτος, τοῦ ὁποῖου ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο μέρος (βλπ. ὁμιλία τοῦ Imre Miklos, Προέδρου τῆς Κρατικῆς Ὑπηρεσίας Ὁρησκευτικῶν Ὑποθέσεων τῆς Οὐγγαρίας στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν στὴ Γενεύη, 27 Ὀκτωβρίου 1978. Ἐπίσης τὴν Ἐκθέσὶ μας «Dialogue in society» Faith amongst Faiths, Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν, Γενεύη 1977).

20. Ἡ θεωρητικὴ βάση τῆς διακονίας ποὺ προσφέρουν οἱ χριστιανοὶ ποὺ ζοῦν σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ κοινωνία, καθὼς καὶ οἱ πρακτικὲς ἐπιπτώσεις της, παρουσιάστηκαν ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Μόσχας Ποιμένα στὸ ἔργο του «Speeches, Addresses, Messages and Appeals», Μόσχα 1977. Ἐπίσης σὲ ἄρθρα ποὺ δημοσιεύθηκαν τὰ τελευταῖα 10-15 χρόνια στὸ περιοδικὸ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας. Σὲ Ἐκθέσεις τοῦ Καθηγητῆ Theodor Sabev (Βουλγαρία) καὶ τοῦ Israel Batist (Κούβα) κατὰ τὴ συνεδρία τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΠΣΕ γιὰ συμμετοχὴ τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀνάπτυξη, (CCPD, Σόφια, Ἰούλιος 1978). Ἐπίσης στὴν Ἐκθεση τῶν ἀντιπροσώπων τῆς CCPD στὴ συνάντηση τοῦ Βερολίνου, Ἀνατολικὴ Γερμανία, τὸν Μάρτιο τοῦ 1978. Τὸ βιβλίον «In Jesus Christ — A New Society» (Βουδαπέστη 1977), ποὺ ἐκδόθηκε μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς 6ης Γενικῆς Συνέλευσης τῆς Παγκόσμιας Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας στὸ Dar-Es-Salaam, πραγματοποιεῖται ἐπίσης τὴ θεωρία καὶ τὴν πράξη τῆς χριστιανικῆς διακονίας σὲ μιὰ νέα σοσιαλιστικὴ κοινωνία.

21. Ἡ θεωρία, ποὺ ἀναβλύζει ἀπὸ τὶς γενικὲς χριστιανικὲς πηγές, ἀναφέρεται πρῶτ' ἀπ' ὅλα σὲ μιὰ πιὸ δίκαιη, συμμετοχικὴ καὶ βιώσιμη κοινωνία, πράγμα ποὺ θὰ ἐξασφαλίσαι ὁ ἐξελισσόμενος σοσιαλισμός. Ἐπειτα, τὸ ὅτι οἱ πιστοὶ σὲ σοσιαλιστικὲς χώρες εἶναι, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, ἀναπόσπαστο μέρος τῶν κοινωνιῶν τους, σημαίνει ὅτι γι' αὐτὸ ἀκριβῶς προσφέρουν καὶ τὴ δική τους συμμετοχὴ στὴ δημιουργία τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐκεῖ. Τρίτον, ἡ μαρξιστικὴ ἰδεολογία, ποὺ ἐπικρατεῖ σὲ σοσιαλιστικὲς χώρες, ἀνοίγει δυνατότητες συνεργασίας μὲ χριστιανοὺς στὸ πρακτικὸ πεδίο, παρὰ τὸ ὅτι οὔτε οἱ χριστιανοί, οὔτε οἱ μαρξιστὲς μποροῦν νὰ φανταστοῦν μιὰ συγχώνευση ἢ ὁποιοδήποτε εἶδος συμβιβασμοῦ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς κοσμοθεωρίας τους. Τέταρτον, παρ' ὅλο ποὺ οἱ Ἐκκλησίες σὲ ὀρισμένες σοσιαλιστικὲς χώρες εἶναι χωρισμένες ἰδεολογικά, πολιτικά, διοικητικά καὶ ἀπὸ ἀπόψεως Κανονικοῦ Δικαίου ἀπὸ τὸ Κράτος, δὲν παύουν νὰ εἶναι μέλη του. Ὅλα αὐτὰ διευκολύνουν τὴ διακονία τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὴ συνεργασία, τὴν ἀμοιβαίαν κατανόηση καὶ ἐμπιστοσύνη — κάτι τόσο σημαντικὸ

καὶ γιὰ τὰ δύο μέρη (τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Κράτος) γιὰ τὸν πρακτικὸ διάλογο.

22. Πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ διάκριση ἀνάμεσα στὴ συμμετοχὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καθιδρύματος, στὴ διακονία καὶ στὴ συμμετοχὴ χριστιανῶν ὡς ἀτόμων, παρ' ὅλο ποὺ οἱ τελευταῖοι, ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπισήμως οἱ Ἐκκλησίες στὶς σοσιαλιστικὲς χώρες μετέχουν σὲ περιορισμένο βαθμὸ, ὡς θεσμοί, στὴν πολιτικὴ, κοινωνικο-οἰκονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ ζωὴ. Τὸ ἐνδιαφέρον τους συγκεντρώνεται στὴ Θ. Λειτουργία, στὴν ποιμαντικὴ φροντίδα καὶ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ διαπαιδαγώγηση τῶν πιστῶν. Αὐτὸ χαρακτηρίζῃ ἰδίως τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Ἀλλὰ μορφὲς διακονίας, ὅπως ὁ πατριωτισμός, ἡ ὑποστήριξη προγραμμάτων γιὰ δίκαιη ἀνάπτυξη, ὁ ἀγώνας γιὰ εἰρήνη, ἀφοπλισμὸ, ὕφεση στὴν ἔνταση τῶν διεθνῶν σχέσεων κλπ., ἐμφανίστηκαν μὲ τόση σαφήνεια κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες μετὰ ἀπὸ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1917, ὥστε σήμερα μποροῦμε νὰ μιλοῦμε γιὰ «πολιτικὴ διακονία» τῶν Ἐκκλησιῶν (βλ. Ἐκθεση τοῦ Imre Miklos). Στὸ κοινωνικὸ πεδίο ὁ ἀγώνας πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς ὀνομαζόμενης «πνευματικῆς φτώχειας» μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι σίγουρα ἐξαιρετικῆς σημασίας, γιατί ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφή καὶ τὴν Παράδοση τῶν Πατέρων καὶ εἶναι ἀναγκαῖος γιὰ μιὰ ἐπιτυχημένη λύση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνάπτυξης.

23. Ὅσον ἀφορᾷ στὴ διακονία ποὺ ἐπιτελοῦν μέλη τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὴ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τὴν περιορίσει, μάλιστα ὅταν τὴ διακρίνει αὐθεντικὰ χριστιανικὴ συμπεριφορὰ μετριοφροσύνης καὶ γλυκύτητας. Ἄν οἱ χριστιανοὶ διακονοῦν ὡς ἄτομα τὴν κοινωνία, τὸ Κράτος, τὶς διεθνεῖς σχέσεις κλπ., «ἡ λειτουργία μετὰ τὴ Λειτουργία» θὰ ἀπλωθεῖ παντοῦ, φθάνοντας στὸ βάθος τῆς ἀνθρώπινης καρδιᾶς καὶ μ' αὐτὸ τὸ μέσον θὰ συνεχισθεῖ τὸ θεῖο ἔργο τῆς σωτηρίας. Εἶναι φανερό πὼς πραγματοποιεῖται μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ μπορεῖ νὰ δοκιμασθεῖ ἀπὸ τοὺς καρποὺς ποὺ φέρει. Ἀλλὰ οἱ χριστιανοί, ὡς ἄτομα, εἶναι πράγματι «ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ» — ἡ «διδασκαλία», ἀπευθυνόμενη στὸ «λαὸ τοῦ Θεοῦ» λέγει: «Ἐσεῖς, ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, εἰσθε ἡ ἀληθινὴ Ἐκκλησία» (βλ. Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων, Συριακὸ Ὑπόμνημα τοῦ 3ου αἰ.). Ἔτσι, ἡ ἀτομικὴ διακονία τῶν χριστιανῶν, ἰδιαίτερα στὴν οἰκογένεια, τὸ ἀρχικὸ κύτταρο τῆς κοινωνίας, εἶναι ὀργανικὰ διακονία τῆς Ἐκκλησίας.

24. Ὅσα εἶπαμε παραπάνω ἔχουν σχέση μὲ τὴν οἰκουμενικὴ διακονία τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ ἄλλων Ἐκκλησιῶν στὶς σοσιαλιστικὲς χώρες. Σύγχρονα οἰκουμενικά προγράμματα, ποὺ ἀποβλέ-

πουν στην έκφραση και τη μετάδοση της πίστεώς μας στον Τριαδικό Θεό —τον Πατέρα, τον Υιό και το Άγιο Πνεῦμα—, σε μία δίκαιη, συμμετοχική και βιώσιμη κοινωνία, στην ενότητα της Ἐκκλησίας και στη σχέση της με την ενότητα ὅλης της ἀνθρωπότητας, στην ἄσκηση γιὰ ἀληθινὴ κοινωνία καὶ στην ἀνακαίνιση ποὺ προκαλεῖται μετὰ τὴν ἄσκηση αὐτή, καθὼς καὶ ἄλλα προγράμματα, ποὺ συνδέονται μετὰ τὸ βασικὸ αὐτὸ ἀντικείμενο, βρίσκουν σίγουρα ἕναν ἀπόηχο στὴν οἰκουμενικὴ διακονία τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν χριστιανῶν ὡς ἀτόμων στὶς σοσιαλιστικὲς χῶρες.

25. Κοινωνία ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἐν τῷ συνδέσμῳ τῶν πιστῶν, μετὰ τὴν παρεπόμενη ἀναζήτηση τῆς συναδελφικότητος παντοῦ, ἀκόμη καὶ πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἐκκλησίας, συμφωνία στὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ συνέπεια συμφωνία μετὰ τοὺς ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως, συνοδικότητα (συναγωγή) τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ παρεπόμενος προορισμὸς τοῦ συνάγειν μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν Χριστῷ, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, —δὲν βοηθοῦν μήπως ὅλ’ αὐτὰ τὴν οἰκουμενικὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ προσπάθεια ἀναπτύξεως νὰ φθάσει στὸ σκοπὸ της, δὲν ὁδηγοῦν στὴ σωτηρία διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας μετὰ τὴν ὁμολογία πίστεως στὴ Μία, Ἀγία, Συνοδική (Καθολικὴ) καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία;

ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΠΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

τοῦ Θεοφιλεστ. Ἀθανασίου, Ἐπισκόπου τοῦ BENI-SOUF

Ἡ κοινωνικὴ δραστηριότητα τῆς Κοπτικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας γνώρισε δυὸ φάσεις, ποὺ συνδέονται μετὰ ἐξελίξεις περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20ου αἰῶνα. Ὑστερ’ ἀπὸ τὴ γαλλικὴ κατοχὴ τῆς Αἰγύπτου (1798-1801) χρειάστηκαν περίπου 50 χρόνια γιὰ τὴν προσαρμογὴ τῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν στὶς μοντέρνες ιδέες. Τὸ 1952 ἔχομε τὴν αἰγυπτιακὴ ἐπανάσταση, ποὺ εἰσάγει στὴ σύγχρονη διακυβέρνηση.

Α. Ἡ πρώτη περίοδος

1. *Ἐκπαίδευση*: Μοντέρνα σχολεῖα ἔχουν ἀντικαταστήσει τὰ μονοτάξια ἐκκλησιαστικὰ σχολεῖα. Τὸ πρῶτο αἰγυπτιακὸ σχολεῖο γιὰ κορίτσια ἦταν Κοπτικόν. Ἡ Κοπτικὴ Ἐμπορικὴ Σχολὴ τοῦ Καΐρου ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα κοπτικὰ σχολεῖα, ποὺ ἀπλώθηκαν ἔπειτα σὲ πόλεις καὶ χωριά. Κατὰ τὴν πρώτη τριακονταετία τούτου τοῦ αἰῶνα, περίπου 80% ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ σχολεῖα ἦταν κοπτικὰ καὶ ἐκπαίδευαν παιδιὰ Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων.

Ἡ Ἐκκλησία εἶχε τὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς ἀπὸ τίς ἀρχὲς κιόλας τοῦ αἰῶνα μας. Ἦταν μιὰ εἰδικὴ Θεολογικὴ Σχολὴ γιὰ μοναχοὺς καὶ ἕνα σχολεῖο γιὰ τυφλοὺς πρωτοψάλτες (ἀρχηγοὺς χορωδιῶν).

2. *Υγεία*: Σὲ πολλὰς περιοχὰς ὑπῆρχαν κλινικὲς, νοσοκομεῖα καὶ ὀρφανοτροφεῖα.

3. *Φιλανθρωπία*: Πάντοτε ἡ Ἐκκλησία πρόσφερε βοήθεια στοὺς φτωχοὺς, π.χ. μετὰ τὴ συλλογὴ καὶ διανομὴ χρημάτων. Γνωστὸ εἶναι καὶ τὸ Πρόγραμμα «καρβέλι»: τὸ Σάββατο, ποὺ πολλὰς οἰκογένειες ξεφούρνιζαν τὸ ψωμί τους, ἡ Ἐκκλησία συγκέντρωνε καρβέλια καὶ τὰ μοίραζε στοὺς φτωχοὺς καὶ τὰ ὀρφανὰ. Ὁ διάκονος κάθε Ἐκκλησίας, ποὺ κα-

τασκευάζει το πρόσφορο για τη Λειτουργία, μάζευε επίσης το αλεύρι από τα σπίτια, κάθε Σάββατο.

Β. Σύγχρονη περίοδος

1. *Ποιμαντική μέριμνα*: Αποδίδεται μεγάλη σημασία στις επισκέψεις κληρικών και μεγάλου αριθμού θελοντών λαϊκών σε φτωχούς, αρρωστούς, γέροντες και έμπεριστατες οικογένειες. Έτσι βοηθούνται οι φτωχοί, ενώ ασθενείς μεταφέρονται σε ιδιωτικές ή εκκλησιαστικές κλινικές.

2. *Παιδιά*: Όλοένα και πιο έπιτακτική γίνεται η μέριμνα για παιδιά προσχολικής ηλικίας εργαζομένων μητέρων. Για το σκοπό αυτό η Έκκλησία ιδρύει σε διάφορα μέρη βρεφικούς σταθμούς. Ένας θεσμός, που αποκτά συνεχώς και μεγαλύτερο ενδιαφέρον, είναι τα λεγόμενα Ήμερησια Όρφανοτροφεία. Σ' αυτά γίνονται δεκτά όρφανά ή παιδιά φτωχών οικογενειών. Παραμένουν στο Ίδρυμα κατά τη διάρκεια της ημέρας, σιτίζονται σ' αυτό, μελετούν, παίρνουν θρησκευτική διαπαιδαγώγηση και επιστρέφουν το βράδυ στα σπίτια τους.

3. *Κορίτσια*: Η άστυφιλία δημιουργεί όξυ πρόβλημα Οίκων Φιλοξενίας κοριτσιών, που αντιμετωπίζουν ειδικές δυσκολίες, όπως είναι οι άγαμες μητέρες. Μια τέτοια προστασία είναι αναγκαία, ώσπου να κατορθωθεί επίλυση του προβλήματος κάθε νέας και όμαλη επανένταξή της στην κοινωνία.

4. *Ανάπτυξη*: Για την κοινοτική ανάπτυξη, διάκονοι, που διέθεταν μόνο στοιχειώδη εκπαίδευση, άλλ' είχαν μετεκπαιδευθεί επί δύο χρόνια, περιόδευαν στα χωριά και δίδασκαν τους κατοίκους θρησκευτικά, ύμνους, αρχές χριστιανικής αγωγής, αλλά και χειροτεχνία (ταπηγοργία) ή μελισσοκομία και τρόπους άσκησης της ήγερσίας στην αγροτική ζωή.

Το πρόγραμμα τουτο αντικαταστάθηκε στο μεταξύ από αναπτυξιακά κέντρα στην ύπαιθρο και σε εξοχικές περιοχές των πόλεων. Υπάρχουν δυο τέτοια κέντρα (στο Κάιρο και στο Beni-Souef), που εκπαιδεύουν ήγετικά στελέχη ανάπτυξης. Νεάνιδες με μέση παιδεία, ύστερ' από μετεκπαίδευση 6 μηνών, αναλαμβάνουν τη διεύθυνση αναπτυξιακών κέντρων στα χωριά, όπου διδάσκονται θρησκευτικά, λογοτεχνία, ραπτική, κέντημα, υγιεινή, διαιτολογία, οικογενειακές σχέσεις και οικογενειακός προγραμματισμός. Άλλα κέντρα μετεκπαιδεύουν ενήλικες, ιδίως σε οικοδομικές εργασίες, έπειδή πολλοί ειδικομένοι εργάτες μεταναστεύουν σε πετρελαιοπαραγωγικές αραβικές χώρες, με αποτέλεσμα να δημιουργείται έλλειψη ειδικευμένων εργατών.

5. *Νεότητα*: Οργανώνονται παντού, όπου τουτο είναι δυνατόν,

λέσχες νεότητας. Πολύ συχνά οι νέοι αισθάνονται τον έαυτό τους ανήσυχο και στερημένο από κάθε άνεση. Οι Λέσχες και οι Κατασκηνώσεις προσπαθούν να ανταποκρίνονται στην κατάσταση αυτή. Διάφορα έργα-στήρια εξάλλου προσπαθούν να εκπαιδεύσουν νέους σε πρακτικά επαγγέλματα, μια και η ζήτησή τους αυξάνει συνεχώς.

6. *Προβληματικές περιοχές*: Η Αίγυπτιακή Έκκλησία είναι εξαιρετικά ανήσυχη για μερικές εξελίξεις της κοινωνίας, όπως:

α) Οίκιακή ψυχαγωγία: Ο έξηλεκτρισμός, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση επηρεάζουν αφάνταστα τον οικογενειακό βίο. Αντί να απασχολούνται ως τη δύση του ήλιου, οι περισσότεροι εργάτες εγκαταλείπουν την εργασία τους το αργότερο στις 2 μ.μ. Γυρίζουν στο σπίτι και γλεντοκοπούν! Τους απορροφούν τα μαζικά μέσα, που σπάνια προσφέρουν μορφωτικά προγράμματα. Σπαταλούν τα χρήματά τους σε ποτά, κάπνισμα και άλλες βλαβερές συνήθειες, όπως ναρκωτικά κλπ.

β) Μεγάλες δυσκολίες δημιουργεί η αύξηση του πληθυσμού, παρά τη στενότητα της στέγης και η έλλειψη σχολείων επαγγελματικής κατάρτισης για τις ανάγκες της βιομηχανίας. Ο οικογενειακός προγραμματισμός δεν έφερε ακόμη σημαντικά αποτελέσματα. Γι' αυτό χρησιμοποιούμε και πάλι το μονοτάξιο σχολείο, για ν' αντιμετωπίσουμε τον αναλφαβητισμό, που φτάνει στο 60% του πληθυσμού.

γ) Η Έκκλησία πρέπει να καταβάλει μεγάλες προσπάθειες, για ν' ανταποκριθεί στο αίτημα του ανικανοποίητου, που χαρακτηρίζει τη ζωή των νέων.

δ) Η αυξανόμενη ανάπτυξη ανθρώπων με διαφορετικές ήθικες αντιλήψεις, ανάπτυξη που παρατηρείται στις πόλεις, στους δρόμους, παντού, προκαλεί πολύ σοβαρά προβλήματα. Παιδιά που εγκαταλείπουν την οικογένεια και παρασύρονται σε ποικίλες πράξεις ανηθικότητας, έμβάλουν την Έκκλησία σε σοβαρή ανησυχία.

ε) *Ανάγκη κοινωνικών λειτουργιών*: Η επαναδραστηριοποίηση του θεσμού του διακόνου είναι λίαν έπιτακτική —έφ' όσον υπάρχουν άνθρωποι, που διαθέτουν τη θεία κλήση. Κοινοτήτες αγάμων, όπως οι «Θυγατέρες της Παναγίας» στο Beni-Souef, που είναι μια δραστήρια αδελφότητα καλογραιών, παρακινούν νέες κοπέλλες, που έχουν κλήση για παρθενία και κοινωνική διακονία, να ανταποκριθούν στην κραυγή «διαβάς... βοήθησον ήμιν» (Πράξ. 16, 9). Εύγνωμονούμε το Θεό για τους πολλούς θελοντές, που μās βοηθούν σε όλες τις διακονικές δραστηριότητές μας, οι όποιες έχουν θεμελιακή σημασία για το καθ' όλου ποιμαντικό έργο της Έκκλησίας και τη ζωή των Ένοριών μας.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΑΜΕΡΙΚΗ

τοῦ James Couchell

Οἱ διάφορες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, πού προήλθαν ἀπὸ τὴν ἱεραποστολική δράση καὶ τὴ μετανάστευση, ἔχουν ξεπεράσει πιά τὸ στάδιο τῆς ἐνσωμάτωσής τους στὴν κοινωνία τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου καὶ εἶναι τώρα σὲ θέση νὰ διακονήσουν ἀποτελεσματικὰ τὶς πνευματικὲς καὶ ὕλικές ἀνάγκες τῶν πιστῶν μας. Οἱ κυριότερες ὑπηρεσίες, πού προσφέρουν σήμερα οἱ Ἐκκλησίες ἢ Ἰδρύματα καὶ Ὁργανώσεις, πού συνδέονται μὲ τὴν Ἐκκλησία, εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. *Γηροκομεῖα*: Ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρὶς οἰκογενειακὴ μέριμνα γερόντων αὐξάνεται συνεχῶς. Ἀναφέρονται 4 Γηροκομεῖα (τοῦ Ἀγ. Μιχαὴλ καὶ τῶν Ἀγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ στὴ Ν. Ὑόρκη καὶ δυὸ ἑλληνικὰ ἱδρύματα στὴ Μασσαχουσέτη καὶ στὸ Σικάγο). Μιὰ καινούρια τάση εἶναι ἡ περίθαλψη γερόντων σὲ ἐνοριακὸ ἐπίπεδο, μὲ τὴν ἀνέγερση ἢ ἐνοικίαση κατάλληλων χώρων κοντὰ στοὺς ναοὺς.

2. *Οἰκοτροφεία*: Στὴν Ἀκαδημία τοῦ Ἀγ. Βασιλείου, στὴ Ν. Ὑόρκη, περιθάλπονται 150 ἑλληνορθόδοξα ὀρφανὰ ἢ παιδιὰ διαλυμένων οἰκογενειῶν. Στὸ Ἰδρυμα λειτουργεῖ καὶ σχολεῖο γι' αὐτὰ τὰ παιδιὰ. Τρία Ἰδρύματα στὴν Καλιφόρνια προστατεύουν παιδιὰ ποικίλης προέλευσης, πού παρουσιάζουν ἐγκληματικότητα καὶ παραδίδονται σ' αὐτὰ τὰ Ἰδρύματα ἀπὸ τὰ δικαστήρια. Ἐνα ἀνάλογο ἱδρυμα λειτουργεῖ στὸ Mississippi.

3. *Μέριμνα γιὰ τοὺς Ναυτιλλομένους*: Ἱεραποστολικὸ κέντρο Ἀγίου Νικολάου στὴ Νέα Ὁρλεάνη, δεῦτερο σὲ μέγεθος λιμάνι στὶς ΗΠΑ, πού προσπαθεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ τὶς πνευματικὲς ἀνάγκες περισσότερων ἀπὸ 30.000 ναυτικῶν κάθε χρόνο.

4. *Ἱεραποστολικὸ ἔργο*: Τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ μέριμνα τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐκτείνεται καὶ πρὸς Ὁρθόδοξες Κοινότητες, πού ζοῦν σὲ χῶρες καὶ περιοχὲς ἰδιαίτερα ἐμπερίστα-

τες. Παρέχεται βοήθεια σὲ χρήμα, ἐκπαιδευτικὸ ὕλικό, ἐκκλησιαστικὰ εἶδη, τρόφιμα, ρουχισμό καὶ σὲ ἀποστολὴ ἐθελοντῶν. Τέτοιες χῶρες ἢ περιοχὲς εἶναι ἡ Κορέα, Οὐγκάντα, Κένυα, Ἀλάσκα, Λατινικὴ Ἀμερική, Ἱερουσαλὴμ, Ἀλεξάνδρεια καὶ Τουρκία.

5. *Συμπάρσταση σὲ ἑκτακτες ἀνάγκες*: Οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ἀνταποκρίνονται κατὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο σὲ ἐθνικὲς ἢ διεθνεῖς ἐκκλήσεις γιὰ ἑκτακτὴ βοήθεια. Τὰ τελευταῖα χρόνια τέτοιες περιπτώσεις ἦταν οἱ σεισμοὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Νικαράγουα, οἱ σεισμοὶ καὶ οἱ πλημμύρες στὴ Ρουμανία, ἡ εἰσβολὴ στὴν Κύπρο, περιπτώσεις πείνας κλπ.

6. *Τοπικὴ Διακονία*: Σίγουρα ἡ πιὸ σημαντικὴ διακονία εἶναι ἐκείνη πού ἐπιτελεῖται σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο ἀπὸ τὶς Ἐνορίες μὲ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς λαϊκοὺς συνεργάτες τους ἢ σχετικὲς Ὁργανώσεις, ὅπως τὰ Ἀδελφάτα καὶ οἱ Γυναικεῖες Φιλόπτωχες Ἑταιρεῖες, πού βοηθοῦν τοὺς κάθε λογῆς ἄπορους καὶ ἐμπερίστατους ἀσθενεῖς καὶ φυλκισμένους, συγκεντρώνουν χρήματα γιὰ ἐγχειρήσεις, ὀργανώνουν τράπεζες αἵματος κλπ.

7. *Λοιπὲς Ὑπηρεσίες*:

- Ὁρθόδοξοι ἱερεῖς στὶς Ἐνοπλες Δυνάμεις,
- Περίπου 20 διαφορετικὲς ἐκδοτικὲς δραστηριότητες,
- Ἑπτὰ Θεολογικὲς καὶ Ἱερατικὲς Σχολές.

Η ΑΡΜΕΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ

του αιδεσιμ. Sebouh Sarkissian

Δίδεται μια πολύ γενική εικόνα του κοινωνικού έργου της 'Αρμενικής' Εκκλησίας, με βασική ιδέα το ότι το έργο του είναι αναπόσπαστο μέρος της χριστιανικής μαρτυρίας. 'Η κοινωνική διάσταση της χριστιανικής πίστεως συνόδευε πάντοτε τη ζωή της 'Αρμενικής' Εκκλησίας.

Α. 'Ιστορική αναδρομή

'Η επίσημη αποδοχή του Χριστιανισμού από τον 'Αρμενικό λαό (το 301 μ.Χ.) έπρεπε να αποκτήσει βάθος και σταθερότητα. Τουτό κατορθώθηκε κυρίως με την ανάπτυξη ενός έκτεταμένου κοινωνικού έργου της 'Εκκλησίας (νοσοκομεία, φιλανθρωπικά ιδρύματα για τους φτωχούς, τους άνιάτα άσθενείς, τους ταξιδιώτες κλπ.), τη συντήρηση του οποίου εξυπηρετούσε ένα σημαντικό μέρος της έκκλησιαστικής περιουσίας. 'Αλλά και οι πολιτικοί άρχοντες της 'Αρμενίας ενίσχυσαν ποικιλότροπα το έργο του, που συνεχίστηκε ακόμη και σε περιόδους καταστροφικών επιδρομών των 'Αράβων, των Μογγόλων και των Τούρκων.

Β. Κοινωνικό έργο της 'Αρμενικής 'Εκκλησίας της Διασποράς

1. Στην Κωνσταντινούπολη: Τον 19ο αιώνα παρατηρήθηκε αναγέννηση της έκκλησιαστικής ζωής των 'Αρμενίων της Πόλης, όπου είχε την έδρα του το 'Αρμενικό Πατριαρχείο, που αποτελούσε το έκκλησιαστικό κέντρο για τους 'Αρμένιους υπηκόους της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. 'Ονομαστά έκκλησιαστικά φιλανθρωπικά 'Ιδρύματα, αλλά και

δραστήριες 'Οργανώσεις, που δεν είχαν άμεση σχέση με τις έκκλησιαστικές 'Αρχές, πρόσφεραν σημαντική υπηρεσία.

2. Στις 'Αραβικές χώρες: 'Όταν κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο οι 'Οθωμανοί Τούρκοι κατέσφαξαν δυο εκατομμύρια 'Αρμένιους, πολλά παιδιά, που έχασαν τους γονείς τους, βρήκαν καταφυγή στα 'Ιδρύματα, που οικοδόμησε προς το σκοπό αυτό ή 'Εκκλησία σε διάφορες χώρες. Σήμερα, σχεδόν παντού όπου ζουν 'Αρμένιοι, έχουν τις 'Εκκλησίες τους και τα φιλανθρωπικά τους καταστήματα (ιδίως στο 'Ιράκ και στη Συρία).

3. Στο Λίβανο: 'Η 'Αρμενική Κοινότητα του Λιβάνου είναι μια από τις πιο ζωντανές Κοινότητες στον 'Αραβικό κόσμο. Περίπου διακόσιες χιλιάδες 'Αρμένιοι ζουν σ' αυτή τη Χώρα, όπου μπόρεσαν να αναλάβουν γρήγορα από τα δεινοπαθήματα της γενοκτονίας και να αναπτύξουν μια δραστήρια έκκλησιαστική ζωή. 'Αναφέρονται ένδεικτικά μερικές δραστηριότητες:

α) 'Επιτροπή Κοινωνικής Διακονίας: 'Η 'Αρμενική 'Επισκοπή του Λιβάνου έχει συγκροτήσει την 'Επιτροπή αυτή, που αναπτύσσει κοινωνικές δραστηριότητες με τη βοήθεια Κοινωνικών Λειτουργών. Οι τελευταίες πολεμικές περιπέτειες προκάλεσαν διεύρυνση των κοινωνικών αυτών δραστηριοτήτων και σε όρισμένα αναπτυξιακά προγράμματα.

β) Γυναικείες βοηθητικές 'Επιτροπές των 'Ενοριών: Βοηθούν στην άσκηση του έν γενει φιλανθρωπικού και κοινωνικού έργου της 'Εκκλησίας (συλλογή χρημάτων, φροντίδα για έμπερίστατους κάθε είδους κλπ.).

γ) 'Αρμενικό 'Εθνικό Σανατόριο του ΑΖΟΥΝΙΕΗ: Περιθάλπει όχι μόνο 'Αρμένιους, αλλά και άλλους Χριστιανούς και Μουσουλμάνους από το Λίβανο και τις γειτονικές Χώρες. Το Κράτος ενισχύει το Συμβούλιο του 'Ιδρύματος, που αποτελείται από 'Αρμένιους και εκπροσώπους της Εὐαγγελικής 'Εκκλησίας. Διαθέτει δικό του ναό και κοιμητήριο.

δ) Οίκος γερόντων, τυφλών, κωφών και ανάπηρων: 'Ιδρυμα διομοιογιακής συνεργασίας ('Αρμενικής 'Αποστολικής ['Ορθοδόξου] 'Εκκλησίας, 'Αρμενικής Εὐαγγελικής 'Εκκλησίας και 'Ελβετών φίλων των 'Αρμενίων). Περιθάλπει γέροντες, τυφλούς, κωφούς και ανάπηρους.

ε) «Φωλιά των πουλιών» στο JEBAIL: Συγκροτήθηκε το 1928 από τη Δανική Γυναικεία 'Εραποστολική 'Εταιρεία, τη γνωστή ως ΚΜΑ. Μεριμνά για παιδιά διαλυμένων οικογενειών. 'Από το 1970 περιήλθε στην κυριότητα και διοικητική δικαιοδοσία της 'Αρμενικής 'Εκκλησίας. 152 παιδιά προστατεύονται σήμερα σ' αυτό το 'Ιδρυμα.

στ) Κέντρο Λαϊκής Στέγης στο Φανάρι: Σύμπλεγμα 250 κατοικιών

στο Φανάρι (μεταξύ Βυρηντιού και Ἀντέλιας), ἡ ἀνέγερση τῶν ὁποίων ὁλοκληρώθηκε τὸ 1968 μὲ γενναία δωρεὰ Ἀμερικανίδας ἀρμενικῆς καταγωγῆς. Διαμένουν οἰκογένειες ἀπὸ ἐξαθλιωμένες περιοχὲς τῆς Ἀνατολικῆς Βυρηντιού. Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὸ χαμηλὸ ἐνοίκιο προορίζονται γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ οἰκισμοῦ.

ζ) *Λοιπὲς ὁργανώσεις*: Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω, ὑπάρχουν στὸ Λίβανο ὁ Ἀρμενικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς καὶ διάφορες φιλανθρωπικὲς Ὅργανώσεις, ποὺ συνεργάζονται μὲ τὴν Ἐκκλησία.

Φυσικά, ἡ κοινωνικὴ ἐργασία τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐξαντλεῖται στὰ φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα. Ἐκτείνεται σὲ ὅλο τὸν ἐνοριακὸ βίον καὶ εἶναι συστατικὸ στοιχεῖο τῆς λατρείας, τοῦ κηρύγματος, τῆς καθ' ὅλου μαρτυρίας τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ τελευταῖα χρόνια κερδίζει ὁλοένα καὶ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας ἡ ὑπόθεση τῆς ἀνάπτυξης. Καταβάλλεται ξεχωριστὴ προσπάθεια νὰ συνειδητοποιήσουν ἰδίως οἱ νέοι τὴν εὐθύνη τους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας τους. Ἱεροσπουδαστὲς καὶ φοιτητὲς τῶν Πανεπιστημίων καλοῦνται νὰ παρακολουθήσουν εἰδικὰ μαθήματα γιὰ τὶς κοινωνικὲς συνέπειες τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται προπαντὸς εἶναι κοινωνικοὶ λειτουργοὶ (ὄχι ἐπαγγελματίες) μὲ ξεχωριστὴ κλήση καὶ εἰδικὴ ἐκπαίδευση. Ἄν ἡ Ἐκκλησία δώσει προτεραιότητα στὴν ἀπόκτηση τέτοιων κοινωνικῶν ἐργατῶν, θὰ μπορέσει νὰ ἀπαντήσῃ θετικὰ στὶς σύγχρονες προκλήσεις.

Ὁ εἰσηγητὴς παραπέμπει, τέλος, στοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου (2, 14-17) «Τὶ τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πιστὶν λέγῃ τις ἔχειν ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; ἐὰν ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσιν καὶ λειπόμενοι τῆς ἡμέρου τροφῆς, εἴπῃ δὲ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν· ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε, μὴ δώτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος; οὕτως καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔχῃ ἔργα, νεκρά ἐστὶν καθ' ἑαυτήν».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Ἀλφαβητικὸς Κατάλογος Συνέδρων.....	9
Πρόλογος	11
Εἰσαγωγή τῆς ἀγγλικῆς ἐκδόσεως	13
Σημείωμα Πρωτοπρεσβ. Γ. Τσέτση.....	15
Ἐκθεση τῆς Διασκέψεως	17
 Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ	
Εἰσήγησις Δρος Ἀλεξάνδρου Κ. Παπαδερῶ.....	23
 Παραμβάσεις «Στρογγυλῆς Τραπέζης»	
1. Μετοχὴ στὴ Διακονία N. Zabolotsky	85
2. Διακονία στὴν Κοπτικὴ Ἐκκλησία Ἐπισκόπου Ἀθανασίου τοῦ Beni-Souef.....	93
3. Ὁρθόδοξος Διακονία στὴ Βόρειο Ἀμερικὴ J. Couchell	96
4. Ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀποστολὴ τῆς S. Sarkissian	98